

#Lijn32: *kosmopolitisme, moraal &
'de ander' op televisie én in een
virtuele gemeenschap*

door

Bey Çil

MASTER THESIS MEDIA STUDIES

**ERASMUS UNIVERSITY ROTTERDAM
ERASMUS SCHOOL OF HISTORY, CULTURE AND COMMUNICATION**

Supervisors

dr. A.F.M. Krijnen & dr. J.M. Engelbert

Student

Bey Cil, BAE (Hons.) / 343038

E-mail

bey@student.eur.nl

27 juni 2012

26.720 woorden

Voorwoord

In deze multiculturele samenleving kan ik als Turkse Nederlander gekenmerkt worden als een allochtoon, een buitenlander, nieuwkomer of vreemdeling. Allen zijn woorden die in de collectieve geest van gemeenschappen impliceren dat ik *anders* zou zijn. Maar in welk opzicht ben ik anders? Van wie zou ik moeten verschillen? Het is een niet al te vergaande persoonlijke ontboezeming als ik vertel dat dit soort vragen gedurende mijn leven zo nu en dan een centrale plek in namen.

Ik ben een geboren en getogen Haarlemmer, ABN-sprekend en zat vroeger op een Katholieke basisschool. Hiertegenover staat dat mijn moeder in Turkije is geboren, ik redelijk de Turkse taal beheers en dat óók de Islam tijdens mijn opvoeding een centrale rol speelde. Zelf heb ik er nooit problemen mee gehad om deze twee ogenschijnlijk verschillende werelden met elkaar te verenigen, want zij komen in essentie meer overeen met elkaar dan men vaak stelt. Als ik terugkijk waren het de ouders van mijn Nederlandse en Turkse vriendjes en vriendinnetjes, docenten op de lagere- en middelbare school, kennissen en later collega's die er juist moeite mee hadden. Hen dreef mogelijk, bewust of onbewust, de angst voor 'de ander': iemand die op welk vlak dan ook afwijkt van een eigen etnisch ideaaltype.

Zelf ben ik ver te bekennen van een dergelijk ideaaltype. Ik ben een Hollander, maar ik beschik niet over de uiterlijke kenmerken die dit kan bevestigen. Wat dat betreft ben ik een Turk, al ben ik in mijn doen en laten verre van wat men misschien van een Turk zou verwachten. Geregeld heeft dit geleid tot verwarring bij anderen over mijn identiteit en ik weet na dit Masterjaar eindelijk waarom. Ik neem het hen die bang voor mij zijn en waren niet kwalijk, maar één vraag blijft nog altijd in mijn achterhoofd rondspoken: waarom weten wij met zijn allen niet beter en sluiten wij elkaar continu uit? Dit soort mechanismen, waarin samenlevingen op zoek lijken te zijn naar orde in een door globalisering steeds chaotisch wordende wereld, fascineren mij enorm. Niet alleen als persoon, maar vandaag ook als onderzoeker. Hierin ben ik gelukkig niet alleen:

"Volgens mij [...] bevinden we ons met de moslimgemeenschap in Nederland nu in een cruciale onderhandelingsfase. We zullen de blijvende positie van een van het christelijk geloof afwijkende godsdienst en een grote groep met een geheel andere etnische en nationale achtergrond in de natiestaat Nederland, met erkenning en behoud van de equality beginselen, vorm moeten geven. Daarbij moet het uitgangspunt zijn dat er natuurlijk net zoveel variaties van de Islam als van het Christendom zijn, zodat het niet duidelijk is wie met wie moet 'clashen'."

(Dommering, 2003)

Ik kan het niet meer dan met Dommering (2003) eens zijn.

Met trots en gepaste bescheidenheid presenteer ik hierbij mijn thesis. Ik draag het graag op aan allen die net als ik van twee werelden komen en, die in de ogen van de samenleving waarin zij vandaag de dag leven, nog altijd aangezien worden voor 'de ander'.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1. Inleiding	2
1.1 <i>Het publieke & wetenschappelijke debat over Lijn 32</i>	4
1.2 <i>Onderzoeksdoelen</i>	5
2. Theoretisch kader	7
2.1 <i>Globalisering en de Nederlandse samenleving</i>	7
2.2 <i>Televisie, kijkers & samenlevingen</i>	11
2.3 <i>Narratieven & moraal</i>	15
2.4 <i>Het fractal narratief</i>	18
2.5 <i>Het actieve publiek, Twitter & virtuele gemeenschappen</i>	21
2.6 <i>Conclusie</i>	25
3. Methoden	26
3.1 <i>Lijn 32: Narratieve Analyse van de afleveringen</i>	26
3.1.1 <i>Dataverzameling: TT-888 transcripties & video</i>	27
3.1.2 <i>Het narratieve analyseproces</i>	27
3.2 <i>De discoursen van #Lijn32: een geïntegreerde aanpak</i>	30
3.2.1 <i>Dataverzameling</i>	31
3.2.2 <i>Sociological Discours Analysis: drie fasen</i>	31
3.2.3 <i>De principes van Grounded Theory en de overeenkomst met SDA</i>	32
3.2.4 <i>Grounded Theory: de stappen</i>	33
3.2.5 <i>Twitter-berichten & ethische kwesties</i>	35
4. Resultaten	37
4.1 <i>De narratieve Analyse van Lijn 32</i>	37
4.1.1 <i>Lijn 32: het fractal narratief</i>	37
4.1.2 <i>De morele discoursen van Lijn 32: de blank-Westerse Nederlander en 'de (buitenl)ander'</i>	39
4.1.3 <i>De Morele Piramide</i>	52
4.1.4 <i>De Morele Trechter</i>	53
4.1.5 <i>De kosmopolieten van Lijn 32</i>	56
4.2 <i>Discoursanalyse #Lijn32</i>	58
4.2.1 <i>De #Lijn32-gemeenschap</i>	58
4.2.2 <i>#Lijn32: een discours van kosmopolieten</i>	59
5. Discussie van de resultaten	66
6. Conclusie	70
7. Literatuurlijst	73
<i>Appendix 1: methodiek downloaden TT888-transcripties</i>	78
<i>Appendix 2: data-DVD</i>	79
<i>Appendix 3: Verhaallijnen van Lijn 32</i>	80

Samenvatting

In dit onderzoek wordt bekeken welke morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving tot uitdrukking komen in de narratieven van de dramaserie *Lijn 32* en hoe kijkers hierop reflecteren in de virtuele Twitter-gemeenschap van *#Lijn32*. De morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving kan onderverdeeld worden in vijf morele discoursen: *werkethiek, uitsluiting, vrijheid van meningsuiting, de islamisering van Nederland / nationalisme, en vooroordelen*. Duidelijk wordt dat binnen deze discoursen twee morele perspectieven voor zowel de kijkers als personages onderscheiden kunnen worden: die van de blank-Westerse Nederlander en die van 'de (buitenl)ander'. Waar van de blank-Westerse Nederlander een *actieve* verandering van gedrag wordt verlangd, krijgt 'de (buitenl)ander' een *reactieve* verandering *opgelegd*. Vanuit Foucault's (1976) begrip van een discours wordt duidelijk dat de niet-blank-Westerse Nederlander beschouwd kan worden als de onderdrukte groep: duidelijk wordt dat deze groep personages in *Lijn 32* in een positie zijn neergezet waarin zij wat er met hen gebeurt moeten ondergaan, minder mogelijkheden hebben en reactief moeten veranderen.

Alle morele boodschappen in de vijf morele discoursen kunnen uiteindelijk gededuceerd worden naar een voor zowel de blank-Westerse Nederlander als 'de (buitenl)ander' geldende morele boodschap van de makers van de serie: *zoek verbinding met elkaar, werk samen, wees niet bang voor elkaar en accepteer elkaars aanwezigheid en verschillen*. Het blijkt echter dat de makers van *Lijn 32* de stereotypische machtsverhoudingen binnen de discoursen niet doorbreken en daarmee eigenlijk falen in het overbrengen van de boodschap.

Met betrekking tot reflectie op de gevonden morele boodschappen door kijkers in de virtuele Twitter-gemeenschap van *#Lijn32*, wordt er vooral niet op de boodschappen gereflecteerd. De virtuele gemeenschap is een ruimte waarin kijkers een eenzijdige monoloog voeren over wanneer zij *Lijn 32* gaan kijken, onder welke omstandigheden zij dat doen, met wie zij dat doen en wat zij van de serie vinden. Zij lijken de boodschappen uit de serie echter wel te herkennen. Er blijkt een drietal discoursen te ontdekken: die van de gesloten-, banale- en extatische kosmopoliet. Toevalligerwijs kunnen de personages van *Lijn 32* ook in deze drie vormen van kosmopolitisme ingedeeld worden. Binnen deze discoursen blijkt dat kijkers de boodschappen van de serie respectievelijk in zijn geheel of deels verwerpen, óf deze juist omarmen.

Tags: *Lijn 32, kosmopolitisme, Twitter, virtuele gemeenschappen, fractal drama & discours analyse*

1. Inleiding

Lijn 32 is een achtdelige dramaserie van de Publieke Omroep en werd in de maanden januari, februari en maart 2012 wekelijks uitgezonden op Nederland 2. De coproductie van de KRO en NCRV gaat volgens de officiële website (lijn32.kro.nl) over 'het Nederland van nu', en kan volgens Het Parool (2012) gezien worden als een actueel portret van Amsterdam en diens inwoners. Er is dan ook een aantal parallellen te trekken tussen 'het Nederland van nu' en de gedramatiseerde versie ervan zoals deze te zien is in *Lijn 32*. Beiden kennen een multiculturele samenleving waarin spanningen tussen etnische groepen aan de orde van de dag zijn en hebben prominente aanjagers van het debat over de vooral negatieve gevolgen van de multiculturele samenleving.

Het publieke debat over de negatieve aspecten van de Nederlandse multiculturele samenleving is te herleiden naar het begin van deze eeuw. Als Professor en prominent PVDA-lid deed Paul Scheffer in januari 2000 namelijk veel stof opwaaien met zijn betoog getiteld "Het multiculturele drama", waarin hij op uitgebreide en confronterende wijze een aantal controversiële vingers op zere plekken wist te leggen. Zijn boodschap leek er niet op uit te zijn geweest om de Moslimgemeenschap in Nederland aan te vallen, laat staan hen verwijten te maken. In tegenstelling: Scheffer verweet de Nederlandse politici en –gemeenschap dat juist zij een aantal belangrijke steken lieten vallen want, zoals Scheffer stelt: *"Een samenleving die zichzelf verloochent heeft nieuwkomers niets te bieden."* (Paul Scheffer in: NRC, 2000)

Op moment van dit schrijven heeft de Nederlandse samenleving twaalf bewogen jaren achter de rug. Zo waren er de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh en de opkomst van het reeds vergane LPF en de nu florerende PVV. Het politieke discours van de gevestigde partijen als VVD en CDA zijn ten opzichte van de multiculturele samenleving in de loop der jaren verhard en deze twee partijen gingen een inmiddels mislukte gedoogformatie met de rechtse PVV niet uit de weg. Leidend in het publieke debat over de Nederlandse multiculturele samenleving is vandaag de dag Geert Wilders. De bedreigde politicus waarschuwt voor de vermeende Islamisering van Nederland, waarbij hij op systematische wijze een repeterend narratief weet af te spelen over de mogelijke gevaren van een volgens hem -op zijn zachts gezegd- achterhaalde en gevaarlijke ideologie.

Opvallend in het debat omtrent de multiculturele samenleving is dat er altijd twee groepen centraal staan. Enerzijds zijn er de buitenlanders, vreemdelingen of de x-generatie allochtonen: ook wel bekend in wetenschappelijke literatuur als 'de ander'. Van hen wordt verlangd dat 'zij' zich aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden,

actief deelnemen aan de Nederlandse samenleving en volgens debatvoerders als Wilders het liefst de eigen ritens moeten verloochenen. Anderzijds is er de blank-Westerse Nederlander, vaak naar gerefereerd als 'ons' en 'wij'. Dit zijn degenen die volgens geleerden als Morley (2001) gebukt gaan onder postmoderne angsten die de personages in *Lijn 32* ervaren: zij zijn bang voor 'de ander'.

In deze thesis staan 'de ander' en diens opponent, de blank-Westerse Nederlander, centraal. De leidende casus is de KRO/NCRV dramaserie *Lijn 32*. In een narratieve analyse worden de manifeste en latente morele boodschappen omtrent de Nederlandse multiculturele samenleving van alle acht afleveringen ontleed. Ook staan de kijkers die schuilgaan achter de virtuele Twitter-gemeenschap van '#Lijn32' centraal. In een discoursanalyse van 4883 berichten wordt gekeken naar de wijze waarop kijkers op de gevonden morele boodschappen reflecteren. De centrale vraagstelling van deze thesis is daarom als volgt geformuleerd:

Welke morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving komen in de dramaserie Lijn 32 tot uitdrukking en hoe wordt hierop door kijkers gereflecteerd in de virtuele gemeenschap van #Lijn32?

Deze vraagstelling duidt aan dat het onderzoek uit twee componenten bestaat: (1.) de morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving zoals deze vertegenwoordigd zijn in de narratieven van de televisieserie *Lijn 32* en (2.) de vraag hoe men in de virtuele gemeenschap van *#Lijn32* op deze morele boodschappen reflecteert. Dit laatste vraagstuk betreft dus ook de online kijker (tevens Twitter-gebruiker) in dit onderzoek. Hierdoor kan dit onderzoek beschouwd worden als een nieuwe (tevens experimentele) vorm van receptieonderzoek. Data kwamen namelijk tot stand zonder tussenkomst van een onderzoeker. Dit vroeg om een kwalitatief-interpretatieve aanpak met de nadruk op de narratieven van *Lijn32* en de linguïstische structuren van de *#Lijn32*-gemeenschap (zie hoofdstuk 3.2).

De vraagstelling verdient allereerst echter een toelichting. Want waarom is er in dit onderzoek gekozen om de morele boodschappen over de multiculturele samenleving van Nederland in het narratief van een dramaserie te onderzoeken? En waarom is er zo'n prominente plek weggelegd voor de kijker en de wijze waarop deze reflecteert op de morele boodschappen van de serie? Om deze vragen te kunnen beantwoorden worden de pijlen gericht op een publieke discussie tussen Geenstijl- en Volkskrant columnist Bert Brussen en ex-Groen Links politica Femke Halsema.

1.1 Het publieke & wetenschappelijke debat over *Lijn 32*

Lijn 32 is niet door iedereen positief ontvangen. Geenstijl- en Volkskrant columnist Bert Brussen noemt de serie in zijn Twitter-berichten zelfs linkse propaganda:

"In Lijn 32 is de rechts populistische politicus een soort van dader. De Marokkaanse jongen worden gestigmatiseerd en buiten gesloten.¹ Kortom: u betaalt weer volop mee aan LINKSE PROPAGANDA². [...] Benieuwd naar de eerste TV-serie waarin een links populistisch politicus aanzet tot haat en blanke autochtonen worden gestigmatiseerd.³ [...] Lijn 32 is de standaard opvatting van een dichtgetikte elite⁴.

Voor Femke Halsema was dit een reden om in de Volkskrant van 21 januari j.l. een column te wijden aan de serie. Over Brussen is Halsema hierin duidelijk: 'omdat er Marokkaanse jongens in *Lijn 32* voorkomen en het woord tolerantie valt is de serie voor mensen als Brussen afgedaan en weggegooid'. Zij neemt dan ook een ander standpunt in dan Brussen en roemt de serie. Volgens haar is *Lijn 32* in deze tijd namelijk gedurfd en nemen de makers een 'dapper risico': "[...] als *Lijn 32* een maatschappelijke of cultuurkritische boodschap heeft, dan is die er vooral een van dubbelzinnigheid en twijfel over onze vastomlijnde opvattingen en vooroordelen." (Halsema, 2012).

Halsema komt hiermee zeer dicht bij de bedoeling van de serie. In een interview in BN De Stem zegt *Lijn 32* regisseur Maarten Treurniet het volgende:

"Lijn 32 gaat erom wat angst, het gevoel van onveiligheid en vooroordelen met je doen. Dat we moeten leren anders met elkaar om te gaan."

(Maarten Treurniet, regisseur. In BN De Stem: Brandt, 2012)

Volgens de regisseur moeten 'wij' dus '*leren anders met elkaar om te gaan*'; 'wij' moeten volgens hem anders omgaan met 'de ander'. Uit de uitspraken van de maker kan gededuceerd worden dat *Lijn 32* een appèl doet op het morele voorstellingsvermogen van de kijker. Dit idealistisch motief van de maker was in relatie tot het actuele debat over de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke reden om specifiek voor *Lijn 32* te kiezen als casus voor deze thesis: hoe hebben de makers deze boodschappen namelijk in de narratieven van de serie verwerk in de poging de kijker morele lessen bij te brengen? Onderzoek toonde namelijk al aan dat televisieprogramma's doorspekt zijn van morele boodschappen (Ang, 1985; Jhally en Lewis, 1992; Krijnen, 2007; Liebes en Katz, 1993; Morley en Brunsdon, 1980). Deze

¹ Zie: <https://twitter.com/#!/bertbrussen/status/158227435459055616>

² Zie: <https://twitter.com/#!/bertbrussen/status/158227511451451392>

³ Zie: <https://twitter.com/#!/bertbrussen/status/158229466705960960>

⁴ Zie: <https://twitter.com/#!/bertbrussen/status/158229831203565568>

boodschappen prikkelen het morele verbeeldingsvermogen van kijkers en helpen hen om morele volwassenheid te bereiken (Krijnen, 2007). Voor deze thesis was het daarom aan de hand van een narratieve analyse interessant én relevant om te kijken naar de wijze waarop *Lijn 32* dit doet.

Alle acht *Lijn-32*-afleveringen worden in deze thesis onderworpen aan een narratieve analyse (zie hoofdstuk 3.1). De gevonden morele boodschappen bieden de leidende handvatten voor het tweede gedeelte van dit onderzoek: een receptiestudie naar de wijze waarop kijkers van *Lijn 32* reflecteren op de gevonden morele boodschappen. Twitter bleek een interessant sociaal medium om meerdere redenen. In de eerste plaats werden relatief veel Twitter-berichten over *Lijn 32* verstuurd: in de periode januari tot en met maart 2012 zijn 4883 berichten verzameld van kijkers. In de tweede plaats bood dit onderzoek de mogelijkheid tot een nieuw soort receptiestudie, omdat de data voor dit onderzoek uitsluitend tot stand kwamen zonder tussenkomst van een onderzoeker. Traditionele receptiestudies gebruikten bijvoorbeeld briefwisselingen, interviews of focusgroepen waarbij een onderzoeker de leidende hand heeft om de onderzoeksvragen te formuleren (zie bijvoorbeeld respectievelijk: Ang, 1985; Morley, 1980 en Krijnen, 2007).

Tot slot bleek Twitter ook een relevant sociaal medium omdat deze zeer populair is onder Nederlandse gebruikers. Volgens Semiocast (2012) zijn Nederlanders wereldwijd gezien de meest actieve Twitter-gebruikers. Dit is niet geheel onverwacht gezien het aantal Nederlandse onderwerpen die met enig regelmaat de 'world trending topics' (meest besproken onderwerpen op Twitter) aanvoeren. De hash-tag *#Lijn32* bleek tijdens de uitzendingen een terugkerende lokaal 'trending topic' (eigen research).

1.2 Onderzoeksdoelen

Nu duidelijk is wat de aanleiding voor deze thesis is en wat de maatschappelijke relevantie is, is de vraag wat het exacte doel is van deze thesis. Vooropgesteld wordt dat de thesis zich uitdrukkelijk niet richt op politieke boodschappen die propaganda tot doel hebben. Er kan natuurlijk niet voorbijgegaan worden aan de verdeling tussen een rechts en links Nederland, zoals deze ook in de televisiewerkelijkheid van *Lijn 32* te zien is. Toch is een analyse van deze politieke boodschappen niet het doel van dit onderzoek. Het primaire aandachtspunt in dit onderzoek zijn de morele boodschappen die betrekking hebben op de vraag: *wat willen de makers van Lijn 32 de kijker leren over wat een goede en een slechte samenleving is?* In zekere zin worden de intenties van de *Lijn 32* makers in deze thesis kritisch bekeken: *is het hen gelukt om de kijker te leren dat 'wij' anders met elkaar om moeten gaan?*

Dit onderzoek kent als doel een bijdrage te leveren aan het wetenschappelijke debat rondom de wijze waarop televisie haar kijkers mores leert. Vanuit sociologisch oogpunt is dit interessant omdat *Lijn 32* impliceert aan te sturen op een vorm van stabiliteit van de Nederlandse multiculturele samenleving. Vanhier is het zaak om de pijlen te richten op globalisering en de negatieve gevolgen die deze heeft voor samenlevingen over heel de wereld. *Lijn 32* gaat dan misschien over de Nederlandse multiculturele samenleving, maar de essentiële morele lessen van *Lijn 32* kunnen ook van toepassing zijn op andere samenlevingen die eveneens gebukt gaan onder de vergaande gevolgen van globalisering.

2. Theoretisch kader

“The image, the imagined, the imaginary – these are all terms that direct us to something critical and new in global cultural processes: the imagination as a social practice.”

(Appadurai, 1996)

De gevolgen van de globaliserende wereld heeft volgens Arjun Appadurai (1996) voor samenlevingen verstrekkende gevolgen gehad. Deze zijn gedestabiliseerd, doordat een vermenigvuldiging van perspectieven heeft geleid tot een breuk in reeds bestaande sociale structuren. Realiteit is hierin een relatief begrip en men leeft volgens de auteur dan ook in verbeelde werelden en –gemeenschappen. Dit heeft niet alleen gevolgen voor de beeldvorming van de samenleving als geheel, maar ook voor het individu en voor hoe men elkaar hierin ziet. Hierin blijken voornamelijk media en immigratie bepalend. Welke gevolgen globalisering kan hebben op een samenleving, wordt bekeken door theoretische uitgangspunten toe te passen op de Nederlandse samenleving. In relatie tot dit onderzoek is globalisering een belangrijk startpunt omdat dit concept beschouwd kan worden als de achterliggende oorzaak van de problemen waar de televisiesamenleving van *Lijn 32* tegenaan loopt.

2.1 Globalisering en de Nederlandse samenleving

Binnen de wetenschap bestaat er geen algemeen gebruikte definitie van globalisering en dit is volgens Lechner (2009) niet heel erg vreemd. Enerzijds is de impact van globalisering breed en bestrijkt het een groot aantal disciplines. Anderzijds is het een onafgemaakt proces waar samenlevingen (dus ook wetenschappers) nog middenin zitten. Wel is men het erover eens dat globalisering een complex proces is dat samenlevingen over de hele wereld doet veranderen, waarbij in elk geval landsgrenzen vervagen (Crane, 2002; Lechner, 2009) en begrippen zoals plaats, identiteit en het hebben van een thuis onder druk komen te staan (Appadurai, 1996; Lechner, 2009; Morley, 2001; Tomlinson, 1999).

In een poging om globalisering te conceptualiseren biedt het *scapes*-perspectief van Appadurai (1996) een theoretisch startpunt. De auteur zet een raamwerk uiteen van vijf dimensies om de complexe processen binnen globalisering beter te kunnen identificeren. Deze dimensies zijn (1.) *ethno-*, (2.) *ideo-*, (3.) *media-*, (4.) *techo-* en (5.) *finance scape*. Deze vijf dimensies kunnen gezien worden als overlappende en continu veranderende landschappen. Er zijn namelijk altijd krachten aan het werk die het aanzicht ervan doen veranderen. Deze *scapes* vormen volgens de auteur de bouwstenen

van de wereld waar men vandaag de dag in leeft. Deze wereld is volgens Appadurai (1996) een verbeelde wereld, waar individuen leven in verbeelde samenlevingen, omdat het begrip 'plaats' niet meer gebonden is aan uitsluitend de fysiek geografische leefomgeving. Door globalisering van media en immigratie als hierin bepalende factoren, wordt men geconfronteerd met de aanwezigheid van 'de ander' in het dagelijkse leven. Plaatsen zijn vandaag de dag, zoals Appadurai (1996) stelt, enkel nog constructies van onze collectieve verbeeldingskracht die door deze vijf scapes worden bepaald.

*Ethnoscap*es hebben betrekking op de toegenomen mobiliteit van mensen (Appadurai, 1996). Dit zijn bijvoorbeeld toeristen en zakenreizigers, maar ook de gastarbeiders uit de jaren '60 die vandaag de dag het multiculturele straatbeeld van Nederland deels bepalen. Immigratie heeft ertoe geleid dat 'de ander' dagelijks in het leven van de blank-Westerse Nederlander is vertegenwoordigd. De connotatie van Nederland als plaats en de definiërende kenmerken van de Nederlandse samenleving zijn hierdoor in de afgelopen jaren drastisch veranderd. Nederland is niet langer meer de boer die op klompen de koeien melkt. Door toegenomen mobiliteit van mensen is Nederland vandaag ook het land van de Egyptische shoarmaboer. De traditionele connotatie en kenmerken zijn echter nog wel aanwezig in de collectieve verbeelding van de Nederlandse samenleving. Hier zijn verschillende realiteiten van wat men acht dat Nederland is.

*Ideoscap*es verwijzen naar de verspreiding van ideologieën (Appadurai, 1996). Dit kan gaan om hoe samenlevingen zich organiseren. Denk bijvoorbeeld aan het kapitalisme versus het socialisme of een democratische samenleving versus een dictatuur. Het heeft echter ook betrekking op de verspreiding van religieuze overtuigingen zoals het Christendom of de Islam. Dommering (2003) merkt op dat in Nederland deze twee religies momenteel lijnrecht tegenover elkaar staan. Aan de Christen- en Moslimgemeenschap is de taak weggelegd om met inachtneming van elkaars verschillen, de samenleving te herdefiniëren. In de collectieve verbeelding is Nederland nog een uitsluitend Christelijke maatschappij, maar zoals de ontzuiling van de samenleving en de intrede van andere ideologieën als de islam als gevolg van immigratie laten zien, is dit niet langer het geval.

*Mediascap*es hebben betrekking op de globalisering van media en nemen een bijzondere positie in binnen Appadurai's (1996) raamwerk. Hij stelt namelijk dat media in staat zijn om 'samenlevingen te creëren zonder een gevoel van plaats'. Hiermee bedoelt de auteur dat media de verbeeldingskracht van mensen over de wereld om hen heen voedt, omdat het hen kan brengen op plaatsen waar zij fysiek misschien nog nooit zijn geweest. Denk hierbij aan Amerikaanse series die zich in steden afspelen en kijkers vertrouwd doen raken met de straten van San Francisco of New York. Precies hetzelfde

geldt voor Amsterdam in series als *Baantjer* en *Lijn 32* want ook hier is het straatbeeld van een plaats prominent aanwezig, wat bijdraagt aan de verbeelding van Amsterdam als plaats in de collectieve gedachten van de kijkers. Programma's als *Boer Zoekt Vrouw* en *Ik Hou Van Holland* dragen hier ook aan bij door een Nederland weer te geven in zijn meest traditionele vorm: boeren, tulpen, kaas, windmolens en klompen. Media kunnen hierdoor gezien worden als zeer grote krachten die de verbeelde gemeenschappen, waarin mensen vandaag de dag leven, bepalen. Theoretiserend kunnen zij dus in staat zijn om een brug te slaan tussen de fysieke en verbeelde wereld van Nederland, zoals *Lijn 32* suggereert te doen.

Technoscapes verwijzen naar de grensoverschrijdende overdracht van informatie (Appadurai, 1996). Het internet heeft bijvoorbeeld de manier waarop men informatie kan vergaren en delen veranderd: het is makkelijker, niet gebonden aan tijd en plaats en gaat in hoog tempo. *Financescapes* verwijzen tot slot naar de mondialisering van kapitaal. Denk bijvoorbeeld aan de economische crisis die sinds de zomer van 2007 vandaag de dag nog altijd een 'gevaar' vormt voor de globale wereldeconomie.

Het *scapes*-perspectief van Appadurai (1996) laat zien dat de vijf dimensies in elkaar overlopen. De verschillende *scapes* moeten volgens de auteur hierdoor niet gezien worden als vastgekaderde concepten; *scapes* zijn fluïde van vorm en het aanzicht ervan verandert continu (Appadurai, 1996). Dit perspectief onderstreept tevens Lechner's (2009) bevindingen over het complexe en multidimensionale proces van globalisering. Een vraag die beide auteurs bezighoudt is hoe de wereld als gevolg hiervan verandert. Lechner (2009) stelt bijvoorbeeld dat er in het globaliseringsproces toegewerkt wordt naar een werldsamenleving. Hiermee bedoelt de auteur niet dat grenzen letterlijk zullen vervagen en er slechts één grote natiestaat overblijft. De werldsamenleving waar Lechner (2009) over schrijft is een samenleving waarin de gemene deler is dat mensen over nieuwe mogelijkheden beschikken. Dit gaat volgens hem gepaard met een andere dagelijkse realiteit, waarin een transformatie plaatsvindt in de ervaring van begrippen zoals tijd, plaats, nabijheid, identiteit en verbondenheid. Dit biedt volgens Lechner (2009) samenlevingen over de hele wereld nieuwe kansen. Ondanks dat dit voor de nodige uitdagingen zorgt, is zijn boodschap hoopvol: met elkaar kunnen wij ervoor zorgen om er vooral een betere wereld van te maken. Dit impliceert een vorm van wereldburgerschap waarbij geen verschil gemaakt wordt tussen etniciteiten; 'de ander' bestaat hier helemaal niet.

Lechner's (2009) visie van wereldburgerschap kan gezien worden als een ideaalbeeld dat ook wel kosmopolitisme wordt genoemd. Over kosmopolitisme zijn verschillende opvattingen, waaronder die van Ong (2009). Vanuit de kosmopolitische typologieën van Ong (2009) zou Lechner's (2009) visie van wereldburgerschap

bestempeld kunnen worden als een extatisch ideaaltype. De extatische kosmopoliet kan beschouwd worden als een enthousiasteling die vooral de nadruk legt op de kansen die globalisering de samenleving biedt: verbinding met 'de ander'. Hiertegenover staat de gesloten kosmopoliet die juist gebukt gaat onder de negatieve gevolgen van globaliserende wereld en 'de ander' als een bedreiging van de natiestaat ziet. Verder bespreekt Ong (2009) ook de banale en instrumentele kosmopoliet. Deze kosmopolieten zien 'de ander' als onderdeel van het dagelijkse leven, maar lijken niet op zoek te zijn naar verbintenis. Integendeel: zij vieren hun wereldburgerschap door respectievelijk films te kijken waarin 'de ander' is gerepresenteerd of door op luxe jetset vakanties te gaan naar plaatsen zoals Miami en Ibiza. Ong's (2009) typologie heeft in zijn oorsprong voornamelijk betrekking op wetenschappelijke literatuur die in het kader van kosmopolitisme is verricht, maar het blijkt hier ook toepasbaar te zijn op hoe individuen zich als verschillende wereldburger kunnen gedragen.

Morley's (2001) boodschap is in tegenstelling tot Lechner's (2009) ideeën over globalisering genuanceerder. Zo schrijft hij over de negatieve effecten van globalisering die volgens hem leiden tot 'gedestabiliseerde risicomaatschappijen'. Mensen zijn volgens de auteur op zoek naar 'veiligheid in gemeenschappen' en dit leidt tot wat hij noemt 'angst-gedreven rituelen van uitsluiting'. Hiermee bedoelt Morley (2001) dat mensen zich bijvoorbeeld bedreigd kunnen voelen door 'de ander'. In Nederland zien wij dit terug door bijvoorbeeld de recente oprichting van een PVV-meldpunt voor diegenen die last hebben van Midden- en Oost-Europese gastarbeiders en immigranten⁵. Op de website kunnen burgers beklag doen over deze groep mensen, zodat de PVV een beeld krijgt van de problemen die zij in de Nederlandse samenleving veroorzaken. In dit voorbeeld is sprake van de uitsluiting van een groep mensen, omdat men een distinctie maakt tussen een 'wij' (de blank-Westerse Nederlander) en een 'zij' (de ander). Het PVV-voorbeeld kan gezien worden als onderdeel van zo'n 'angst-gedreven ritueel van uitsluiting'.

Diegenen die 'hun leven ontwricht voelen door de gevolgen van globalisering' ervaren volgens Morley (2001) 'identity panics'. Hiermee bedoelt de auteur dat de processen binnen globalisering leiden tot identiteitsonzekerheid, met de nodige gevolgen van dien. Men heeft bijvoorbeeld de behoefte om een identiteit sterker te articuleren door het gebruik van historische culturele symbolen die onlosmakelijk verbonden zijn met een natiestaat (Morley, 2001; Kuipers & De Kloet, 2009). Verder leidt dit in samenlevingen tot xenofobie, radicalisme, uitsluiting en racisme en roept dit bij individuen gevoelens op van onzekerheid, onveiligheid en andere frustraties (Appadurai, 1996; Morley, 2001). Morley (2001) stuurt daarom ook aan op het verwerpen van de notie dat 'de ander' gezien moet worden als een indringer. Hij stelt dat wij met zijn allen

---

⁵ Zie: <http://www.meldpuntmiddenenooستeuropeanen.nl/>

moeten streven naar wat hij noemt een onverschillige gemeenschap, 'die het belang erkent van een dialoog over onze onuitroeibare verschillen' (Morley, 2001).

Het wordt duidelijk dat Lechner's (2009) veronderstelling van de transformerende dagelijkse realiteit gezien kan worden als een verbeelde realiteit (Appadurai, 1996), waarin de maatschappelijke gevolgen van de globaliserende wereld kenmerkend zijn voor wat Morley (2001) verstaat onder 'gedestabiliseerde risicomaatschappijen'. Hierbij kan de vraag gesteld worden in hoeverre Nederland een gedestabiliseerde risicomaatschappij is. Dit is vanuit het globaliseringsperspectief niet alleen een relevant, maar gezien de huidige maatschappelijke spanningen die in Nederland heersen ook een actueel vraagstuk.

Volgens de publieke omroepen KRO en NCRV speelt *Lijn 32* zich af in 'het Nederland van nu' (Lijn32.nl, 2012). Hoe het Nederland van nu eruitziet is, zoals duidelijk werd, voornamelijk bepaald door globalisering en de daaraan verbonden maatschappelijke ontwikkelingen en gevolgen. In *Lijn 32* komen de Nederlandse multiculturele samenleving en de daarbij gepaarde hedendaagse spanningen op manifeste wijze tot uitdrukking. Onder andere xenofobie, radicalisme, frustraties, uitsluiting, racisme en onveiligheid zijn in *Lijn 32* belangrijke thema's. De vraag die in deze thesis daarom gesteld wordt is in hoeverre Nederland gezien kan worden als een gedestabiliseerde risicomaatschappij, vanuit de ogen van de Nederlandse dramaserie *Lijn 32*; dit is het brede thema van deze thesis.

Zoals werd getheoretiseerd hebben media dus de mogelijkheid om een brug te slaan tussen de verbeelde werelden van een samenleving en de aanwezigheid van 'de ander'. In de wetenschappelijke literatuur is er werk verricht dat deze theorie verder heeft geëxploreerd. Televisie, zo zal blijken, is een krachtig medium waarin narratieven en de publieke moraal bepalend zijn voor de constructie van verbeelde sociale realiteit en het verwelkomen van 'de ander' (Silverstone, 2007). Echter verdient eerst televisie en de wijze waarop dit medium zich verhoudt tot kijkers en samenlevingen een nadere toelichting.

2.2 Televisie, kijkers & samenlevingen

Volgens sommigen vormt televisie de sociale realiteit (Appadurai, 1996; Hall, 1980; Silverstone, 2007). Duidelijk werd dat deze sociale realiteit beschouwd kan worden als een verbeelde realiteit omdat media in staat zijn subjectieve werkelijkheden te creëren in de geesten van individuen en gemeenschappen (Appadurai, 1996) –zie § 2.1-. In deze paragraaf zal blijken hoe de productie en reproductie van betekenis een rol speelt in de vorming van een dergelijke verbeelde sociale realiteit. Televisie blijkt namelijk ook in staat om individuen op een bepaalde manier te representeren. Dit is met betrekking tot

de *Lijn-32*-casus relevant omdat in deze thesis op zoek wordt gegaan naar de vraag hoe 'de ander' wordt gerepresenteerd en welke morele boodschappen hieraan ten grondslag liggen. Voordat dieper wordt ingegaan op de wijze waarop de productie en reproductie van betekenis door televisie tot stand komt, volgt eerst een blik op een klassieke opvatting over de rol van massamedia op het publiek.

Het wetenschappelijk debat rondom de invloed van massamedia op samenlevingen begon reeds in de jaren '30 van de vorige eeuw. Volgens sommige geleerden zouden massamedia –waaronder later ook televisie- een directe invloed hebben op het publiek (Davis & Baron, 1981; Shearon & DeFleur, 1983). Men zou zich niet kunnen wapenen tegen de verspreide boodschappen, met in het bijzonder zwakke groepen in de samenleving zoals kinderen. Hier ligt een tweetal aannames over het publiek en de boodschap. In de eerste plaats zouden massamedia enkelzijdige en heldere boodschappen uitdragen die in de tweede plaats door het publiek zoals bedoeld worden ontvangen. Conceptuele modellen over massacommunicatie, zoals de injectienaaldtheorie (Lasswell, 1971), gingen hierbij uit van een lineair proces: het passieve publiek zou direct worden beïnvloed door de verspreide boodschappen van een massamedium (Tankard & Severin, 1979). Het publiek zou dus niet kunnen ontkomen aan de boodschappen van de zender. Shearon & DeFleur (1983) scharen dit soort theorieën onder de paraplueterm van *Media Effects*: de directe invloed van massamedia op de samenleving.

Het werk van Stuart Hall (1980) bood een ander perspectief op het vlak van de invloed van massamedia. Hij introduceert het conceptuele 'Encoding/Decoding'-model, dat twee kanten kent die bijdragen aan de betekenisgeving van televisieboodschappen. Dit geldt voor zowel aan de kant van de verzenders als de ontvangers. Het 'encoding'-proces is het begin van dit model, en heeft betrekking op de verzenders van de boodschap. Wanneer zij bijvoorbeeld een nieuwsitem maken, moeten zij een historische gebeurtenis omzetten naar een verhaal om de historische gebeurtenis te kunnen communiceren (Hall, 1980). Dit paradoxale proces is het werk van mensen; er wordt van tevoren nagedacht over welke boodschap gecommuniceerd moet worden. Een boodschap wordt dus door hen geëncodeerd, en is:

“[...] framed throughout by meanings and ideas: knowledge-in-use concerning the routines of production, historically defined technical skills, professional ideologies, institutional knowledge, definitions and assumptions, assumptions about the audience and so on frame the constitution of the programme through this production structure.”

(Hall, 1980, p. 129)

Hall (1980) bespreekt drie manieren waarop de interpretatie van een boodschap tot stand kan komen. Men kan (1.) de boodschap interpreteren zoals deze oorspronkelijk bedoeld was door de makers. Dit noemt Hall (1980) de *preferred* of *dominant code*. Men kan ook (2.) de boodschap zoals deze bedoeld was begrijpen, maar het niet eens zijn met een deel van de boodschap. Men herkent de dominante (in de samenleving overheersende betekenis) bedoelingen van datgene dat wordt gecommuniceerd, maar accepteert deze niet (volledig). Dit noemt de auteur de *negotiated code*. Tot slot kan men (3.) de boodschap totaal anders interpreteren dan aanvankelijk de bedoeling is. Volgens Hall (1980) komt dit tot stand door een conflict tussen de sociale positie van de ontvanger en de dominante en oorspronkelijke bedoeling van de zender. Hall (1980) noemt dit de *oppositional code*.

Het draait in Hall's (1980) conceptuele model voornamelijk om de dominante ideologieën die in de boodschappen zijn vertegenwoordigd. Dit vanuit een Marxistisch perspectief: hoe een kleine elite de rest van de samenleving via televisie kan vormen door hen te laten conformeren aan hun idealen. De dominante boodschappen reflecteren namelijk een (gewenste) sociale realiteit die aan het publiek wordt opgelegd. De wijze waarop dit plaatsvindt kent vele lagen en wordt door de auteur gekenmerkt als een discursief proces waarin media, met televisie in het bijzonder, samenlevingen door de productie en reproductie van betekenis vormen (Hall, 1980). Televisie kan vanuit dit oogpunt beschouwd worden als een machtig cultureel medium juist *omdat* het een sociale werkelijkheid representeert. Dit behelst een aantal implicaties voor de sociale televisiewerkelijkheid en de kijkers van *Lijn 32*.

Allereerst kan de sociale televisiewerkelijkheid van *Lijn 32* beschouwd worden als een representatie van de Nederlandse multiculturele samenleving. De televisiewerkelijkheid is bedacht door de makers van de serie, die vanuit Hall's (1980) begrip van een discours beschouwd kunnen worden als de elite die de boodschap aan de kijkers van *Lijn 32* oplegt. Vervolgens moet in het achterhoofd gehouden worden dat alle personages en verhaallijnen dus ook representaties zijn van de verschillende groepen en situaties in de Nederlandse samenleving. Tot slot halen kijkers verschillende betekenissen uit deze representaties en geven zij daarmee vorm aan hun eigen verbeelde wereld: het discursieve proces van betekenisgeving is hiermee rond.

Hall's (1980) begrip van een discours verdient op dit punt nader uitleg en hangt nauw samen met wat Foucault (1976) hieronder verstaat. Volgens Foucault (1976) is een discours een 'oefening die op systematische wijze objecten vormt'. Objecten, of het nu gedachten, beelden of ander symboliek is, verwijzen naar culturele kenmerken die de wereld opmaken zoals wij deze kennen. Mensen zijn volgens Foucault (1976) dan ook verbonden met elkaar door discourses en bouwen door middel van taal een (virtuele)

sociale realiteit op die enkel plaatsvindt in de gedachten. Een discours leidt hierdoor dus tot subjectieve kennis en waarheden.

Foucault (1976) veronderstelt ook dat discoursen gepaard gaan met machtsverhoudingen. In die zin zegt een discours dus ook iets over diegenen die (mogen) spreken: het geeft autoriteit aan een heersende klasse en er is een norm die door hen wordt bepaald. Deze klasse onderdrukt hiermee de lagere klasse en sluit deze uit van kennis en macht. Duidelijk wordt dat het niet taal in de geschreven, gesproken of verbeelde vorm is die betekenis geeft aan een discours: het is vanuit het perspectief van Foucault (1976) de onderliggende machtsverhouding die essentieel is bij het construeren van betekenis. Deze machtsverhouding in het discursieve proces van betekenisgeving ligt ten grondslag in Hall's (1980) *'encoding-decoding'*-model.

Morley en Brunson (1980) lieten met betrekking tot het discursieve proces van betekenisgeving zien dat kijkers van BBC's actualiteitenprogramma *Nationwide* behoren tot interpretatieve gemeenschappen: diegenen die dezelfde (culturele) achtergronden delen, *lezen* de boodschappen van een televisieprogramma op een bepaalde manier. In klassieke receptiestudies naar de Amerikaanse soap opera *Dallas*, wordt duidelijk dat dit ook voor fictieprogramma's geldt. Zo ondervroegen Liebes en Katz (1993) in verschillende focusgroepen mensen die dezelfde achtergrond deelden over de serie *Dallas*. Duidelijk werd dat kijkers uit verschillende gemeenschappen het programma op andere wijze interpreteerden. Zo zagen Russische Joden de serie als verheerlijking van het kapitalisme, dachten Arabieren dat het liet zien dat geld niet gelukkig maakt en lazen Marokkaanse Joden dat het programma primair ging over de boodschap dat het gewoonweg lastig is om relaties met naasten en familie te balanceren. Japanners zagen de serie als onrealistisch omdat het op een aantal belangrijke culturele aspecten niet overeenkwam met het beeld dat zij hadden van bijvoorbeeld romantiek. Opvallend was hier de groep Amerikanen die vooral praatten over de vorm van de serie: de opzet van de narratieve structuur, plotlijnen en andere genrekarakteristieken.

Wat dit soort receptiestudies (Ang, 1985, Jhally en Lewis, 1992; Liebes en Katz, 1993) laten zien, is dat kijkers nadenken over de boodschappen die zij zien en hierbij verschillende posities innemen. Moraal in het bijzonder ligt hieraan ten grondslag. Het is daarom relevant om moraal en de wijze waarop zich dit verhoudt tot televisieseries nader te bestuderen. Narratieven spelen hierin een belangrijke rol omdat zij beschouwd worden als de (uit)draggers van morele boodschappen. Hier ligt wel een implicatie die verheldering verdient, namelijk: media, met in het bijzonder televisie, zouden morele boodschappen bevatten.

2.3 Narratieven & moraal

Televisieprogramma's bevatten niet alleen morele boodschappen. Televisiekijkers zijn in staat om deze ook te identificeren (Ang, 1985; Jhally en Lewis, 1992; Krijnen, 2007; Liebes en Katz, 1993; Morley en Brunson, 1980). Bovendien reflecteren kijkers op de morele boodschappen in televisieverhalen om morele volwassenheid te bereiken. Met het oog op het onderzoeksonderwerp van deze thesis, kan de vraag gesteld worden hoe deze bevindingen, die hieronder worden toegelicht, van toepassing zijn op *Lijn 32*. Het is hiervoor belangrijk om ook de kijker (of 'het publiek') bij te betrekken: hoe reflecteren zij op de morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving zoals deze vertegenwoordigd zijn in *Lijn 32*?

Narratieven worden in de traditionele literaire wetenschappen gezien als weergaven van het leven die tot uitdrukking komen in verhalen (Seaton, 2008). Moraal verwijst naar de plichten en deugden van het leven waarbij (morele) vraagstukken aan bod komen over wat men verstaat onder 'goed' en 'fout' (Colby & Kohlberg, 1987). Het goed/fout-vraagstuk heeft volgens Haidt (2003) betrekking op allerlei zaken in de wereld om ons heen, maar gaat vooral over onszelf en de manier waarop wij tegen het leven aankijken. Vanuit een psychologisch perspectief legt Haidt (2003) uit dat morele kwesties en vraagstukken hand in hand gaan met morele emoties. Deze morele emoties kunnen negatief (angst, boosheid, verdriet) zijn wanneer morele waarden worden overschreden. Deze emoties zijn positief (blijdschap) wanneer de waarden bevestigd worden. Volgens Haidt (2003) is hierbij keer op keer '*the self*' nodig; het referentiekader van morele waarden die gedurende een mensenleven zijn opgebouwd. 'The self' kan ook hier beschouwd worden als het individu dat binnen verschillende interpretatieve gemeenschappen hetzelfde referentiekader en dezelfde waarden deelt.

De veronderstelling dat media-inhoud gepaard gaat met morele boodschappen, wordt in de literatuur gedeeld (Carr, 2006; McRobbie & Thornton, 1995; Liebes en Katz, 1993; Slade, 2000; Sumser, 1996). Vanuit een sociologisch perspectief maakt Sumser (1996) zich hier wel zorgen om: televisie zou namelijk bijdragen aan het vormen van een stabiele maatschappij en de morele boodschappen van de door hem onderzochte misdaadseries dragen hieraan bij. Het bevat namelijk boodschappen over wat goed en fout is om te denken en te doen in een samenleving. Juist het feit dat er stabiele maatschappijen worden gevormd is voor hem zorgelijk, omdat dit het probleem van *orde* aanstipt; een kleine elite houdt samenlevingen in stand via de morele boodschappen van televisie. Sumser (1996) onderschat hier echter de kracht van het publiek, want zoals Silverstone (2007) laat zien is het juist de interactie tussen de makers en het publiek die met elkaar een globale moraal bepalen. Voor televisiemakers - Silverstone, (2007) schrijft zelf vooral over nieuwsmakers- geldt dat zij hier een

belangrijke rol in spelen doordat zij voornamelijk bepalen welke narratieven worden verteld en hoe zij 'de ander' representeren.

Vanuit dit perspectief kan gesteld worden dat televisie niet alleen een krachtig medium is dat invloed uitoefent op onze beleving van de wereld om ons heen (Gerbner, 1998). Het blijkt ook een krachtig middel te zijn om samenlevingen te ordenen (Sumser, 1996), al blijkt hierin voor zowel de televisiemaker als zender en -kijker als ontvanger van de boodschap een belangrijke rol te zijn weggelegd. Een vraag die hierbij gesteld kan worden is hoe de morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving, zoals deze in *Lijn 32* aan bod komen, gebruikt worden om de vanuit Morley's (2001) perspectief gestelde gedestabiliseerde risicomaatschappij te ordenen. Kunnen de morele boodschappen in *Lijn 32* gezien worden als een poging om de kijker bij te brengen wat een goede samenleving is?

Krijnen en Meijer (2007) tonen aan dat televisienarratieven daadwerkelijk doordrenkt zijn met morele boodschappen. In een analyse van de Nederlandse primetime televisieprogrammering laten Krijnen en Meijer (2007) de breedte zien van de morele thema's zoals deze te vinden waren: *liefde, vriendschap, rechtmatig gezag, rechtmatig geweld, betekenisvolle dood, legitieme overtuiging, heldendom, het goede leven* en *gelijkwaardigheid*. De top-3 thema's bestond uit *omgangsvormen, beschaving* en *familie*. Deze drie thema's worden door de auteurs besproken in termen van *ethos*, de set aan morele regels en -veronderstellingen die de fundering vormen van de maatschappelijke idealen zoals deze in de primetime-programmering waren vertegenwoordigd.

Er werden drie soorten *ethos* onderscheiden: het gezins-, beschavings- en omgangsvormenethos. De auteurs concluderen dat ondanks dat de Nederlandse primetime televisieprogrammering een diversiteit brengt aan morele thema's, dit dus niet hoeft te betekenen dat deze de 'morele horizon' van de kijker verruimen. Wel achten zij het meest waarschijnlijk dat het *omgangsvormenethos* de morele verbeeldingskracht bij kijkers zal stimuleren, aangezien deze bredere grenzen biedt waarin de morele boodschappen tot stand komen. Een vraag die rijst is of deze aangehaalde bevindingen ook van toepassing zijn op *Lijn 32*: welke omgangsvormen komen in de serie aan bod en bevat *Lijn 32* daadwerkelijk prikkels om de morele horizon van kijkers te verbreden?

Krijnen (2007) richt zich op het verband tussen de morele boodschappen die televisie individuen te brengen heeft en de vraag of dit hen helpt om hun morele volwassenheid te bereiken. Zo wordt verondersteld dat morele volwassenheid bereikt wordt wanneer iemand in staat is om de consequenties van de genomen morele beslissing te aanvaarden (Krijnen, 2007). Zij laat zien dat primetime televisieprogramma's zoals deze in Nederland worden uitgezonden niet alleen morele boodschappen

bevatten. Deze morele boodschappen worden door kijkers ook gebruikt om (met mate) te reflecteren op hetgeen zij *denken* te leren.

Krijnen (2007) beschrijft hoe vanuit de literaire studies verhalen voor lezers gezien kunnen worden als een veilige manier om te experimenteren met moraal en de daaraan gerelateerde morele vraagstukken. Vanuit dit perspectief kan een verhaal dus gezien worden als een laboratorium waarin men vrijelijk kan experimenteren, zonder dat het daadwerkelijk consequenties heeft. Zij beschrijft hoe dit samenhangt met *morele verbeelding*. Dit is een driedelig concept dat individuen in staat stelt om morele volwassenheid te ontwikkelen. In eerste instantie dient een situatie herkend te worden als moreel relevant. Krijnen (2007) merkt hierbij op dat de situatie dient aan te sluiten bij de belevenis van het individu, ook wel waar Haidt (2003) naar verwijst als het morele referentiekader. In tweede instantie zijn ook de verschillende perspectieven van een situatie van belang, waarbij twee uitersten (bijvoorbeeld: goed versus kwaad) gezien kunnen worden als binaire opposities waartussen de morele verbeelding van een individu tot stand lijkt te komen (Haidt, 2003). De verschillende perspectieven lijken nauw samen te hangen met de mate van morele diepgang:

“Onder ‘morele diepgang’ verstaan we het aantal verschillende redeneringen dat de opmaat vormt voor een moreel vraagstuk. Biedt televisie relatief eenduidige boodschappen of krijgt de kijker de gelegenheid zich te oriënteren op een verscheidenheid aan thematische uitwerkingen?”
(Krijnen en Meijer, 2007, p. 7)

Tot slot vereist morele verbeelding ook de kunst om de consequenties in te schatten voor eenieder die betrokken is bij de situatie. Gesteld kan worden dat inlevingsvermogen in de ander hierbij belangrijk is. Haidt (2003) merkt hierbij op dat dit een proces is dat gekleurd wordt door *‘the self’*: het eigen morele referentiekader dient als uitgangspunt bij het vermogen van een individu om in te kunnen leven in de situatie van een ander.

Krijnen (2007) laat zien dat de verhalen die op de Nederlandse televisie worden verteld in eerste instantie morele diepgang kennen. De relatief grote keur aan perspectieven biedt de kijker morele inzichten die hen in staat stellen om te reflecteren op morele kwesties. Ook laten zij zien dat kijkers geen voorkeur hebben voor de letterlijke formulering van een morele boodschap; dit lijkt aan de kijker voorbij te gaan. Tenslotte blijkt leeftijd een bepalende factor te zijn hoe men door middel van morele reflectie de morele verbeelding ontwikkelt.

In de literatuur deelt men de opvatting dat televisieverhalen het dagelijkse reilen en zeilen van het leven laat zien (Gerbner, 1998; Slade, 2000; Turner, 2005). Creeber (2004) merkt hierbij op dat het genre drama doordrenkt is met morele thema's. Sumser

(1996) ontdekt dat er zelfs patronen zijn te ontdekken in de wijze waarop moraal tot stand komt in misdaadseries. Naar deze series wordt vaak verwezen als existentiële drama (Lane, 2001). Hierin vragen personages zich op systematische wijze af wat de betekenis is van het eigen leven, wat gepaard gaat met morele vraagstukken en dilemma's.

Een vraag met betrekking tot deze thesis is wat voor soort dramaserie *Lijn 32* is. Dit is een relevante vraag omdat de serie geen traditioneel verhaal vertelt met een lineaire structuur. Het zal blijken dat *Lijn 32* een nieuw soort dramaserie is dat misschien wel het beste omschreven kan worden als een 'fractal drama'. Allereerst wordt echter gekeken naar Creeber's (2004) veronderstelling van het genre drama en de uiteenlopende varianten van dit genre.

2.4 Het fractal narratief

Creeber (2004) stelt dat het genre drama door de jaren heen zich is gaan ontwikkelen. Waar voorheen in zogenaamde 'single plays' problemen van moderne samenlevingen over bijvoorbeeld macht, economie, sociale structuren, religie, ethiek en wetenschap het manifeste onderwerp waren, ligt de focus binnen drama tegenwoordig op het generen van oneindige narratieven die een combinatie vormen van deze thema's (Creeber, 2004). De auteur heeft het ook wel over 'flexi-narratives': de veelzijdigheid aan verhaallijnen die volgens Creeber (2004) vergelijkbaar is met de narratieve structuren van een soap.

Als reden voor deze ontwikkeling geeft Creeber (2004) een aantal oorzaken aan. Ten eerste is een oneindige narratieve structuur vanuit commerciële doeleinden interessant: kijkers investeren hun tijd in een verhaal en blijven kijken om het verhaal te kunnen volgen, hetgeen inhoudt dat zij dus ook reclame-inkomsten opleveren voor de zenders. Ten tweede is een flexi-narratieve structuur ook vanuit een maatschappelijk perspectief interessant. De eenzijdige modernistische thema's worden vandaag de dag ingeruild voor postmoderne weergaven van het leven. Relativisme en speelsheid zijn volgens Creeber (2004) tegenwoordig kenmerkend. Tot slot stelt de auteur dat televisie een geschikt medium blijkt te zijn voor deze flexi-narratieven. Doordat het zich visueel voor de ogen van de kijker voltrekt, kunnen deze makkelijker meegenomen worden door verschillende verhaallijnen met een keur aan thema's, uitgevoerd door verschillende personages. Dit gegeven maakt een verhaal realistischer voor de kijker.

Creeber (2004) stuurt aan op een herdefiniëring van de narratieve structuren van drama's en maakt daarbij een tweedeling. Een serie bestaat volgens Creeber (2004) uit één groot doorlopend verhaal, waarbij elke aflevering een eigen afgesloten verhaal heeft. De rode draad die door de verhaallijnen heen loopt, wordt aflevering voor aflevering opgebouwd, waardoor de serie meestal sequentieel gezien wordt (hoewel dit

niet noodzakelijk is). Creeber (2004) noemt dit een cumulatief narratief. Bij een *serial* wordt een verhaal in brokken van enkele afleveringen verteld, waarna een nieuw verhaal wordt gestart. De kijker kan hierdoor op elk gewenst moment (zij het aan het begin van een afgesloten verhaal) instromen.

In het geval van *Lijn 32* kan de vraag gesteld worden of het programma gezien moet worden als een *serie* of als een *serial*. Gezien het feit dat de serie over een spanne van acht afleveringen toewerkt naar een eindconclusie doet vermoeden dat het een *serial* betreft. De narratieve structuur van *Lijn 32*, die zich het beste omschrijft als een mozaïek aan verhaallijnen en personages, biedt de kijker echter geen gemakkelijk instapmoment. Met andere woorden: wanneer een kijker een aflevering mist, mist hij cruciale onderdelen van de kleinere verhalen die de som opmaken van de eindconclusie van het programma. Gesteld kan worden dat de narratieve structuur van *Lijn 32* een *serial* is, met daarin een veelzijdigheid aan kleinere verhalen zoals dat kenmerkend is voor een *serie*.

Analytisch gezien levert conceptualiseren over *Lijn 32* als een serie of *serial* een probleem op. Het dekt namelijk niet de volledige scope van het programma en de specifieke eigenschappen die het kent. Om beter te begrijpen hoe de narratieve structuur van *Lijn 32* in elkaar steekt en moet gekeken worden naar academisch werk dat is verricht binnen de filmwetenschappen. *Lijn 32* vertoont qua narratieve structuur, opzet en thematiek namelijk parallellen met de Amerikaanse film *Crash* uit 2004. Wendy Everett (2005) laat zien dat er een nieuw soort films de afgelopen jaren in de Amerikaanse en Europese bioscopen verschijnt, waaronder *Crash*. Een fenomeen dat zij beschrijft als 'fractal films'.

Ontleend vanuit de chaostheorie, waarbij ogenschijnlijk willekeurige elementen deel uitmaken van een grotere orde, komt Everett (2005) tot de classificering van 'fractal films'. 'Fractal' verwijst hierbij naar hoe men in diverse wetenschappelijke bèta disciplines vandaag de dag een netwerk conceptualiseren. Waar men veertig jaar geleden dacht dat totale willekeur ten grondslag lag aan het vormen van netwerken, is nu de aanname dat een netwerk juist gestructureerd is door de regels van chaos (Everett, 2005). Chaos verloopt dus via wetten en patronen en komt niet door toeval tot stand. Voor fractal films als *Crash* geldt dat dit principe volgens Everett (2005) bepalend is voor de narratieve structuur van de film.

Films zoals *Crash* hebben volgens Silvey (2009) het uitgangspunt dat iedereen in de wereld met elkaar verbonden kan worden in zes stappen (ook wel bekend als '*six degrees of separation*'). Globalisering en de in hoofdstuk 2.1 geschetste gevolgen voor de samenleving spelen hierbij een rol: vervreemding van de samenleving zorgt er volgens Everett (2005) voor dat men geruststelling vindt in het idee dat wij op de een of andere

manier toch met elkaar verbonden zijn. Dit idee doet denken aan Morley's (2001) veronderstelling van het zoeken naar veiligheid in gemeenschappen door de gevolgen van globalisering op de samenleving, zij het met een ander idee van wat een gemeenschap dan inhoudt.

Wederom speelt de verschuiving van een moderne naar een postmoderne samenleving en de verbeelde wereld van individuen een rol. Verhalen zoals *Crash*, maar ook *Lijn 32*, spelen zich namelijk af in een stad: de plek waar '[...] mensen vandaag de dag in leven, waar paden van eenzame individuen elkaar kruisen, waar men elkaar nooit ontmoet en de mogelijkheid tot het communiceren of verbinden met elkaar onmogelijk lijkt' (p. 10). Het veronderstelde gevolg is volgens Everett (2005) dat individuen zich hierdoor vervreemd en eenzaam voelen, waardoor zij de behoefte hebben om na te denken over de mogelijke wijzen waarop zij misschien toch verbonden kunnen zijn met anderen. Zij volgt hiermee de stelling van De Certeau (1984) dat er over een stad nagedacht kan worden als een plek met een grote tegenstelling: enerzijds zijn de inwoners van een stad een 'zwermdende massa zonderlingen' die willekeurige trajecten afleggen, anderzijds zijn het de kruisende paden van deze mensen die het bepalende gezicht zijn van een stad. Hier wordt duidelijk dat de netwerken die mensen in een stad vormen in de eerste plaats de plekken zijn die een stad maken. Ten tweede zijn de paden van mensen met elkaar gekruist en komen deze niet door willekeurige chaos tot stand: de 'zwermdende massa zonderlingen' zijn juist door de complexe wetten van chaos met elkaar hoe dan ook verbonden. Everett (2005) stelt dat dit de narratieve strategie van fractal films misschien wel het beste beschrijft.

Crash heeft met de dramaserie *Lijn 32* een aantal overeenkomsten qua thematiek. Beide kijken verder dan de veronderstelde positieve gevolgen van globalisering en de multiculturele samenleving. Zo focust *Crash* zich op conflicten tussen rassen, geweld, etnische diversiteit, vervreemding, racisme, vooroordelen, xenofobie, 'wij versus zij' en ongelijkheid (Silvey, 2009). Ook zijn het in beiden de 'grote' steden die op de achtergrond het toneel vormen van de plek waar deze multiculturele problemen zich voltrekken. Everett (2005) stelt dat het de non-lineaire plotstructuur is die dit soort films juist geschikt maakt om dit soort thema's te behandelen. Veelal kiezen de makers geen kant en laten zij de kijker dus meerdere perspectieven zien. De vele personages en ogenschijnlijk losse verhaallijnen in *Crash* en *Lijn 32* onderstrepen dit. Het actieve publiek van Hall (1980) speelt hierbij een nog actievere rol dan in de traditionele films: het publiek moet harder aan de slag om betekenis te geven aan hetgeen zij zien (Everett, 2005).

Vanuit Everett's (2005) perspectief kan gesteld worden dat de narratieve structuur van fractal films bij uitstek geschikt zijn om de door Morley (2001) beschreven

gedestabiliseerde risicomaatschappijen en de postmoderne angsten die individuen hebben, vanuit verschillende posities te weergeven. Gesteld kan worden dat dit voor de kijker kan leiden tot een verbeeldingsrijkere kijkervaring door de verscheidene perspectieven die het medium de kijker aanbiedt. In hoofdstuk 2.3 werd duidelijk dat Krijnen en Meijer (2007) stelling namen dat televisie de morele verbeeldingskracht kan prikkelen, maar dat de morele thema's die aan bod komen conservatief van aard zijn en er eenzijdige weergaven te ontdekken waren. Een vraag die hierbij gesteld kan worden is of *Lijn 32* door de narratieve structuur de kijker daadwerkelijk meerdere perspectieven te bieden heeft.

Geconcludeerd kan worden dat *Lijn 32* zowel qua vorm, narratieve structuur en thematiek overeenkomsten vertoont met de film *Crash*. Kenmerkend is de mozaïekstructuur, waarin relatief veel personages in verschillende settings aan bod komen. Duidelijk wordt dat de narratieve structuur hieraan ten grondslag ligt, wat Everett (2005) omschrijft als 'fractal'. *Lijn 32* wordt in dit opzicht gezien als een fractal drama, dat net als *Crash* de postmoderne angsten van gedestabiliseerde risicomaatschappijen (Morley, 2001) vanuit een keur van perspectieven in beeld brengt. Dit betreft volgens Everett (2005) het actieve publiek nog meer in het proces rondom de betekenisgeving van de boodschappen doordat er een groter beroep wordt gedaan op het voorstellingsvermogen van de kijker.

2.5 Het actieve publiek, Twitter & virtuele gemeenschappen

Voor het laatste segment van dit theoretisch kader wordt de aandacht wederom gericht op het actieve publiek. Centraal staan de kijkers die tijdens het televisiekijken op de sociale media dienst Twitter schrijven over hetgeen zij zien. Duidelijk zal worden dat televisiekijken terwijl men Twitter-berichten schrijft gezien kan worden als een gezamenlijke activiteit. Bovendien zal blijken dat de schrijvers van de Twitter-berichten deel uitmaken van virtuele gemeenschappen. Tot slot zal blijken dat Twitter nieuwe mogelijkheden opent voor receptieonderzoek, zonder de tussenkomst van een onderzoeker. Allereerst wordt echter ingegaan op wat Twitter als sociale netwerkdienst karakteriseert.

Boase, Lai en Naaman (2010) identificeren Twitter als een *Social Awareness Stream* (SAS). Twitter is volgens hen een sociale ruimte waarin uitwisseling van informatie plaatsvindt op hoog tempo. Beknoptheid van de berichten staat voorop: zij bestaan maximaal uit 140 karakters. De berichten worden getoond aan de hand van een tijdlijn. Dit noemen de auteurs een *stream*. Er is een continue stroom aan nieuwe berichten op de tijdlijn van een gebruiker, waarbij de nieuwste berichten steeds bovenaan worden getoond.

De relatie die de gebruikers onderling met elkaar hebben kunnen beschouwd worden als eenzijdig. Op Twitter is men niet per definitie een vriend, kennis, abonnee of collega. Men is een *volger*. Standaard is het profiel van een Twitter-gebruiker openbaar toegankelijk voor derden, maar men kan ook besluiten deze af te schermen. Als een Twitter-gebruiker zijn profiel op openbaar heeft staan, kan men met één druk op de knop besluiten zich (eenzijdig) te abonneren op diens berichten. Een tijdlijn op Twitter bestaat dus uit een continue stroom aan berichten van diegene die men (al dan niet) eenzijdig volgt.

Boase et al. (2010) laten aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse zien dat Twitter-gebruikers ingedeeld kunnen worden in twee kampen. Zo zijn er enerzijds gebruikers die zich voornamelijk concentreren op het delen van informatie. Dit zijn bijvoorbeeld nieuwsberichten, meningen over nieuws gerelateerde zaken en links naar de berichten. De auteurs noemen deze groep gebruikers *'informers'*. Een andere groep gebruikers kenmerkt zich anderzijds door zich in de berichten voornamelijk op zichzelf te concentreren. Men schrijft hierbij over wat ze momenteel aan het doen zijn (bijvoorbeeld: "ik kijk nu televisie") of delen allerlei willekeurige gedachten, meningen en anekdotes. Boase et al. (2010) noemen deze groep gebruikers *'meformers'*.

Diverse onderzoeken laten zien dat er in Twitter-berichten sentiment te ontdekken valt. Zo deden Bollen, Huina en Alberto (2011) onderzoek naar gevoelens die te ontdekken waren in de berichten van Twitter-gebruikers. Duidelijk werd dat er een divers range aan gevoelens te ontdekken zijn, die bijdroegen aan het publiek welzijn op Twitter. Bollen et al. (2011) laten vervolgens zien dat er een correlatie bestaat tussen het publieke welzijn van de Twitter-gemeenschap en sociale, politieke, culturele en economische gebeurtenissen in de wereld. Gesteld kan worden dat het (online) publieke welzijn op Twitter dus bepaald wordt door gebeurtenissen die zich (offline) in de wereld voltrekken.

Het overlijden van Michael Jackson was één zo'n gebeurtenis waaraan in diverse onderzoeken aandacht is besteed (Goh en Lee, 2011; Kim, Gilbert, Edwards & Graeff, 2009; Sanderson & Hope Cheong, 2010). Deze sentimentonderzoeken keken elk naar hoe men op Twitter aan het rouwen is over de dood van de popster. Duidelijk wordt dat sociale structuren zoals rouwen, zich verplaatsen van de begraafplaats of het crematorium naar de online ruimte van Twitter. De onderzoeken laten zien dat het publieke welzijn van Twitter voor het merendeel wordt gekenmerkt door verdriet. Rouwen op Twitter kan hierdoor dus ook gezien worden als een relatief grote sociale activiteit.

Diakopoulos en Shamma (2010) laten zien dat televisiekijken terwijl men Twitter-berichten stuurt ook een sociale activiteit is. Door hen werd onderzoek gedaan naar het

sentiment dat in Twitter-berichten te ontdekken was tijdens een presidentieel debat tussen de kandidaten Obama en McCain, dat in 2008 rechtstreeks op de Amerikaanse televisie werd uitgezonden. Duidelijk werd dat men op Twitter een voorkeur had voor Obama. Over beide presidentskandidaten werd op Twitter echter wel relatief veel negatief gesproken. Ook lieten de onderzoekers zien dat er ook veel wordt gesproken over zaken die niet relevant zijn voor hetgeen op televisie te zien was. Twitter-gebruikers leveren bijvoorbeeld kritiek op elkaars standpunten of snijden andere onderwerpen aan die niets met de feitelijke gebeurtenissen te maken hebben die op dat moment te zien zijn. De onderzoekers concluderen dat er wel een correlatie bestaat tussen de Twitter-berichten en de onderwerpen die tijdens het debat werden besproken, evenals de prestaties van de presidentskandidaten. Wanneer de kandidaten spraken over Amerikaanse troepen in Afghanistan, was er bijvoorbeeld een opleving van positieve Twitter-berichten. De onderzoekers merken op dat er op Twitter echter ook over tamelijk irrelevante zaken wordt gepraat die niets met datgene wat op televisie te zien is, van doen hebben, maar geeft hier verder geen voorbeelden van.

Lindgren en Lundström (2011) deden een onderzoek naar de hash-tag (hekje; #). Dit is een symbool dat op Twitter veel wordt gebruikt en voor gebruikers als identificatiemiddel kan dienen voor de contextuele achtergronden van een bericht. Een bericht dat verkregen is via het officiële Twitter-account van *Lijn 32* laat een dergelijk voorbeeld zien:

*"We zijn erg benieuwd naar jullie reacties dus gebruik #Lijn32 om te vertellen hoe jij het vindt."*⁶

Duidelijk wordt dat Twitter-gebruikers opgeroepen worden om de berichten te voorzien van '#Lijn32', wanneer zij op de uitzending via Twitter willen reageren. Elk bericht dat voorzien wordt van deze hash-tag wordt automatisch gelinkt naar een pagina van de Twitter-zoekmachine, waarop 'live' alle berichten die voorzien zijn van de hash-tag '#Lijn32' aan de hand van een tijdlijn aan de lezer worden getoond. Dit stelt de lezers in staat om na te gaan wie er nog meer over hetzelfde onderwerp schrijven doordat de hash-tag in dit voorbeeld duidelijk maakt dat men reageert naar aanleiding van de serie *Lijn 32*.

Lindgren en Lundström (2011) stellen dat een hash-tag een virtuele gemeenschap is. Dit idee verkregen zij van Jones (1994), die vier vereisten stelt om online groepscommunicatie als een virtuele gemeenschap te kenmerken: (1.) er moet sprake zijn van minimale interactiviteit, (2.) er moeten meerdere deelnemers zijn aan de

---

⁶ Zie: <https://www.twitter.com/lijn32>

communicatie, (3.) er moet een algemeen openbare plek zijn waar interactieve computer gemedieerde communicatie afspeelt en (4.) er moet een minimum aantal aan deelnemers zijn die de communicatie in stand houden. Voor zowel *#Lijn32* als de door Lingren en Lundström (2011) onderzochte *#WikiLeaks* blijkt dat beide virtuele gemeenschappen hieraan voldoen. Er is sprake van (minimale) activiteit tussen Twitter-gebruikers doordat zij eenzijdig berichten plaatsen maar ook op elkaar kunnen reageren. Dit zijn verschillende deelnemers die Twitter-berichten voorzien van een hash-tag en deze versturen op het openbare sociale mediaplatform Twitter. Bovendien houden zij de communicatie in stand door juist de hash-tag zoals *#Lijn32* te gebruiken.

Een resultaat van het onderzoek van Lindgren en Lundström (2011) is dat sociale structuren binnen de *'WikiLeaks'* hash-tag gepaard gaan met linguïstische structuren. Zo identificeren de auteurs *leiders* en *volgers*. Leaders zijn diegenen die de meeste berichten posten en vaker op anderen reageren. Volgers schrijven voornamelijk over datgene waar leiders over praten. Dit doet denken aan het two-step-flow model Katz en Lazarsfeld (1955), waarin veronderstelt wordt dat een mediaboodschap niet in één keer de ontvanger bereikt. Er vindt namelijk interventie plaats door opinieleiders. Deze leiders filteren de informatie die zij via massamedia verkrijgen (Katz & Lazarsfeld, 1955) en sturen de informatie door naar het publiek. Met betrekking tot het onderzoek in deze thesis is het relevant om dit model in het achterhoofd te houden zodat bekeken kan worden of er opinieleiders in de data van Twitter-berichten te vinden zijn.

Wat betreft de linguïstische structuren van de *'#WikiLeaks'* hash-tag werd een tweetal zaken duidelijk. De auteurs merkten op dat de communicatie op Twitter in de eerste plaats uni-directioneel is: men stuurt wel berichten, maar is niet in dialoog. In de tweede plaats vallen ondanks dit gegeven patronen te ontdekken in de thematiek van de berichten. Zo laten Lindgren en Lundström (2011) aan de hand van een netwerkvisualisatie zien dat er clusters van discoursen te ontdekken zijn in de Twitter-berichten. Er zijn wederkerende discoursen waar men in de berichten over praat. Een aanvullende discoursanalyse van Twitter-berichten die voorzien waren van de hash-tag *'#WikiLeaks'* bevestigt deze bevindingen.

Gesteld kan worden dat de ruimte van een virtuele gemeenschap bepaald wordt door clusters van de aanwezige thema's die in Twitter-berichten verborgen liggen. In eerste instantie wordt een virtuele gemeenschap tot leven geroepen doordat men een Twitter-bericht voorziet van een hash-tag. In tweede instantie wordt de ruimte binnen deze hash-tag bepaald door de overlappende discoursen waar gebruikers over schrijven. Dit doet denken aan De Certau's (1984) beschrijving van een stad: deze wordt gecreëerd doordat mensen bijeen komen, waarbij de auteur hen ziet als een 'zwermdende massa eenlingen' die willekeurige trajecten afleggen en waarvan de paden elkaar niet lijken te

kruisen (zie ook hoofdstuk 2.4). De paden kruisen echter wel en bepalen volgens De Certeau (1984) het gezicht van een stad en mogelijk, in dit geval, ook die van een virtuele gemeenschap. Geconcludeerd kan worden dat dit ook geldt voor de Twitter-gebruikers die een bericht posten in de virtuele #Lijn32-gemeenschap. Zij zijn echter niet alleen gebruikers van een sociale-media-dienst, maar worden in deze thesis beschouwd als kijkers.

2.6 Conclusie

Met het thema globalisering en de gevolgen voor samenlevingen als startpunt werd duidelijk dat dit niet per se een positieve ontwikkeling is. Morley (2001) omschrijft gedestabiliseerde risicomaatschappijen: samenlevingen waar onder andere uitsluiting, xenofobie, onzekerheid, onveiligheid en andere frustraties aan de orde van de dag zijn. Individuen gaan volgens Morley (2001) gebukt onder dit soort postmoderne angsten en duidelijk werd dat onder andere deze angsten de thema's zijn die terugkomen in de serie *Lijn 32*. Hierin is een hoofdrol weggelegd voor 'de ander', omdat de postmoderne angsten alles te maken hebben met diens representatie in het alledaagse leven van de blank-Westerse Nederlander.

Vanuit het perspectief van de actieve kijker werd duidelijk dat televisie niet alleen morele boodschappen bevat die kijkers herkennen, maar hier ook moreel op reflecteren (Krijnen, 2007; Krijnen & Meijer, 2007). Narratieven blijken doorspekt te zijn met morele boodschappen en deze bieden hiermee de mogelijkheid de kijker iets te leren. Leren de morele boodschappen in de narratieven van *Lijn 32* de kijkers iets over hoe zij om dienen te gaan met 'de ander' in de Nederlandse multiculturele samenleving?

Tot slot blijkt de actieve kijker vandaag de dag op de sociale-media-dienst Twitter ook te schrijven over televisieprogramma's (Diakopoulos en Shamma, 2010). Dit doen gebruikers van de sociale media dienst Twitter in de virtuele gemeenschap van #Lijn32 ook. Deze gebruikers worden in deze thesis gezien als kijkers, simpelweg omdat zij voornamelijk tijdens het bekijken van de serie berichten plaatsen (eigen research). De alles omvattende centrale vraag in deze thesis luidt daarom als volgt:

Welke morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving komen in de dramaserie Lijn32 tot uitdrukking en hoe wordt hierop door kijkers gereflecteerd in de virtuele gemeenschap van #Lijn32?

Nu de theoretische uitgangspunten in relatie tot de casus besproken zijn, is het tijd om de pijlen te richten op hoe dit onderzoek geoperationaliseerd gaat worden. Het werd al in hoofdstuk 1 duidelijk dat er niet één, maar twee aan elkaar verbonden onderzoeken ten grondslag liggen aan de vraagstelling in deze thesis.

3. Methoden

Dit onderzoek richt zich op de morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving die in de narratieven van de dramaserie *Lijn 32* zijn vertegenwoordigd en de wijze waarop kijkers in de virtuele gemeenschap van *#Lijn32* hierop reflecteren. Als hulpmiddel om de morele boodschappen uit de serie te destilleren, heeft er een narratieve analyse plaatsgevonden naar de acht afleveringen van *Lijn 32*. Voor het onderzoek waarin gekeken is naar de wijze waarop kijkers op deze morele boodschappen reflecteren, is gekozen voor een geïntegreerde aanpak van Grounded Theory (Strauss en Corbin, 1998) en Sociological Discourse Analysis (Ruiz, 2009). De stappen die in beide onderzoeken genomen zijn, als mede de verantwoording voor de gekozen aanpak, worden in dit hoofdstuk toegelicht.

3.1 *Lijn 32*: Narratieve Analyse van de afleveringen

Zoals uit hoofdstuk 2 bleek kan het medium televisie gezien worden als aanbieder van narratieven. De televisienarratieven helpen kijkers bij het geven van (morele) betekenis aan het leven en zijn doorspekt met morele boodschappen (Glover et al, 2011; Krijnen, 2007; Krijnen en Meijer, 2007). De onderzoeksvraag in deze thesis richt zich op de vraag welke morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving in de narratieven van *Lijn 32* tot uitdrukking komen. Er moest daarom op zoek gegaan worden naar een methode die deze morele boodschappen uit de verhalen van de serie kan destilleren.

Als methode is gekozen voor een Narratieve Analyse (NA), welke ontwikkeld is door Wester en Weijers (2006). Zoals de naam doet vermoeden richt deze analysevorm zich op narratieven van televisieseries. Het kent als doel om culturele thema's in televisiedrama op systematische wijze in kaart te brengen. Het is bij uitstek geschikt voor dit onderzoek, omdat deze vorm van analyse ook expliciet de nadruk legt op het formuleren van de latente en manifeste morele lessen die voor dit onderzoek van belang zijn en in de narratieven van *Lijn 32* verborgen liggen (Wester & Weijers, 2006).

De NA is een omvangrijk proces dat uit twintig stappen bestaat. Het resultaat van de analyse is een set aan *levenslessen* die in de verhaallijnen zijn verborgen. Aangezien het in deze thesis niet draait om levenslessen, maar om *morele lessen (en – boodschappen)*, verlangt dit een aanpassing van de narratieve analyse zoals deze door Westers en Weijers (2006) is bedacht. Het is waar dat levenslessen gepaard kunnen gaan met morele lessen. Echter, gezien het feit dat dit onderzoek zich primair richt op de morele lessen over de Nederlandse multiculturele samenleving, en niet de op de

levenslessen die de personages in *Lijn 32* de kijker bieden, bleek het doorlopen van alle stappen niet altijd even relevant.

Welke stappen exact in deze Narratieve Analyse genomen zijn, wordt toegelicht in de volgende paragrafen. Allereerst volgt voor de volledigheid een beschrijving van hoe de dataverzameling tot stand is gekomen.

3.1.1 Dataverzameling: TT-888 transcripties & video

De tijdsperiode waarover data verzameld werd liep van 14 januari 2012 tot en met 3 maart 2012. In deze periode zijn ten behoeve van de Narratieve Analyse acht afleveringen van *Lijn 32* digitaal verzameld (dit behelst het gehele seizoen). Via het softwareprogramma GemistDownloader⁷ werden de videobestanden gedownload in het originele geëncodeerde dataformaat van de Uitzending Gemist website van de Publieke Omroep (www.uitzendinggemist.nl).

Ook zijn de bijbehorende Teletekst-888-transcripties voor doven en slechthorenden vanaf de Uitzending Gemist website gedownload. In tegenstelling tot softwareprogramma's als GemistDownloader, zijn er geen applicaties die Teletekst-888-transcripties als tekst vanaf de website kunnen downloaden. Er moest dus op zoek gegaan worden naar een eigen methodiek om de transcripten alsnog te verkrijgen. In appendix 1 is de methode stap voor stap uitgelegd. Het moment waarop de video en de Teletekst-888-transcriptie beschikbaar kwamen is in alle gevallen tot één uur na de uitzending gebleken. Er zijn dus in totaal ook 8 Teletekst-888-transcripties verzameld. Een harddisk recorder heeft als back-up de afleveringen van de serie opgenomen.

3.1.2 Het narratieve analyseproces

De Narratieve Analyse van Wester en Weijers (2006) berust op vier principes. In de eerste plaats dragen personages de verhalen: zij stuiten op problemen, ontwikkelen doelen om de problemen op te lossen en dit brengt hen in conflict met andere personages en andere externe omstandigheden. Het tweede principe gaat ervan uit dat verhalen zijn opgebouwd uit handelingseenheden. De handelingseenheden maken deel uit van een narratieve cyclus: (1.) door de confrontatie met een probleem dient het personage een keuze te maken; (2.) de gemaakte beslissing leidt tot een volgend probleem; (3.) dit leidt weer tot een nieuwe keuzesituatie, enzovoorts. Westers en Weijers (2006) noemen dit de basisstructuur van hoe problemen in narratieven worden beschreven. Het derde principe hangt nauw samen met deze basisstructuur, en richt zich volgens de auteurs op het idee dat personages met elkaar 'min of meer samenhangen in sequenties van gebeurtenissen'. Vanuit dit principe wordt televisiedrama gezien als een

---

⁷ GemistDownloader voor Windows is gratis te downloaden via: <http://www.helpdeskweb.nl/gemistdownloader/>

reeks van verhaallijnen waarin 'personages handelen volgens de narratieve cyclus'. Tot slot gaat het vierde principe ervan uit dat "via de concrete handelingen van personages verwickelingen in de verhaallijnen worden gethematiseerd" (Westers en Weijers, 2006, p. 164). Deze thema's kunnen volgens de auteurs verwijzen naar culturele categorieën, bijvoorbeeld: doelstellingen, waarden, levenslessen en normen. Hieronder vallen dus ook de morele lessen over de Nederlandse multiculturele samenleving die in *Lijn 32* zijn vertegenwoordigd.

Slechts twee van de twintig stappen van de ontwikkelde Narratieve Analyse van Westers en Weijers (2006) richten zich primair op het formuleren van morele boodschappen. Dit houdt niet in dat de overige achttien stappen zijn verworpen: een aantal samenhangende stappen bleek vereist om tot de uiteindelijke resultaten te komen. Ook bleek het noodzakelijk te zijn een aantal stappen aan de analyse samen en toe te voegen. Hieronder worden de gevolgde stappen voor de analyse achtereenvolgens besproken. Deze stappen zijn dus gebaseerd op de Narratieve Analyse van Westers en Weijers (2006). Zie appendix 2 voor een data-DVD.

Aangepast procedureschema Narratieve Analyse (Westers & Weijers, 2006)

Deel 1: Transcript en inventarisatie

1. Gestart werd met het bepalen van de scènes. Deze zijn afzonderlijk genummerd. Ook is per scene een samenvatting geschreven.
2. De Teletekst-888 transcripties zijn vervolgens opgesplitst in scènes en aangepast zodat duidelijk werd wel personage wat exact zegt. In de originele transcripten ontbrak dit.
3. Vervolgens werden de verschillende verhaallijnen en bijbehorende belangrijkste personages beschreven. In principe gold dat elk personage die in en om de scène waarin het onfortuinlijke busongeluk gebeurt, beschouwd kon worden als hoofdpersonage. Deze bleken in de serie ook gaandeweg eigen verhaallijnen te krijgen; zij bleken daadwerkelijk de belangrijkste personages van het verhaal te zijn.
4. Per personage werden de identiteitskenmerken beschreven (geslacht, sociale leeftijd, ras, sociale achtergrond, etnische achtergrond, burgerlijke staat, beroep, status en fysieke kenmerken). Met name het beroep en de etnische achtergrond

bleek voor deze analyse het meest relevant omdat deze betrekking hebben op de vijf gevonden discourses.

5. Per personage werd aan de hand van de transcripten en beelden beschreven:
  - a. wat de concrete doelen zijn die worden nagestreefd (bijvoorbeeld: misdaad voorkomen);
  - b. de abstracte doelstelling die hieraan ten grondslag ligt (bijvoorbeeld: gerechtigheid);
  - c. de psychologische drijfveren achter deze doelen (bijvoorbeeld: frustratie, boosheid, angst, verdriet, etc.)
6. De normen en waarden (m.b.t. de Nederlandse multiculturele samenleving) die expliciet geuit dan wel verbeeld werden, zijn vervolgens per gevonden discours beschreven. Hieronder bevonden zich ook morele boodschappen die met regelmaat op manifeste wijze tot uitdrukking kwamen in de dialogen.

Deel 2: Manifeste & latente verhaalanalyse

7. De moraal van elk discours afzonderlijk is vervolgens in één zin geformuleerd. Dit heeft plaatsgevonden door alle morele boodschappen die binnen het discours aan bod kwamen te inventariseren. Vervolgens is bekeken welke boodschappen elkaar overlappen en welke binaire tegenstellingen hierin eventueel te ontdekken waren.
8. Vanuit Foucault's perspectief werd de status-quo beschreven: wat is de heersende norm binnen een discours en wie heeft hierin spreekrecht? Hier bleek een onderscheid gemaakt te kunnen worden van morele boodschappen die gericht zijn aan enerzijds de blank-Westerse Nederlander en anderzijds 'de (buitenl)ander'
9. Per personage is vervolgens bekeken: welke discourses zijn op hem/haar van toepassing, wat is de morele boodschap van het personage binnen dit discours en welke eventuele binaire opposities konden onderscheiden worden.

Vervolgens is als onderdeel van dit onderzoek bekeken hoe door de kijkers in de virtuele #Lijn32 gemeenschap op deze morele thema's werd gereflecteerd. De set aan morele boodschappen waren voor het onderzoeken van de Twitter-berichten met name belangrijk, omdat zij tijdens de analyse als attenderende begrippen (sentsizing concepts)

hebben gediend. Het volgende hoofdstuk beschrijft uitgebreid wat de methodologische uitgangspunten waren van de analyse van de Twitter-berichten, hoe data zijn verzameld en uiteindelijk geanalyseerd.

3.2 De discoursen van #Lijn32: een geïntegreerde aanpak

Zoals uit het theoretisch kader duidelijk werd, gaan in de virtuele gemeenschappen van Twitter sociale structuren gepaard met linguïstische structuren (Lindgren en Lundström, 2011). Zo waren er in de virtuele gemeenschap #Wikileaks volgers en leiders aan te wijzen, een verschijnsel dat doet denken aan het aangehaalde two-step-flow model van Katz en Lazarsfeld (1955). Ondanks dat Twitter een 'open' platform is waarop iedereen in theorie vrij is om 'alles' te schrijven, blijkt dit in de praktijk niet te gebeuren: er kunnen thematische clusters gevormd worden van de gesprekken die binnen virtuele gemeenschappen gevoerd worden, waarbij de dimensies van de thema's beperkt blijken. Lindgren en Lundström's (2011) bevinding dat er in een virtuele gemeenschap orde is in zowel de wijze waarop sociale interactie tot stand komt alsmede de gespreksthema's die betekenis geven aan de virtuele gemeenschap, vraagt om een methodologisch uitgangspunt dat beide aspecten betreft in een onderzoek dat zich richt op virtuele gemeenschappen.

Voor dit gedeelte van het onderzoek, waarin gekeken wordt naar de wijze waarop kijkers in de virtuele gemeenschap van #Lijn32 reflecteren op morele boodschappen uit de narratieve analyse, is daarom gekozen voor een geïntegreerde aanpak: Discours Analyse (DA) en een Grounded Theory (GT) benadering. Dit zijn twee gangbare en ontwikkelde kwalitatieve onderzoeksmethoden die in de sociale wetenschap worden toegepast. Zij verschillen echter wel van elkaar. Zo komt de DA oorspronkelijk voort uit de linguïstische studies en semiotiek. Het veronderstelt dat individuen taal gebruiken om *betekenis* te creëren (Burck, 2005; Gee, 2005; Ryan & Bernard, 2002). GT heeft zijn wortels in de sociologie en heeft als uitgangspunt dat *betekenis* tot stand komt en wordt begrepen door interacties met anderen in sociale processen (Burck, 2005; Starks en Trinidad, 2007; Strauss en Corbin, 1998). Lindgren en Lundström (2011) lieten zien dat in een virtuele gemeenschap linguïstiek en interactie gepaard gaan, waardoor het relevant werd om te bekijken hoe GT en DA met elkaar konden worden geïntegreerd. Wat bleek is dat dit goed mogelijk is, maar dat er een variant van Discours Analyse is die beter paste bij een analyse de kijker / Twitter-gebruiker in een virtuele gemeenschap. Voordat dit echter in dit hoofdstuk verder wordt toegelicht, volgt eerst in het kort een toelichting van de dataverzameling.

3.2.1 Dataverzameling

In de periode van 14 januari 2012 tot en met 14 maart 2012 zijn Twitter-berichten verzameld met behulp van het programma *The Archivist Desktop*⁸. Dit is een Windowsapplicatie die Twitter-berichten aan de hand van specifieke zoekopdrachten kan verzamelen en in diverse bestandsformaten kan opslaan. Er is gebruik gemaakt van één enkele zoekopdracht: “#Lijn32”. Alle berichten die deze hash-tag bevatten (en daarmee dus toebehoren aan de virtuele gemeenschap van #Lijn32) zijn hierdoor in een periode van drie maanden onafgebroken verzameld. De tijdlijn (stream) van de berichten is hierbij in tact gebleven, aangezien *The Archivist Desktop* tijdens de verzamelperiode elke vijf minuten de meest recente Twitter-berichten heeft toegevoegd aan de dataset op volgorde van de discussie. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een aantal van 4883 Twitter-berichten.

3.2.2 Sociological Discours Analysis: drie fasen

Gestoeld op de ideologie van DA is er in de sociologie een variant op deze aanpak ontwikkeld: de Sociological Discours Analysis. Niet alleen richt SDA zich op linguïstiek en interactie, maar in het bijzonder ook op de contextuele eigenschappen waarin interactie en linguïstiek tot stand komen. Dit bleek met name voor de Twitter berichten die tijdens de uitzending werden gestuurd een cruciaal gegeven om een tweetal redenen. In de eerste plaats reageren kijkers op de serie als geheel. Het gedeelde referentiepunt van de kijkers betrof datgene wat er te zien was in de wekelijkse uitzendingen. *Lijn 32* was dus een belangrijk contextueel kader, simpelweg om het feit dat de Twitter-berichten over de serie gaan. In de tweede plaats refereerden kijkers in de berichten vaak niet naar de exacte scène waarop zij reageerden, maar dit kon aan de hand van de tijdlijn wel afgeleid worden. Daardoor was het dus belangrijk om de tijdlijn van de aflevering naast de tijdlijn van de Twitter-berichten te zetten, waardoor bepaald kon worden op welke opmerking of scène het bericht betrekking had.

Volgens Ruiz (2009) bestaat een SDA analyse uit drie fasen: (1.) de tekstuele analyse, (2.) de contextuele analyse en (3.) de sociologische analyse. Tijdens de tekstuele analyse is de onderzoeker erop uit om het discours te *karacteriseren*. Het discours is zelf het object en er wordt een antwoord geformuleerd op de vraag hoe deze luidt. Een discours valt meestal samen te vatten tot één ‘verhaal’; een overkoepelend en alles overstijgend concept (Gee, 2005), zodat de contouren van het discours duidelijk worden (Ruiz, 2009).

Tijdens de contextuele analyse is de onderzoeker bezig om het discours te begrijpen (Ruiz, 2009). De analyse richt zich op de contextuele voorwaarden die de data

---

⁸ De Windows-applicatie is gratis te downloaden via: <http://visitmix.com/work/archivist-desktop/>

hebben geschepd, en houdt daarbij rekening met de omgeving waarin data tot stand komen. In het geval van dit onderzoek gaat het bijvoorbeeld om data die in eerste instantie gemedieerd zijn; het wordt geschreven op een computer, tablet, mobiele telefoon, etc. In tweede instantie is de contextuele omgeving de sociale-media-dienst Twitter: gebruikers schrijven berichten van maximaal 140 karakters die onderdeel zijn van een tijdlijn en gebruiken in de communicatie non-alfabetische symbolen en afkorting. Tot slot heeft de contextuele analyse ook betrekking op het referentiekader van de onderzochte groep als geheel: wat is de gedeelde kennis van de groep? In het geval van de *#Lijn32*-gemeenschap gaat het simpelweg om bijvoorbeeld datgene wat er in de dramaserie van *Lijn 32* te zien is.

Tijdens de laatste sociologische analyse worden sociologische perspectieven gecombineerd met de gevonden resultaten uit de data. Volgens Ruiz (2009) kan in deze fase discours gezien worden als (1.) sociale informatie, (2.) een reflectie van de ideologie van de onderzoeksobjecten en (3.) als een product dat door sociale interactie tot stand komt. Hij merkt hierbij op dat deze drie perspectieven elkaar niet uitsluiten en door onderzoekers worden gecombineerd. Wel stelt Ruiz (2009) dat het interpretatievermogen van de onderzoeker een grote rol speelt tijdens deze fase. Resultaten uit zowel de tekstuele analyse als de contextuele analyse moeten namelijk in dit laatste stadium met elkaar in verband worden gebracht.

Voor dit onderzoek is het Sociological Discours Analysis (SDA)-perspectief als methodologisch uitgangspunt geschikt, omdat het in staat stelt in de data op zoek te gaan naar zowel de linguïstische als sociale structuren die de virtuele gemeenschap van *#Lijn32* kenmerken, zonder hierbij de contextuele achtergrond van de gemeenschap uit het oog te verliezen. Ruiz' (2009) geeft echter niet voldoende praktische handvatten om de drie fasen te doorlopen, hetgeen leidt tot een operationeel probleem. Zo schrijft de auteur dat een tekstuele analyse bijvoorbeeld kan bestaan uit het coderen van stukken tekst om hier thema's uit te destilleren. Hoe dit proces eruit kan zien, wordt echter verder niet toegelicht. Het is daarom noodzakelijk op zoek te gaan naar de wijze waarop SDA geoperationaliseerd kan worden. De door Strauss en Corbin (1998) beschreven Grounded Theory-aanpak kan hierbij als hulpmiddel dienen. Dit is niet verrassend, aangezien er op operationeel niveau weinig verschillen zijn tussen Grounded Theory en Sociological Discours Analysis.

3.2.3 De principes van Grounded Theory en de overeenkomst met SDA

Het uitgangspunt van Grounded Theory is volgens Strauss en Corbin (1998) "dat theorie afgeleid wordt uit data, die door de systematische wijze waarop verzameling van de gegevens en de analyse ervan tot stand komen [...]" (p. 12). De aanpak vereist dat

onderzoekers met een 'open' blik naar de data kijken en deze niet vormen naar reeds bestaande theorieën. Net als het geval bij Sociological Discours Analysis wordt er niet uitgegaan van reeds bestaande theorie, hetgeen niet resulteert in een vooraf gedefinieerd codeboek. De codes, thema's, concepten en onderling samenhangende verbanden komen tot stand door op systematische wijze onderzoek te doen naar datgene wat in de data verborgen ligt. Strauss en Corbin (1998) veronderstellen dat dit middels een Grounded Theory-aanpak leidt tot de vorming van theorie. Dit onderzoek heeft niet als doel om theorie te vormen, maar gebruikt de methodologische stappen van GT om de discoursanalyse uit te voeren.

Waar Ruiz (2009) stelt dat Sociological Discours Analysis uiteindelijk tot de beschrijving van één algeheel discours leidt, stellen Strauss en Corbin (1998) iets vergelijkbaars: Grounded Theory leidt tot één kernconcept. Er wordt dus op zoek gegaan naar één overkoepelend concept, of in dit geval een discours. Strauss en Corbin (1998) geven diverse handvatten om tijdens de analyse achter de eigenschappen en dimensies van hetgeen beschreven wordt te komen. Ruiz's (2009) Sociological Discours Analysis-perspectief beperkt zich qua dimensie en eigenschappen echter puur tot de eerder besproken contextuele voorwaarden waarin een discours tot stand komt.

Duidelijk wordt dat GT en SDA zich beiden richten op de betekenis van data en de contextuele achtergronden waarin deze tot stand zijn gekomen. Bovendien hebben zij beiden het sociologisch uitgangspunt om een fenomeen dat gaande is te verklaren. Ook gaan beide methoden ervan uit dat in data een overkoepelend geheel ligt. Bij GT is dit theorie, bij SDA is het een discours. In dit geval worden de stappen van GT gebruikt om zowel theorie te vormen, als het discours binnen de virtuele gemeenschap van #Lijn32 te ontrafelen.

3.2.4 Grounded Theory: de stappen

In totaal zijn er 4883 Twitter-berichten onderworpen aan een Sociological Discourse Analyse volgens de drie stappen die Strauss en Corbin (1998) onderscheiden: open/micro-, axiale- en selectieve codering van data. Strauss en Corbin (1998) zien de wijze waarop een theorie⁹ tot stand komt als een wisselwerking tussen de kennis van de onderzoeker en de nieuwe theorie die in de data verborgen ligt. Zij stellen dat onderzoekers onbevangen met data aan de slag gaan en met een 'open' blik hiernaar kijken. In plaats van dat zij vanuit reeds bestaande theorieën de data daarin passend proberen te maken, moeten zij op zoek gaan naar datgene wat in de data voor hen verborgen ligt. Door dit op systematische wijze te doen, kunnen er betrouwbare en valide uitspraken gedaan worden over de daadwerkelijk aanwezige fenomenen.

---

⁹ Waar theorie staat, gaat het dus ook om een discours.

In tegenstelling tot kwantitatieve onderzoeksmethoden zoals een inhoudsanalyse, is vooraf dus geen codeboek gedefinieerd. Wel wordt gewerkt met ‘sentisizing concepts’. Bowen (2006) beschrijft dit als de impliciete of expliciete contextuele blik van de onderzoeker om de data vanuit een relevante perspectief te benaderen. Het is verstandig om met sentisizing concepts te werken, gezien de vele dimensies en betekenissen die woorden hebben (Strauss en Corbin, 1998). De sentisizing concepts worden deels geformuleerd tijdens de narratieve analyse van de afleveringen (zie hoofdstuk 4.1). Dit soort resultaten uit de narratieve analyse bieden een houvast om met respect voor de thematiek van deze thesis ‘on topic’ te blijven tijdens de analyse van de Twitter-berichten.

Het analyseproces van de Twitter-berichten omvat volgens de procedures van Strauss en Corbin (1998) een drietal stappen: (1.) open codering (ook wel microanalyse genoemd), (2.) axiale codering en (3.) selectieve codering. Deze stappen werden voor dit onderzoek aangehouden en zijn hieronder verder toegelicht.

Stap 1: Open/micro codering van de Twitter-berichten

In de eerste fase van het analyseproces werden de Twitter-berichten onderworpen aan een microanalyse. In deze microanalyse zijn de Twitter-berichten integraal gelezen. Er werd op zoek gegaan naar abstracte categorieën die de Twitter-berichten kenmerken. Deze categorieën kwamen tot stand door er per relevant bericht één of meerdere labels aan te hangen, hetgeen resulteerde in een set aan codes die deze berichten kenmerkten. Er zijn in totaal meer dan dertig verschillende codes onderscheiden.

Stap 2: Axiale codering

In de tweede stap van het codeerproces werd op zoek gegaan naar de verbanden tussen de gevonden categorieën tijdens de microanalyse. Op deze wijze werden clusters van Twitter-berichten onderscheiden. Hier kwamen de eerste mogelijke verschillende discoursen van de #Lijn32-gemeenschap aan het licht.

Stap 3: Selectieve codering

Tijdens deze stap werden de in de vorige stap gevonden discoursen geconcretiseerd. Er werd weer terug naar de data gegaan om te bekijken hoe de berichten aan de gevonden discoursen gelinkt konden worden. Dit leidde tot verdieping van de discoursen en, uiteindelijk, tot een opzet van de resultaten in de vorm van codes.

Het contextueel hulpmiddel

Uit de analyse is gebleken dat het merendeel van de Twitter-berichten tot stand komt tijdens de uitzending van *Lijn 32*. De uitzending is dus een belangrijke prikkel voor Twitter-gebruikers om over de serie te schrijven. Om analytische redenen bleek het

wenselijk om de Twitter-berichten te combineren met de videobeelden van de serie (zie ook § 3.2.1). Hierop is een softwareapplicatie ontwikkeld die dit kon realiseren. De applicatie bleek een handig hulpmiddel, wanneer niet meteen duidelijk werd waar kijkers exact naar verwezen. In onderstaande afbeelding is een schermafdruk te zien van het contextueel hulpmiddel.

Afbeelding 3.1: Analyse-tool contextueel hulpmiddel - Twitter Berichten & Video

3.2.5 Twitter-berichten & ethische kwesties

Gezien het relatief grote aantal Twitter-berichten (4883 in totaal) was het om praktische redenen ondoenlijk om elke gebruiker voor- of achteraf individueel toestemming te vragen om deel te nemen aan het onderzoek. Dit brengt ethische vraagstukken met zich mee met betrekking tot privacy. Zo is een belangrijke vraag hoe de privacy van de gebruikers binnen online onderzoek gewaarborgd kan blijven. Een hieraan onderliggende vraag van meer principiële aard is of het überhaupt ethisch verantwoord is om gebruik te maken van data waarvan men nooit toestemming voor heeft gegeven.

Bruckman (2002) geeft handvatten om te bepalen of online verkregen informatie gebruikt kan worden voor onderzoeksdoeleinden, zonder dat daarvoor door gebruikers

toestemming verleend hoeft te worden. Volgens haar kunnen 'gegevens vrijelijk geanalyseerd en gequote worden', als zij aan de volgende vier criteria voldoen: (1.) de gegevens zijn officieel verkregen en publiekelijk gearchiveerd, (2.) er is geen wachtwoord nodig om de data te verkrijgen, (3.) de voorwaarden van de website/dienst verbieden het niet expliciet en (4.) het onderzoeksonderwerp is niet van gevoelige aard.

Aan deze voorwaarden werd in dit onderzoek voldaan. Zoals uit hoofdstuk 2.5 bleek, hebben gebruikers de mogelijkheid om de berichten die zij op Twitter plaatsen af te schermen voor het publiek. Via een instelling in het profiel kunnen gebruikers de keuze maken of zij de geschreven Twitter-berichten wel of niet willen delen met andere gebruikers. In de gebruikersvoorwaarden attendeert Twitter de gebruikers op het feit dat de publiekelijke gegevens door derden via de officiële Twitter-API opgevraagd en opgeslagen kunnen worden voor diverse doeleinden. De Twitter-API maakt het voor ontwikkelaars mogelijk om de databases van Twitter te raadplegen zonder dat er een wachtwoord opgegeven hoeft te worden. *The Desktop Archivist* maakt gebruik van de Twitter-API en lijkt hiermee niet in te gaan tegen de gebruikersvoorwaarden van Twitter, aangezien de dienst het goedkeurt dat de data verzameld en opgeslagen mogen worden door applicaties die door derden zijn ontwikkeld. Inherent hieraan is het principe verbonden dat diegene die zijn profiel niet afschermt voor het publiek, toestemming verleent om de informatie voor derden te laten gebruiken voor willekeurige doeleinden. Vanuit dit oogpunt is het daarom, naast de praktische bezwaren, ook ethisch verantwoord om geen toestemming te vragen voor dit specifieke onderzoek omdat enerzijds de dataverzameling tot stand is gekomen via een door Twitter goedgekeurde en officiële weg met hierbij een impliciete goedkeuring van de Twitter-gebruikers.

Wat betreft het privacyvraagstuk is besloten om irrelevante meta-data van de eerste ruwe dataset te verwijderen. Het gaat hierbij om zaken als een profielfoto, profieltekst, weblink naar het profiel, unieke bericht-ID, gebruikersnaam en de GPS-locatie van de gebruiker. De data-velden die overbleven zijn (1.) de tekst van het Twitter-bericht, (2.) datum en (3.) tijd. Verwijdering van de overige gegevens heeft plaatsgevonden met behulp van de Microsoft Office-applicatie Excel. Aangezien *The Archivist Desktop* de databestanden heeft opgeslagen in een XML-formaat, was het mogelijk deze in Excel in te laden en de irrelevante meta-data gemakkelijk te verwijderen met behoud van de tijdlijn. In deze dataset is de privacy van de gebruiker dus gewaarborgd en zijn de Twitter-berichten niet te traceren naar individuele gebruikers.

4. Resultaten

Ten behoeve van dit onderzoek is een narratieve analyse uitgevoerd waaruit de morele boodschappen van acht afleveringen van de dramaserie *Lijn 32* zijn gedestilleerd. Vervolgens is gekeken hoe kijkers in de virtuele Twitter-gemeenschap van *#Lijn32* op deze morele boodschappen reflecteerden. Hieruit bleek dat een onderscheid gemaakt kon worden van twee categorieën van morele boodschappen. Enerzijds waren er boodschappen die gericht waren aan de blank-Westerse kijker waarin van hem een actieve verandering werd verlangd. Anderzijds waren er boodschappen voor 'de (buien)ander' te ontdekken waarin van hem een reactieve verandering werd verlangd. De virtuele gemeenschap van *#Lijn32* bleek een ruimte te zijn waarin vooral niet op deze morele boodschappen werd gereflecteerd, ondanks dat kijkers deze wel herkenden. Wel waren er drie discoursen en posities te onderscheiden waarin kijkers de morele boodschappen van de serie verworpen, deels verworpen of juist omarmden.

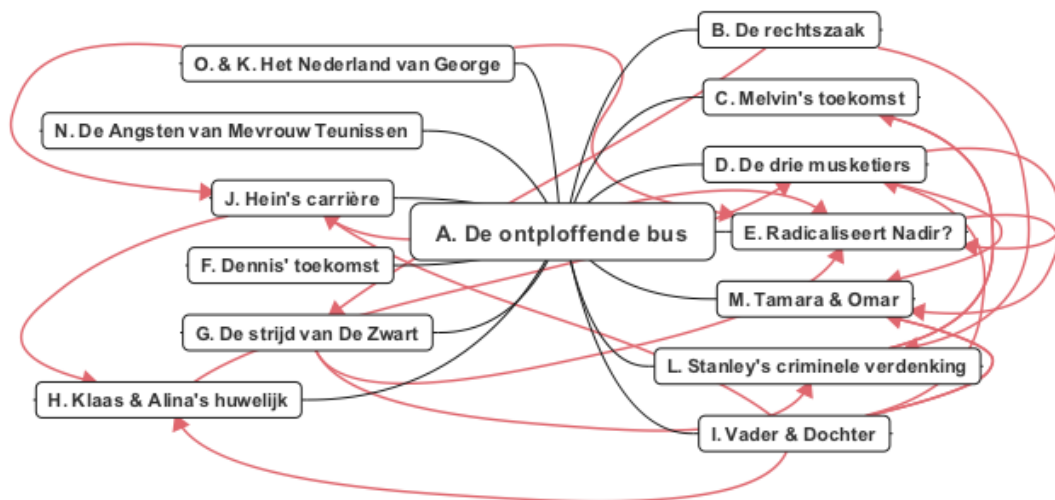
4.1 De narratieve Analyse van *Lijn 32*

Uit de narratieve analyse van de acht afleveringen van *Lijn 32* kon een vijftal morele discoursen onderscheiden worden. Dit waren discoursen over (1.) *werkethiek*, (2.) *uitsluiting*, (3.) *vrijheid van meningsuiting*, (4.) *Islamisering van Nederland / nationalisme* en (5.) *vooroordelen*. De uiteindelijke overkoepelende morele boodschappen in het gehele narratief van de serie, waren onder te verdelen in twee modellen: de morele piramide en de morele trechter. Waar in de piramidestructuur aan de blank-Westerse Nederlander een oproep gedaan wordt om gedrag te *veranderen*, wordt in de trechterstructuur aan 'de (buien)ander' gedrag *opgelegd* en *afgedwongen* middels superieure personages. Allereerst wordt echter gekeken naar het fractal narratief en wat voor implicaties dit met zich meebracht voor de serie als geheel.

4.1.1 *Lijn 32*: het fractal narratief

Met zestien hoofdrolspelers kan gesteld worden dat er in de acht afleveringen van *Lijn 32* een relatief groot aantal personages aan bod kwam. Ditzelfde geldt voor het aantal verhaallijnen: hiervan werden er veertien geïdentificeerd. Deze verhaallijnen stonden niet uitsluitend op zichzelf. Figuur 4.1 laat zien dat de verhaallijnen verwant zijn aan elkaar en gekenmerkt kunnen worden als een ingewikkeld netwerk van complex samenhangende relaties.

Figuur 4.1: relaties van de verhaallijnen

De rode pijlen geven aan hoe de verhaallijnen onderling met elkaar zijn verbonden. De zwarte lijnen duiden aan dat verhaallijn A (de ontploffende bus) gezien kan worden als de wortel die de overige verhaallijnen voedt. Zie ook appendix 3 voor een overzicht van de verhaallijnen.

De eerste aflevering, waarin een bus vlakbij het Amsterdamse gerechtsgebouw ontploft, laat voorzichtig zien dat het overgrote deel van de personages zich in en rondom de bus begeven. Vervolgens gaat de serie zes weken terug in de tijd en laat het de gebeurtenissen zien die ertoe geleid hebben dat de bus ontploft. Na acht afleveringen wordt duidelijk hoe de paden van aanvankelijk wildvreemden elkaar hebben gekruist en hoe zij direct met elkaar verbonden zijn door het onontkoombare en onfortuinlijke lot dat hen te wachten staat. Zoals figuur 4.1 laat zien wordt duidelijk dat De Certau's (1984) en Everett's (2005) beschrijving van hoe de 'zweremde massa zonderlingen' door de complexe wetten van chaos met elkaar verbonden zijn, ook geldt voor de personages en hun verhaallijnen in *Lijn 32*.

Waar Everett (2005) stelt dat de wetten van chaos de narratieve strategie van fractal films kenmerkt, bleek dat er mogelijk ook nog een andere strategie kan gelden voor *Lijn 32* (zie ook §2.4). Zoals Everett (2005) namelijk ook beschrijft, zorgen fractal narratieven mogelijk voor een ander proces van betekenisgeving. In *Lijn 32* lijkt dit ook het geval. In de serie zal de kijker namelijk een groter beroep moeten doen op het eigen voorstellingsvermogen, doordat hij de (morele) boodschappen van de selectief samengestelde scènes zelf moet doorgronden. Hiernaast moet deze alle afleveringen van de serie gezien hebben om de uiteindelijke boodschappen te begrijpen. Wat *Lijn 32* kenmerkt is dat er niet alleen relatief veel personages en verhaallijnen (zie Appendix 3 en 4) zijn, maar ook dat de scènes in de afleveringen elkaar in rap tempo afwisselen.

Bovendien zijn de scènes selectief opgebouwd waardoor de kijker de ruimte heeft om zijn vooroordelen de vrije loop te laten.

De fractal structuur van de narratieven blijkt in het geval van *Lijn 32* dus ook effectief en strategisch ingezet te zijn om de achterliggende morele communicatieboodschap van de makers over te brengen op de kijkers, want het is voor de boodschap nodig om de vooroordelen als kijker persoonlijk te ervaren. Wanneer de kijker uiteindelijk doorkrijgt wat de boodschap van de serie is, krijgt hij de ultieme spiegel voorgehouden: het hebben van een vooroordeel is om verschillende redenen verkeerd. Hier wordt al een eerste morele boodschap duidelijk. Naast deze boodschap waren er nog meer boodschappen te vinden in de serie. Deze waren onder te verdelen in vijf discourses.

4.1.2 De morele discourses van *Lijn 32*: de blank-Westerse Nederlander en ‘de (buitenl)ander’

Uit de narratieve analyse kon een vijftal morele discourses onderscheiden worden. Dit waren discourses over (1.) *Calvinistisch werkethiek*, (2.) *uitsluiting*, (3.) *vrijheid van meningsuiting*, (4.) *Islamisering van Nederland / nationalisme* en (5.) *vooroordelen*. Gaandeweg het analyseproces bleek dat er een verdeling gemaakt kon worden van twee morele perspectieven: die van de blank-Westerse Nederlander en ‘de (buitenl)ander’. Aan de ene kant zijn er morele boodschappen die betrekking hebben op wat de blank-Westerse Nederlander normaal acht. Hieronder vallen veronderstellingen over de Nederlandse samenleving: wat is goed en fout om te denken en welk gedrag verlangen zij van anderen die deelnemen aan de samenleving? Tegenover de morele boodschappen van de blank-Westerse Nederlander staat ‘de (buitenl)ander’: immigranten en diens kinderen die -al dan niet- hier zijn geboren en over een dubbele nationaliteit beschikken. Zij voelen zich in *Lijn 32* over het algemeen onheus bejegend en niet begrepen door de blank-Westerse Nederlander: Surinamers zijn allemaal dieven, terwijl elke Marokkaan per definitie een terrorist kan zijn.

De resultaten richten zich dus op hoe de twee objecten blank-Westers en ‘de (buitenl)ander’/allochtoon geconstrueerd worden en zich in het morele discours van *Lijn 32* tot elkaar verhouden. Aangezien de morele boodschappen werden uitgesproken of verbeeld door personages, is het vanuit dit machtsverhoudingsperspectief van Foucault (1976) dus ook relevant om te kijken naar hoe zich dit relateert tot de personages (zie ook § 2.2). Duidelijk werd wie er wel en niet mogen spreken, wanneer en over wat men mag spreken en wiens stemmen wel en niet gehoord worden.

Opvallend is dat de serie de blank-Westerse kijkers *oproeft* tot een actieve verandering van gedrag en gedachten. De serie *dwingt* de niet blank-Westerse kijker

daarentegen tot een reactieve verandering omdat hen gevraagd wordt anders te reageren op de wijze waarop zij behandeld worden door sommige blank-Westerse Nederlanders. In deze oproep tot reactieve verandering schuilt Foucault's (1976) vermeende onderdrukking: 'de ander' *moet* zich namelijk overgeven aan diens lot in de samenleving. In de serie *moeten* zij zich niet gek laten maken of zich iets aantrekken van wat anderen denken. Tevens *mogen* zij van het blank-Westers gezond verstand in Nederland zijn.

De vormgeving van de bij deze analyse behorende figuren laat deze tweedeling zien. Aan de linkerkant staan telkens de morele boodschappen die door blank-Westerse personages uitgesproken dan wel verbeeld werden. Aan de rechterkant staan de morele boodschappen van de niet-blank-Westerse personages. De pijlen symboliseren de machtspositie van de groepen. De heersende groep personages, de blank-Westerse Nederlanders, zijn weergegeven met een pijl omhoog. Zij zijn Foucault's (1976) begrip van een discours volgend de heersende groep die voornamelijk mag spreken. Binnen elk besproken discours wordt hierover uitgeweid, al reflecteert de verdeling van de etnische afkomst van de personages ook een bepaalde (machts)verhouding: elf hoofdpersonages zijn blank-Westerse Nederlanders en 'slechts' vijf ervan zijn Marokkaans of Surinaams. De onderdrukte groep, de Marokkaanse en Surinaamse karakters, is in de figuren weergegeven met een pijl omlaag.

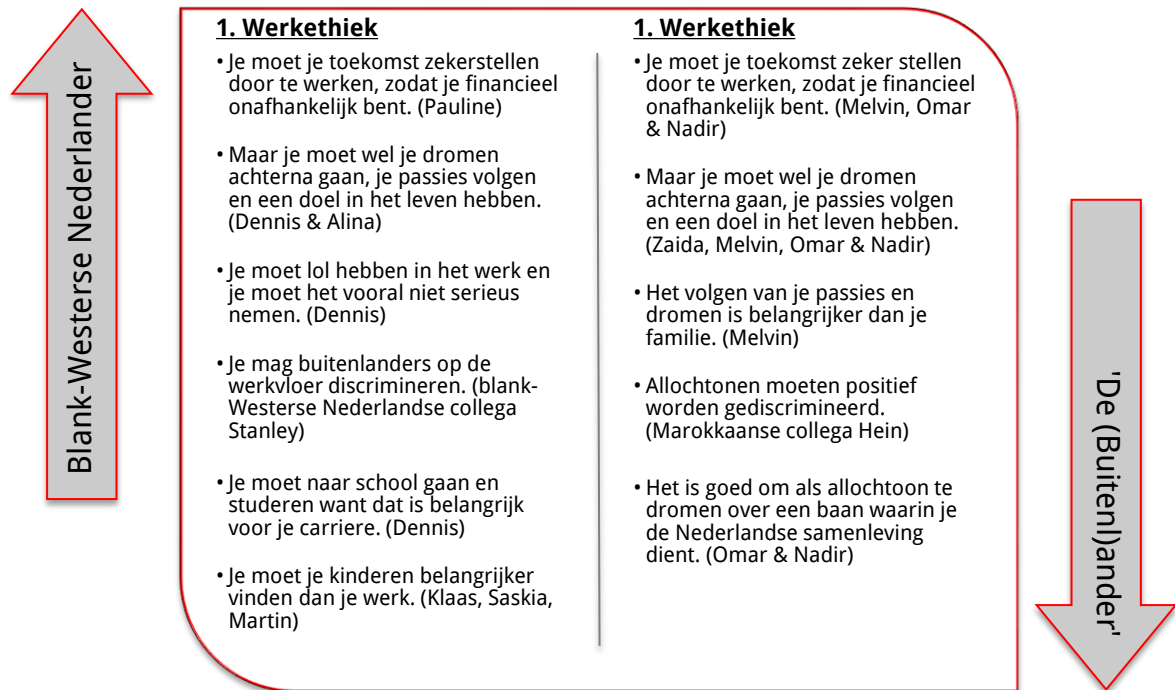
4.1.2.1 Calvinistisch werkethiek

Een Calvinistische werkethiek staat voorop in dit discours. Men moet hard werken, een doel hebben in het leven, financieel onafhankelijk zijn, de passies volgen en dromen achterna gaan. Werkethiek lijkt in eerste instantie geen relevant discours gezien de casus waar het onderzoek zich op richt, maar blijkt dit wel te zijn. Er kon tijdens de analyse namelijk niet voorbijgegaan worden aan de implicaties die in dit discours ten grondslag liggen met betrekking tot de multiculturele samenleving.

Allereerst wordt duidelijk dat het hebben van werk en een vast inkomen voor alle personages belangrijk is. Afgezien van de boodschappen dat 'de (buitenl)ander' op de werkvloer (positief) gediscrimineerd mag worden en dat het als allochtoon goed is om te dromen over een baan waarbij je jezelf dienstbaar maakt voor de samenleving, valt het op dat zowel de blank-Westerse als de buitenlandse personages het erover eens zijn dat werken en het hebben van werk in elk geval belangrijk is. Financiële onafhankelijkheid lijkt hierbij het ultieme doel te zijn. Je moet namelijk uiteindelijk voor jezelf en je eventuele gezin kunnen zorgen.

Al in de eerste aflevering fantaseren de middelbare scholieren Omar en Nadir over wat zij later voor werk willen doen. Omar, een 16-jarige Marokkaanse VWO-scholier,

wil de handel in en droomt van “huisje, boompje, beestje, geld”. Nadir, een 15-jarige VMBO-scholier, lijkt maatschappelijk bewogen wanneer hij te kennen geeft dat hij bij de politie wil werken. De overige volwassen personages in de serie hebben allen werk of doen een opleiding. Uitzondering hierop zijn de Hollanders François, die dan ook meteen een zwerver is, en het echtpaar Teunissen: een bejaard stel dat bang is voor de buitenwereld en moeite heeft om de financiële touwtjes aan elkaar vast te knopen.

Figuur 4.2: Het morele discours van Lijn32 - werkethiek

Opvallend zijn de personages Dennis en Melvin. Beiden zijn jonge mannen die hun dromen najagen, passie volgen en zich een belangrijk werkdoel stellen. Zo wil Dennis, een 24-jarige Nederlander, en een ‘fietstoko’ beginnen en Melvin, een 21-jarige Surinamer, muzikant worden. Dennis verandert gedurende de serie geregeld van werk: hij is marktopbouwer, werkt als kok en als reisgids op een rondvaartboot. Deze baantjes maken hem echter niet gelukkig, maar hebben als doel genoeg geld te verzamelen om zijn droom, de fietstoko, te openen. Dennis raakt gaandeweg de serie onzeker richting zijn vriendin Pauline, een 22-jarige Nederlandse geneeskundestudente, omdat hij arm is en zijn (financiële) toekomst onzeker is. Wanneer blijkt dat Pauline zwanger is, slaat bij hem de paniek toe en drijft het Dennis tot het aannemen van een klus als drugskoerier, wat allerminst vlekkeloos verloopt.

Melvin heeft ontslag genomen als decorbouwer omdat hij werd uitgebuit. Hij wordt door zijn schoonzus Zaïda, een 32-jarige Surinaamse grimeuse, aangemoedigd om zijn passie voor saxofoon spelen te volgen. Zijn broer Stanley, een 30-jarige beveiligingsinstallateur, vindt dat Melvin een ‘normale baan’ moet zoeken en is de

vrijpostigheid van zijn broer meer dan zat. In zijn ogen is Melvin een luie opdonder en profiteur die geen verantwoordelijkheden neemt. Melvin kiest echter wel voor zijn dromen en passies en is in tegenstelling tot Dennis wel succesvol: hij wordt getekend door een producer en mag in een band spelen.

Als een veronderstelling is dat kijkers in elk geval iets zouden opsteken van morele boodschappen, dan leert Dennis de kijker dat men niet ten koste van vooral jezelf dromen en passies achterna moet gaan. Waar Melvin trouw is aan zichzelf, zijn droom als muzikant voortzet en hier succesvol in is, gaat Dennis tegen zich zelf in wanneer hij baantjes aanneemt die niet bij hem passen en uiteindelijk belandt op het criminele pad. Het hebben van een doel en het volgen van dromen, passies en idealen met betrekking tot een carrière is dus goed om te hebben, maar zodra het ten koste gaat van jezelf, is dit een goede reden om te stoppen met werken.

De personages Thomas de Zwart en Klaas Kroon krijgen beiden ook met een soortgelijk dilemma te maken. Beiden moeten kiezen tussen hun werk en hun relatie. Zo moet Thomas de Zwart, een 35-jarige politicus die doet denken aan Geert Wilders, uiteindelijk de keuze maken tussen de politiek en zijn vriendin Saskia. Klaas Kroon, een 50-jarige talkshow presentator, besluit te stoppen met zijn programma omdat hij en zijn vrouw Alina (kunstenares) teveel uit elkaar zijn gegroeid. Thomas kiest hier voor zijn werk en blijft alleen achter. Klaas daarentegen kiest voor zijn relatie en zijn ogenschijnlijk onherstelbare band met zijn vrouw wordt herstelt. Wat deze personages de kijker leren is dat je werk niet boven je relatie moet verkiezen.

Een belangrijke vraag met betrekking tot de casus van deze thesis is hoe dit alles zich verhoudt tot de Nederlandse multiculturele samenleving. Men kan zeggen dat het hebben van werk in elk geval belangrijk wordt geacht. Of je een Nederlander, Marokkaan of Surinamer bent: in *Lijn 32* komt duidelijk naar voren dat het hebben van werk en het nastreven van doelen, passies en dromen goed is om te doen. Er wordt van elke burger hierin zelfs een (pro)actieve houding verwacht. Dit wordt al verbeeld door Nadir die voor zijn VMBO-opleiding een maatschappelijke stage moet doen en op eigen initiatief solliciteert voor een functie bij de politie waar hij zijn carrière wil starten. Manifesteerd wordt de proactieve houding met betrekking tot het hebben van een Calvinistische werkethiek verwoord door terminaal kankerpatiënt Willy, die haar zoon Dennis een opsteker geeft met de volgende woorden:

“Geef jezelf een schop onder de reet, zorg dat je je zaakjes in orde hebt.

Zodat je vader daarboven trots op je kan zijn.

Handen uit de mouwen.

Niet bij de pakken neerzitten.

En al helemaal niet zwelgen in zelfmedelijden.”

Achter deze goed bedoelde boodschappen van de makers ligt echter wel een probleem. Zowel de regisseur Maarten Treurniet als de scenarioschrijvers Marnie Blok, Karen van Holst Pellekaan en Maarten Lebens zijn allen blank-Westerse Nederlanders die de kijker door middel van de dialogen bewust of onbewust iets bij willen brengen over werkethiek. Met dit gegeven in het achterhoofd, geldt hier het volgende.

Van de blank-Westerse Nederlander wordt gevraagd om vooral hard te werken voor de eigen baan, passies, dromen, doelen of relatie. Voor Dennis geldt dat hij zijn fietstoko nastreeft, Thomas vecht voor zijn idealen en Klaas voor zijn huwelijk. Aan de '(buiten)ander' wordt hier gevraagd vooral reactief een droom of passie na te streven. De niet-blank-Westerse personages krijgen te maken met discriminatie, uitbuiting of beschuldiging van crimineel gedrag op de werkvloer. Het is aan hen om, reactief op deze negatieve situaties, een andere baan na te streven en andere dromen waar te maken. Melvin reageert op uitbuiting en gaat vervolgens zijn droom najagen. Zijn broer Stanley wordt gediscrimineerd, beschuldigd van diefstal en neemt daarop ontslag om zijn droom waar te maken: voor zich zelf beginnen. Het personage Yben is hierop een uitzondering, omdat hij juist positief gediscrimineerd wordt en hierdoor een promotie krijgt, waar Hein ook voor wilde gaan. Hein, een blank-Westerse Nederlander krijgt hier te maken met een, voor hem, negatief gevolg van discriminatie, maar hij zoekt vervolgens geen andere baan, maar stort zich juist op de zaak van de nepbom. Voor hem is dus geen verandering van baan noodzakelijk.

Vanuit Foucault's (1976) begrip van een discours wordt duidelijk dat er binnen het werkethiekdiscours één groep is die actief mag spreken: de blank-Westerse personages. De groep die alleen reactief mag spreken binnen dit discours zijn de niet-blank-Westerse personages. Zij moeten namelijk als gevolg van de acties van heersende blank-Westerse personages een andere baan nastreven of andere droom najagen. De blank-Westerse Nederlander daarentegen verandert van baan omdat hij simpelweg niet tevreden is en een andere richting in hun carrière ambieert.

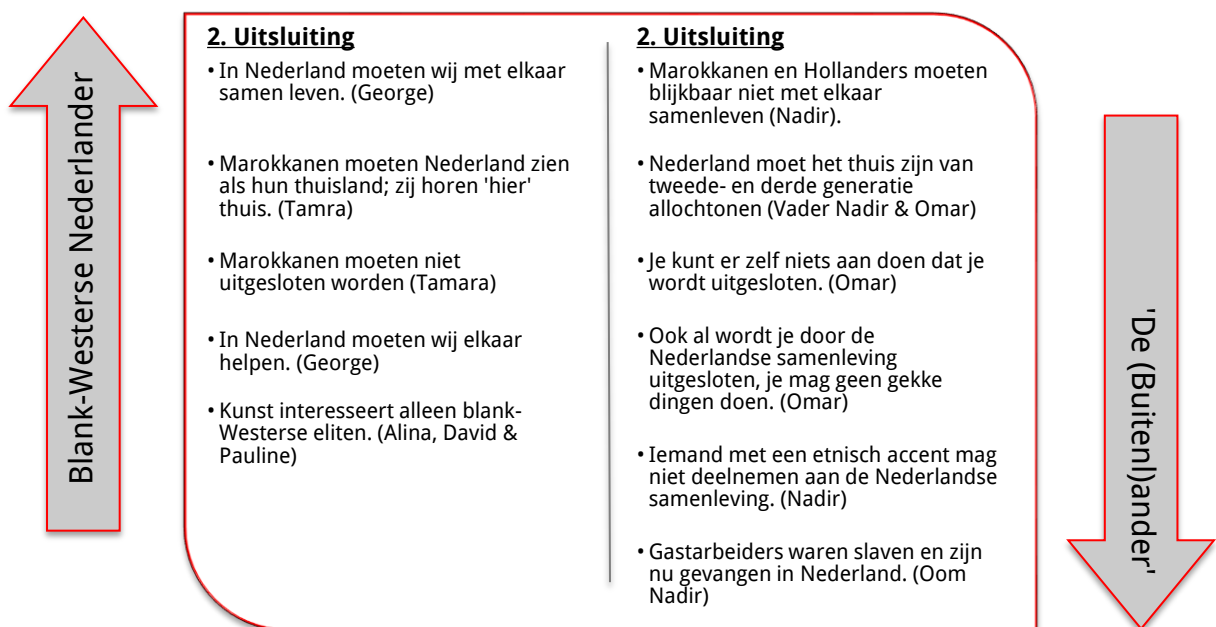
4.1.2.2 Uitsluiting van 'de (buiten)ander'

Het discours uitsluiting richt zich vooral op de morele boodschap dat 'de (buiten)ander' niet uitgesloten moet worden van de Nederlandse samenleving. De blank-Westerse Nederlander moet 'de ander' helpen, welkom heten en opnemen in de maatschappij. Morele boodschappen over uitsluiting van allochtonen concentreerden zich voornamelijk rondom één personage in het bijzonder: Nadir. Gedurende de afleveringen lijkt hij als gevolg van uitsluiting te radicaliseren. Het feit dat hij samen met zijn vriend Omar een nepbom op het stadhuis plaatst om 'de kazen de bibbers te geven', te zien is in een moskee, met een imam praat over de Jihad en een verjaardagfilm voor Omar opneemt in

de stijl van een al-Qaeda-boodschap, doet vermoeden dat hij van de maatschappelijke ladder afglijdt en radicaliseert. Dit wordt versterkt door al datgene wat Nadir gedurende de acht afleveringen overkomt:

- a) Nadir wordt verdacht van een schoolinbraak die hij niet heeft gepleegd;
- b) Samen met Omar wordt hij opgepakt door de politie voor het opsteken van een middelvinger en het daarna wegrennen;
- c) Hierdoor wordt hij afgewezen voor zijn maatschappelijke stage bij de politie en moet hij zijn toekomstbeeld over zijn carrière bij de politie vaarwel zwaaien;
- d) Wanneer Nadir bij een bejaardentehuis gaat werken voor zijn maatschappelijke stage, blijkt dat de blank-Westerse bejaarden niet door hem voorgelezen willen worden in verband met zijn uiterlijk en accent;
- e) Op zijn werkplek is hij er ook getuige van dat blank-Westerse collega's de aanslagen en pesterijen op allochtonen goedkeuren;
- f) Nadir's vader wordt ontslagen, omdat er klachten waren over zijn functioneren, na vele jaren trouwe dienst;
- g) Nadir is in de moskee aanwezig wanneer er een aanslag op wordt gepleegd;
- h) Nadir wordt aangezien als terrorist;
- i) Doordat George denkt dat Nadir en zijn oom terroristen zijn, wordt zijn oom in de bus door George doodgeschoten.

Duidelijk wordt dat Nadir in *Lijn 32* op systematische wijze wordt uitgesloten van de Nederlandse samenleving. Opvallend is dat dit telkens veroorzaakt wordt door blank-Westerse personages. Nadir's etnische afkomst, uiterlijk en redelijk zware accent zorgen ervoor dat hij door hen gezien wordt als een indringer en een gevaar. Uitzonderingen zijn een docente en Tamara, die wél een dialoog met hem aangaan en geen vooroordelen uitspreken of verbeelden. De overige personages zien hem echter als crimineel en zelfs een (mogelijk) terrorist.

Figuur 4.3: Het morele discours van Lijn32 - uitsluiting

Nadir en Omar krijgen door de gerepresenteerde uitsluitingspraktijken het idee dat zij eigenlijk niet in Nederland thuishoren. Tamara, de vriendin van Omar die zich goed in de leefwereld van de autochtoon in Nederland kan verplaatsen, is het hier niet mee eens en vindt dat Marokkanen hier wel thuis horen:

*“Omar: Voor jou is het normaal dat je hier woont.
Je denkt er niet eens over na. We waren boos, Tam, echt kwaad.
Ik kan er ook geen fock aan doen dat mijn ouders hierheen zijn verhuisd.
Weet je... misschien klopt het ook niet.”
Wij hier, met jullie.*

Tamara: Je hoort hier wel.”

Een ander personage dat wordt uitgesloten van de Nederlandse multiculturele samenleving is Thomas de Zwart. Hij wordt bedreigd voor het hebben van een mening over ‘de (buitenl)ander’. Daardoor moet hij onderduiken en vermomd de straat op, waardoor hij zelfs fysiek wordt buitengesloten. Uiteindelijk verliest hij zelfs zijn vriendin.

Wat Nadir en Thomas de kijker leren, is dat uitsluiting in geen van de gevallen goed is. Nadir die zich uitgesloten voelt gaat samen met zijn twee vrienden Omar en Tamara de strijd aan om dit de Nederlandse samenleving duidelijk te maken. Thomas wordt ook uitgesloten maar heeft dit zelf veroorzaakt door juist ‘de (buitenl)ander’ buiten te sluiten. Hier wordt een paradoxale moraal aangestipt: je moet de ander niet uitsluiten, omdat je anders zelf wordt uitgesloten.

Met betrekking tot morele boodschappen die tot actieve en reactieve veranderingen oproepen, geldt het volgende. Van de blank-Westerse Nederlander wordt in het uitsluitingsdiscours gevraagd om ‘de (buitenl)ander’ niet uit te sluiten. Thomas, die zelf het hardst aan het uitsluiten is, ondervindt hier dus nare gevolgen van. George, die zijn Marokkaanse burens niet vertrouwt, moet dit zelfs met de dood bekopen. Het kan dus naar met je aflopen wanneer je ‘de (buitenl)ander’ uitsluit. Voor mevrouw Teunissen geldt een andere manier van uitsluiting. Door haar angst voor de buitenwereld en de vreemdelingen die daar rondlopen, sluit zij zichzelf uit van de samenleving.

Van de niet-blank Westerse Nederlander wordt gevraagd om zich vooral niet uitgesloten te voelen. Nadir die zich uitgesloten voelt, strijdt aanvankelijk met geweld maar later met woorden, komt hier als winnaar uit de bus. Stanley, die door zijn collega’s wordt gediscrimineerd, houdt de eer aan zich zelf en neemt ontslag. Als niet-blank-

Westerse Nederlander moet je dus je best doen om erbij te mogen horen en accepteren dat de autochtone Nederlander jou nog niet altijd als volwaardig ziet.

Vanuit Foucault's (1976) begrip van een discours wordt duidelijk dat de niet-blank-Westerse personages in de serie de onderdrukte groep zijn omdat zij ook binnen dit discours alleen reactief mogen spreken, omdat zij vanwege hun etnische afkomst worden uitgesloten. De heersende groep is in dit discours de blank-Westerse Nederlanders die worden uitgesloten vanwege hun acties en meningen.

4.1.2.3 *Vrijheid van meningsuiting*

De morele boodschap van het discours vrijheid van meningsuiting is dat iedereen in Nederland het recht moet hebben om voor zijn mening uit te komen. Dit wel tot op een bepaalde hoogte: wanneer je 'de (buitenl)ander' afspiegelt voor iets wat hij niet is, ga je te ver. De sleutelpersonages die bij dit discours horen, zijn de Nederlandse politicus Thomas de Zwart en de Surinaamse grimeuse Zaïda. Omdat de Zwart een uitgesproken mening heeft over buitenlanders loopt zijn leven gevaar. Hij mag zijn mening over allochtonen in de Nederlandse samenleving blijkbaar niet uiten, zonder de angst dat hij het weleens met zijn leven zou kunnen bekopen. Zaïda vindt dat iedereen een mening mag hebben en dat anderen niet bedreigd moeten worden om wat zij vinden, maar er zijn wél grenzen waar Thomas de Zwart volgens haar overheen gaat. Wanneer bevolkingsgroepen elkaar uitsluiten, pesten, zich als xenofoben naar elkaar opstellen, elkaar bedreigen met de dood en zij elkaar gaan discrimineren zijn, gaat dit te ver.

Figuur 4.4: Het morele discours van Lijn32 - vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting is dus een belangrijk recht. Men zou er volgens *Lijn 32* niet voor moeten hoeven strijden. De strijd van Thomas is bikkelhard en dit gaat ten koste van zijn vrijheid en zijn relatie. Zaïda daarentegen strijdt voor dit recht met de grenzen die zij voor zich zelf bewaakt. Zo wordt zij wel meegesleurd in de strijd van Thomas omdat hij haar vraagt om een gunst, maar bekijkt voor zich zelf wel kritisch of zij mee wil gaan in zijn voorstellen. Wanneer zij hier wel in meegaat, krijgt zij te maken met mishandeling. Zaïda strijdt vervolgens voor gerechtigheid, terwijl Thomas in eerste instantie niet wil meewerken omdat het zijn partij kan schaden. Uiteindelijk besluit Thomas toch om voor Zaïda te getuigen in de rechtbank.

Wat Thomas en Zaïda de kijker leren is iets dat eerder aan bod kwam in het werkethiekdiscours: als je kosten wat kost strijdt en jezelf daarin verloochent, dan kom je er slecht van af. Thomas maakt namelijk uiteindelijk een ommezwaai: hij gaat een niet-blank Westerling helpen door voor Zaïda te getuigen in de rechtbank. Het verlies van Saskia en de wijze waarop Zaïda de discussie met hem aangaat leidt ertoe dat hij dus niet koste wat kost voor zijn idealen blijft strijden. Zaïda, die elke actie die ze voor Thomas gaat doen kritisch bekijkt, en daardoor een weloverwogen besluit neemt om deze onschuldige acties wel te doen, toont hiermee dat strijden voor vrijheid van meningsuiting ook kan door vooral dicht bij jezelf te blijven.

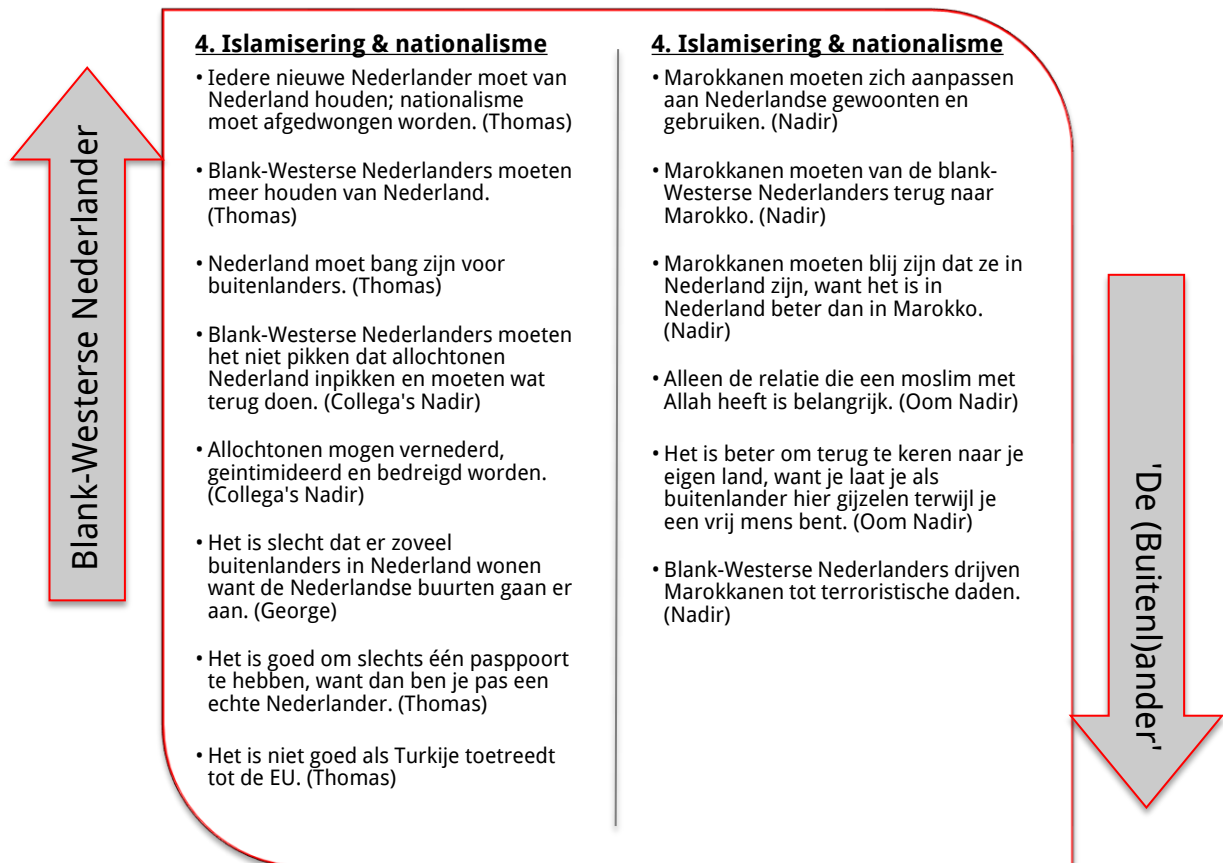
Met betrekking tot een actieve en reactieve verandering van gedrag naar aanleiding van de morele boodschappen, geldt hier het volgende. De blank-Westerse Nederlander krijgt vooral de oproep om een andere aanpak te kiezen voor het vechten voor de eigen mening. Aan de niet-blank-Westerse kijker wordt gevraagd om zelf niet in te gaan tegen de autochtoon die een vendetta heeft tegen 'de ander'. Sterker nog: hen wordt geacht om zich ondanks dit gegeven toch dienstbaar op te stellen en met elkaar de klus te klaren. Dit zonder zichzelf uit het oog te verliezen en zich iets aan te trekken van wat dit soort autochtonen over hen denken.

Vanuit Foucault's (1976) perspectief van een discours blijkt hier dat de blank-Westerse Nederlander als heersende groep dient, omdat zij mogen vechten en strijden voor hun mening. De onderdrukte groep, de niet-blank-Westerse Nederlanders heeft eigenlijk maar te accepteren dat de heersende groep een mening heeft over hen. Los van de vraag of deze mening gebaseerd is op valide feiten of niet.

4.1.2.4 De islamisering van Nederland & nationalisme

De morele boodschap van dit islamiserings- & nationalisme-discours is nauw verwant aan het uitsluitingsdiscours, maar kent een aantal nuances. Waar het uitsluitingsdiscours zich richt op de morele boodschap dat 'de (buitenl)ander' niet uitgesloten moet worden van de Nederlandse samenleving, richt de islamiseringsdiscours zich op de morele

boodschap dat Moslims ook onderdeel zijn van de Nederlandse samenleving. Hen wordt echter wel opgeroepen zich meer naar Nederlandse maatstaven te gedragen, zonder de eigen cultuur of religie te verloochenen. Aan de blank-Westerse Nederlander wordt gevraagd om meer van Nederland te houden. Het personage Thomas de Zwart uit zijn zorgen over Moslims wanneer hij zegt dat deze niet van Nederland houden, Nederland inpikken en hierdoor een bedreiging vormen voor autochtone Nederlanders.

Figuur 4.5: Het morele discours van Lijn32 - islamisering van Nederland & nationalisme

Tegelijkertijd plaatst De Zwart kanttekeningen bij de mate waarop de blank-Westerse Nederlander van Nederland houdt: dit is te weinig. Het personage lijkt de blank-Westerse Nederlander op te roepen om zich te wapenen tegen de vermeende invasie van allochtonen door het verhogen van het nationaliteitsbesef. Ook de blank-Westerse Nederlander moet meer en vooral wéér houden van Nederland. Als men dit niet doet, dan raakt Nederland pas echt overspoeld met buitenlanders, een proces dat nu volgens de personages Thomas de Zwart en George al vergevorderde consequenties heeft. Zo staat volgens De Zwart 'Nederland in brand' door de vergaande Islamisering van de samenleving en gaan volgens George, houder van een sigarenwinkel in een Amsterdamse volksbuurt, 'de Nederlandse buurten naar de klote' doordat 'de

(buitenl)ander' in grote getalen op straat te vinden is. Thomas de Zwart uit zijn zorgen voornamelijk richting de niet-aangepaste immigranten.

Zaïda is voor Thomas een voorbeeld van hoe het wél moet: een vrouw die ABN spreekt en over enkel de Nederlandse nationaliteit beschikt. Mogelijk zijn Omar en in het bijzonder Nadir een voorbeeld van hoe het vooral níét moet: Nadir spreekt met een relatief zwaar etnisch accent en stort zich op de Islam. Nadir en Omar merken ook dat zij door de samenleving als indringers, of zelfs als terroristen worden aangezien. Tamara helpt hen in te zien dat zij geen terroristen *hoeven* zijn, in Nederland *mogen* wonen en zich thuis *mogen* voelen in de Nederlandse samenleving. Hier rijkt een blank-Westerse personage vanuit een superieure positie een hand naar de onderdrukte Marokkaanse personages.

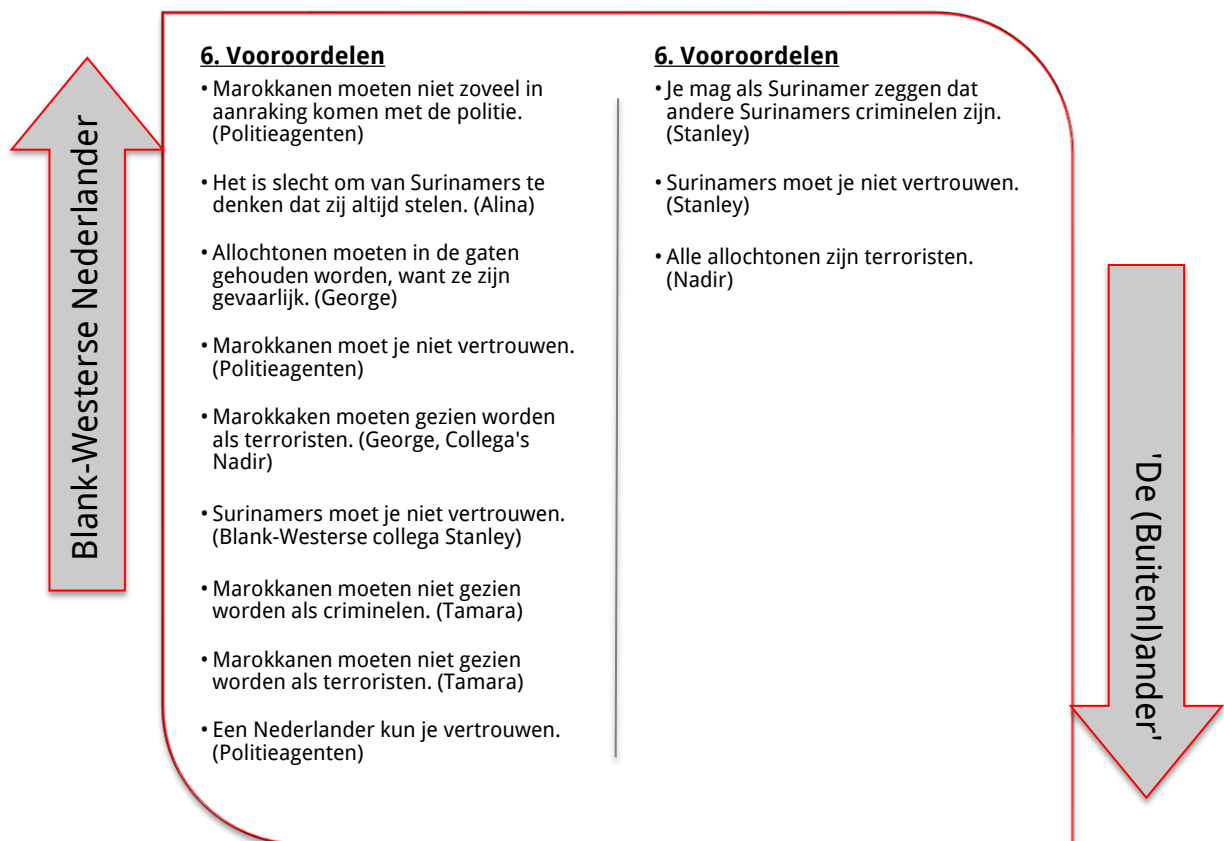
De blank-Westerse Nederlander krijgt in dit discours een oproep tot een actieve verandering. Vechten voor Nederland, houden van Nederland maar indringers hier niet uit weren: zij horen er namelijk gewoon bij! De '(buitenl)ander' krijgt wederom een oproep om vooral zichzelf aan te passen aan de Nederlandse cultuur, zonder de eigen culturele en vooral religieuze overtuiging niet te verloochenen. Wederom geldt hier het credo: je moet je aanpassen, zolang je maar wel jezelf blijft en je niet al te druk maakt om wat anderen van je vinden. Bovendien is het niet verstandig om radicaal te reageren op uitingen van (logische) discriminatie of verdenkingen. Wederom wordt hier dus ook gevraagd om een reactieve verandering van gedrag.

In dit discours blijkt dat de heersende klasse (Foucault, 1976) de blank-Westerse Nederlander is. De niet-blank-Westerse Nederlander (de onderdrukte groep) mag hier ook zijn van deze groep, maar dient zich zo veel mogelijk aan te passen.

4.1.2.5 Vooroordelen

De morele boodschap van dit vooroordelendiscours luidt dat men de verbinding met elkaar moet opzoeken en over de eigen vooroordelen moet heenstappen. De blank-Westerse Nederlander moet beseffen dat de eigen vooroordelen leiden tot problemen in de samenleving. 'De (buitenl)ander wordt gevraagd om te bewijzen dat de vooroordelen van de blank-Westerse Nederlanders onterecht zijn en er rekening mee te houden dat zij vooroordelen kunnen hebben. Vooroordelen leiden namelijk tot misconcepties over elkaar. Zo wordt Nadir, door zijn etnische achtergrond, er van verdacht dat hij schoollaptops heeft gestolen en een terrorist is. Stanley wordt op non-actief gezet omdat zijn baas hem van inbraak verdenkt. Zelfs nadat bewezen is dat Stanley onschuldig is, roept hij (letterlijk) achter de rug van Stanley om dat 'Surinamers gewoon niet te vertrouwen' zijn.

Stanley werkt al jaren naar volle tevredenheid in zijn droombaan als beveiligingsinstallateur. Als er een inbraak wordt gepleegd in het huis van Alina en Klaas wordt Stanley verdacht: vanaf zijn laptop is er ingelogd op een server om de beveiliging uit te schakelen, nota bene het adres van zijn laatste installatie. Als de inbraken aanhouden, wordt hij op non-actief gezet. Zijn collega's veroordelen hem direct en zien het als bewijs dat hun vooroordeel over Surinamers klopt: zij stelen en zijn niet te vertrouwen. Als uiteindelijk blijkt dat Stanley onschuldig is, en hij ontslag neemt doordat hij slecht behandeld is, vallen zijn collega's nog niet van de vooroordelen af.

Figuur 4.6: Het morele discours van Lijn32 - vooroordelen

George is als houder van een sigarenwinkel de helpende hand in de buurt voor zijn allochtone burens. Als hij merkt dat Nadir zijn rode voetbaltas niet meer heeft, die sterk lijkt op de rode voetbaltas van de nepbomaanslag, wordt zijn vooroordeel over Marokkanen aangewakkerd: deze zijn dus tóch gevaarlijk. Als hij vervolgens Nadir met een geweer denkt te zien, besluit hij hem in de gaten te houden. Bij Hein, een oude voetbalvriend, krijgt hij nul op rekest als hij zijn zorgen uit. Dit drijft George uiteindelijk tot een inbraak: hij steelt de harde schijf van Nadir's computer en vindt een filmpje van Nadir in de stijl van Al-Qaida. Niet wetende dat dit een grap voor Omar was, zet hij het filmpje online en laat hij zijn vooroordelen botvieren. Het vooroordeel van George, dat

Nadir geradicaliseerd is, wordt nog aangewakkerd wanneer hij Nadir en zijn oom ziet in traditionele Marokkaanse kledij. De druppel die bij George de emmer doet overlopen is wanneer hij hen ijzerwaar ziet kopen: zij plannen een terroristische aanslag. George, niet wetende dat dit voor de verlichting van het Moskee is, trekt zijn eigen conclusie en gaat met een pistool achter hen aan de bus in. Pas wanneer het te laat is, namelijk vlak voordat de bus explodeert en hij hierin omkomt, komt George tot de conclusie dat zijn vooroordelen onterecht waren.

Wat George hier de kijker leert is dat het hebben van vooroordelen, zelfs als er 'bewijzen' zijn die het vooroordeel voeden, op zijn zachts gezegd zeer nare gevolgen kan hebben. Men moet niet uitgaan van het ergste, want de ander is lang zo slecht en gevaarlijk nog niet. Wat Stanley de kijker hier leert is dat 'de ander' moet accepteren dat vooroordelen bestaan en dat zelfs bewijs dat een vooroordeel onterecht is, niet betekent dat dit ook verdwenen is.

De blank-Westerse Nederlander krijgt hier een oproep tot een actieve verandering. Deze moet geen vooroordelen hebben en niet uitgaan van het slechte in 'de ander'. De niet-blank-Westerse Nederlander krijgt hier de oproep de vooroordelen te ontcrachten, maar tegelijkertijd te accepteren dat deze hardnekkig zijn en soms zelfs nooit verdwijnen. De niet-blank-Westerse Nederlander kan binnen dit discours beschouwd worden als de onderdrukte groep die in *Lijn 32* alleen spreekrecht krijgt wanneer de heersende klasse –de blank-Westerse Nederlander- vooroordelen uit of hier naar handelt.

Alle vooroordelen die de serie rijk is, lijken overigens onterecht. Het is namelijk niet 'de (buiten)ander' die niet te vertrouwen, crimineel of een terrorist is. Dit blijkt keer op keer een blank-Westers Nederlands personage te zijn. Zo zijn het blank-Westerse Nederlandse jongeren die Zaïda mishandelen, komt Dennis in aanraking met drugdealer Mike die hem overhaalt een klus te doen, breekt George het huis van Nadir in en gaat hij zelfs met pistool de bus in, is het een blank-Westerse vriend van Melvin die verantwoordelijk is voor de inbraken en is het de blank-Westerse baas van Hein die de nepbom tot echt bombardeert. Hiermee wil de serie niet zeggen dat alleen blank-Westerse Nederlanders crimineel zijn, maar juist wel dat 'de (buiten)ander' dit niet per definitie is.

Opvallend is ook dat de discriminerende uitingen van de blank-Westerse Nederlander een gerechtvaardigd worden, doordat zij altijd een reden zien om de niet-blank-Westerse Nederlander als crimineel te bestempelen. Nadir ontbeerde immers een rode voetbaltas die eerder bij de bomaanslag gebruikt was en liep met een geweer rond in huis. Het was daarom 'logisch' dat George op onderzoek uit ging. Stanley *mocht* eveneens voor crimineel aangezien worden omdat de inbraken immers met behulp van

zijn laptop gepleegd waren. Beiden bleken onschuldig voor de misdaden waarvan zij verdacht werden.

Vanuit Foucault's (1976) perspectief van een discours blijkt dat de heersende groep (de blank-Westerse Nederlander) er op los mag discrimineren, en dat de niet-blank-Westerse Nederlander zich hier gewoonweg niets van aan moet trekken.

Wanneer alle morele boodschappen uit de vijf besproken discoursen vanuit de twee gevonden morele perspectieven op een rij worden gezet, wordt duidelijk dat er telkens een verdeling gemaakt kon worden tussen de oproep tot een actieve en reactieve verandering. Er is nu vooral op concreet niveau binnen de discoursen gekeken naar hoe deze veranderingen zich tot elkaar verhouden. Het is nu zaak om te bekijken of deze gevonden resultaten ook op een abstracter niveau stand houden.

4.1.3 De Morele Piramide

Het idealistisch streven van *Lijn-32*-regisseur Maarten Treurniet, dat 'we' anders met elkaar om moeten gaan (zie hoofdstuk 1), komt duidelijk terug in de morele boodschappen van de serie. Wat hierin opvallend is, is dat Treurniet met 'we' hoogstwaarschijnlijk refereert naar zowel de blank-Westerse Nederlander als 'de (buiten)lander'. De narratieven van *Lijn 32* blijken zoals duidelijk werd doorspekt te zijn met morele boodschappen voor beide groepen kijkers. De morele piramide (figuur 4.7) laat zien om welke primaire morele boodschappen het in de serie op abstract niveau uiteindelijk draait voor de blank-Westerse Nederlander. Deze overstijgende morele boodschappen zijn dus geformuleerd naar aanleiding van de morele boodschappen voor de blank-Westerse Nederlander die in alle vijf de discoursen te vinden waren (zie hoofdstuk 4.1.2).

De morele piramide geeft de wijze weer waarop een morele boodschap opgebouwd wordt. De concretisering van een morele boodschap in een fractal narratief blijkt namelijk een gelaagd proces. Om de uiteindelijke boodschap van de serie te kunnen begrijpen, moet de kijker alle afleveringen gezien hebben. In de laatste aflevering wordt deze namelijk geconfronteerd met de eigen veronderstellingen, vooroordelen en aannames over 'de (buiten)lander' die mogelijk zijn opgeroepen door de wijze waarop de afleveringen zijn gestructureerd. Zo blijkt de vijftienjarige VMBO-scholier Nadir en zijn veel oudere oom uiteindelijk geen terroristen te zijn die een aanslag willen plegen. De Jihad die Nadir aan het voeren is, blijkt niet tegen de Nederlandse samenleving te zijn maar tegen innerlijke verleiding en de strijd tegen het ego. Hier werd op manifest niveau gespeeld met de betekenis van het object 'Jihad' in de collectieve geest van de *Lijn-32*-kijkers. Waar deze geassocieerd kan worden met terrorisme en een gevaarlijke ideologie, kon het dus ook gaan om het vinden om

innerlijke rust door 'slechts' te bidden. Op latent niveau lijkt het logisch dat Nadir afglijdt van de maatschappelijke ladder en radicaliseert, terwijl hij in de gedestabiliseerde en angstige samenleving waarin hij leeft juist een rustpunt probeert te vinden in zijn geloof.

Figuur 4.7: De Morele Piramide van *Lijn 32*

De ultieme boodschap aan de blank-Westerse kijker is dan ook dat men niet bang moet zijn voor 'de ander' omdat deze lang niet zo slecht en gevaarlijk is als dat men denkt. Hiermee lijken de makers een beroep te doen op het gezond verstand van de blank-Westerse kijker. Deze moet namelijk in staat zijn om door de eigen vooroordelen, aannames en veronderstellingen heen te prikken en 'de ander' te zien als zichzelf. Met andere woorden: de blank-Westerse Nederlander is slim en ruimdenkend genoeg om 'de ander' aan te zien voor wat hij écht zou zijn.

4.1.4 De Morele Trechter

Naast de morele piramide voor de blank-Westerse *Lijn-32*-kijker, kan er ook een morele trechter worden gemaakt voor de niet blank-Westerse kijker. Ook hier wordt duidelijk dat moraal in een fractal narratief een gelaagd proces is waarbij de kijker alle afleveringen gezien moet hebben om de uiteindelijke morele boodschap te kunnen doorgronden. Het is echter beter om hier te spreken van een morele trechter. Waar in de piramidestructuur een oproep gedaan wordt om gedrag te *veranderen*, wordt in de

trechterstructuur ander gedrag *opgelegd* en *afgedwongen* middels superieure personages. Superioriteit verwijst hier niet altijd naar een machtspositie in de zin van een klassenstrijd. Zowel Marokkaanse, Surinaamse als Nederlandse personages bleken op meerdere manieren superieur aan elkaar te zijn. De morele trechter hieronder laat de morele boodschappen zien die door personages worden opgelegd vanuit een superieure machtspositie. De morele boodschappen in de morele trechter zijn geformuleerd door alle boodschappen in de vijf discoursen die geldend waren voor 'de (buitenl)ander' naast elkaar te leggen en op zoek te gaan naar de overstijgende morele boodschappen van de serie.

Figuur 4.8: De Morele Trechter van *Lijn 32*

De personages Nadir en Stanley lijken in *Lijn 32* de onderdrukte '(buitenl)ander' te vertegenwoordigen die op systematische wijze morele boodschappen van verschillende (moreel) superieure personages ontvangen. Zo krijgt Nadir van Omar de boodschap dat hij zich niet gek moet laten maken door 'de Kazen'; de blank-Westerse Nederlander. Omar kan gekenmerkt worden als een Marokkaanse jongen die zich heeft aangepast aan de Nederlandse cultuur. Omar is VWO-student en spreekt algemeen beschaafd Nederlands. Dit in tegenstelling tot Nadir die op het VMBO zit en met een relatief zwaar etnisch accent praat. Omar kan gezien worden als intellectueel en cultureel superieur aan Nadir. In intellectuele zin lijkt dit te kloppen: Omar fungeert door de serie heen als het geweten van Nadir. Omar begeeft zich in een middenpositie tussen de Marokkaanse en Nederlandse cultuur. Dit wordt soms zelfs letterlijk verbeeld wanneer hij in het midden tussen Nadir en Tamara loopt wanneer zij over het schoolplein lopen.

Mohammed is in senioriteit, familiair verband en met zijn kennis van de Islam superieur aan zijn neefje Nadir, maar (vanuit de ogen van Nadir) ook aan Omar. Nadir's

oom vertelt hem en de vader van Nadir dat zij zich niets moeten aantrekken van wat anderen van hen denken omdat zij volgens de Islam een vrij mens zijn. Wanneer zij zich niet laten leiden door wat de sommige blank-Westerlingen van hen denken, kunnen zij de verleiding weerstaan om zich hier negatief door te laten beïnvloeden.

Tamara tenslotte leert Omar en Nadir dat zij in Nederland mogen wonen. Dit personage kan vanuit de ogen van Nadir gezien worden als superieur om de eenvoudige reden dat zij één van 'de Kazen' is. Tamara vertegenwoordigt het gezond verstand van de blank-Westerse Nederlander en handelt hiernaar. Zij richt zich in de eerste aflevering ook tot de mobiele telefoon van Nadir en laat zij uit haar woorden blijken begaan te zijn met het lot van 'de ander'. Hier gaat het nog om een zwarte bevolkingsgroep in Afrika, maar later in de serie blijkt uit haar handelen dat zij ook begaan is met het lot van 'de (buitenl)ander in de Nederlandse samenleving. Zo schrijft Tamara in de voorlaatste aflevering een brief die zij zelf samen met de tweede nepbom aflevert bij het advocatenbureau van haar vader. Zij doet dit om te bewijzen dat de eerste bom ook een nepbom was en om de boodschap van de eerste nepbom beter over te brengen. Tamara redt aan het einde van de dag de wereld, want zij neemt het voortouw in de serie om Nadir en Omar te redden van onterechte justitiële vervolging en verwoord op zeer manifeste wijze wat de blank-Westerse Nederlander 'de ander' aandoet:

*"Oke.
Het begint dus met dat het een nepbom was...
en dat dit een exacte kopie is, bla, bla.
'Het is niet goed te praten, ondoordachte actie, stom stom.'
En dan:
'Wij zijn kwaad, daarom hebben we een bom gemaakt, geen echte bom, want wij zijn heus niet gek.'
'Maar wij waren wel woedend want iedereen kijkt naar ons, elke dag.'
'Van die beschuldigende blikken en verdachtmakingen.'
'Alsof wij vuile criminelen zijn.'
'We voelen ons buitengesloten, achtergesteld en geminacht.'
'We zijn geen terroristen maar onze harten staan op ontploffen!'

...Of is dat te vet?"*

Stanley ontvangt ook morele boodschappen van superieure personages. Het zijn voornamelijk zijn blank-Westerse collega's die hem aanzien voor crimineel omdat hij Surinaams is, want zoals zij stellen: Thomas de Zwart heeft gelijk, 'alle Surinamers zijn crimineel'. Stanley krijgt van andere superieure personages te horen wat hij moet doen. Melvin, die zelf al tot het inzicht is gekomen dat hij wordt uitgebuit en daarop zijn baan heeft opgezegd (en om deze reden beschouwd kan worden als superieur), geeft Stanley hetzelfde advies. Zaïda, superieur omdat zij als freelance grimeurs werkt en bovendien zijn levenspartner is, stuurt er ook op aan dat Stanley voor zich zelf moet beginnen. Alina is superieur omdat zij een blank-Westerse Nederlander is, tot de hogere klasse behoort

en zelfstandig kunstenaar is. Zij vertrouwt Stanley en laat zien dat het niet terecht is dat hij vanwege een verdenking meteen als crimineel beschouwd moet worden.

De ultieme boodschap aan de niet-blank-Westerse kijker is dan ook dat men is dat men niets aan moet trekken van wat anderen over hen zeggen en dat zij in Nederland mogen zijn. Hier lijken de makers te zegen dat hoe er ook met de niet-blank-Westerse Nederlanders wordt omgegaan, zij hun hoofd koel moeten houden en moeten begrijpen dat zij discriminerend gedrag kunnen verwachten. Met andere woorden: je hoort in Nederland thuis, maar houd rekening met de mogelijkheid dat je gediscrimineerd wordt.

4.1.5 De kosmopolieten van *Lijn 32*

Besproken zijn de vijf morele discoursen van *Lijn 32*: werkethiek, uitsluiting, vrijheid van meningsuiting, islamisering van de samenleving en vooroordelen. Dit laatste discours blijkt binnen het narratief van *Lijn 32* een bijzondere rol in te nemen. In welke mate de personages vooroordelen hebben en hier naar handelen, blijkt bepalend te zijn voor waar *Lijn 32* uiteindelijk voor zowel de blank-Westerse- als niet-blank-Westerse Nederlander op afdwingt: *zoek verbinding met elkaar, werk samen, wees niet bang voor elkaar en accepteer elkaars aanwezigheid en verschillen*. Dit credo wordt voornamelijk uitgedragen door het personage Tamara, die door haar overtuiging dat ‘de (buiten)ander’ thuishoort in Nederland, de personages met wie zij in aanraking komt meesleept in haar denkwereld. Zij kan bestempeld worden als een extatische kosmopoliet (zie ook § 2.1), want zij zoekt bewust en actief de verbinding met Omar en Nadir: ‘de ander’. Een indeling van de personages in de verschillende ideaaltypen van Ong’s (2009) kosmopolieten leidt tot het volgende figuur.

Figuur 4.9: Personages van *Lijn 32* vs. kosmopolitisme (Ong, 2009)

Lijn 32 laat zien dat de gevolgen van globalisering drie vormen van kosmopolitisme oproepen in de televisiesamenleving. Onderliggend aan de verwoorde en verbeelde morele boodschappen van de personages komen immers de gevolgen van globalisering in positieve en negatieve zin voor. Personages die gesloten kosmopolieten voorstellen, verzetten zich tegen 'de ander'. De extatisch kosmopolitische personages omarmen deze juist en zoeken actief de verbinding op. De banale kosmopolieten tolereren en accepteren 'de ander' in *Lijn 32*, maar zoeken niet actief de verbinding op. Dit ziet er in *Lijn 32* als volgt uit.

Kosmopolitisme blijkt in *Lijn 32* aanstekelijk en veranderbaar te zijn. Het personage George heeft een kleine verdenking, die gevoed wordt doordat hij met zijn verdenking zelfs niet bij een bevriend politieagent terecht kan. Hij verandert van de ooit behulpzame en vriendelijke buurman die een centrale rol speelt in de verbinding van hem en zijn allochtone burens, in een gesloten kosmopoliet die zodanig bang is geworden van 'de ander' in zijn straatbeeld (zij "[...]overspoelen de buurten"), dat hij zelfs tot geweld over gaat om zijn land te beschermen. Gesloten kosmopolitisme leidt hier tot zijn dood: een van de negatieve consequenties die in *Lijn 32* enkel de gesloten kosmopolieten overkomt. Voor Thomas geldt dat hij zijn vrijheid en zijn vriendin kwijtraakt. Mevrouw Teunissen is door haar gesloten kosmopolitisme zelfs verantwoordelijk voor de dood van zowel Meneer Teunissen als Saskia, de vriendin van Thomas.

Nadir verandert echter van een gesloten kosmopoliet in een extatisch ideaaltypetypet doordat Tamara de verbinding met hem en Omar opzoekt. Hier blijkt dat de extatische kosmopoliet Tamara anderen aansteekt: zij slaat een brug tussen de werelden van niet alleen haar vader Martin, Omar en Nadir, maar ook die van de hele Nederlandse samenleving wanneer zij in een brief vanuit de ogen van 'de ander' een pleidooi voert tegen de vooroordelen die de blank-Westerse Nederlander over hen heeft en de gevolgen die dit met zich meebrengt.

Opvallend is dat de instrumentele kosmopoliet in *Lijn 32* ontbreekt. Ong (2009) typeert dit als de jetsetter die de wereld rondreist en vooral grote (moderne) steden aandoet. Hooguit kan het personage Alina beschouwd worden als een instrumentele kosmopoliet omdat zij als kunstenares met haar werk gaat exposeren in New York. Zij is echter toch meer een extatische kosmopoliet omdat zij net als Tamara de verbinding met 'de ander' –in dit geval Stanley– opzoekt en hem, in tegenstelling tot de andere blank-Westerse Nederlanders, niet als crimineel ziet.

Het is nu tijd om te bezien of de besproken morele boodschappen ook zijn overgekomen op de kijker. In hoeverre worden de morele boodschappen herkend? Is de morele piramide en –trechter van toepassing? Valt er een onderscheid te maken tussen

de verschillende vormen van kosmopolitisme? En worden ook de kijkers aangestoken door Tamara's extatisch wereldbeeld?

4.2 Discoursanalyse #Lijn32

In de periode van 14 januari 2012 tot en met 22 maart 2012 zijn er 4883 Twitter-berichten verzameld welke onderworpen zijn aan een discours-analyse (§ 3.2). Hierin werd op zoek gegaan naar een antwoord op de vraag hoe de kijkers van *Lijn 32* in de virtuele gemeenschap van #Lijn32 reflecteren op de morele vraagstukken en dilemma's zoals deze in de serie aan bod komen. Duidelijk werd dat er in deze Twitter-gemeenschap vooral níét wordt gereflecteerd op de in hoofdstuk 4.1.2 reeds besproken morele boodschappen. Onder de relatief kleine groep kijkers die dit wel deden, kon een drietal discoursen onderscheiden worden: die van de gesloten-, de banale- en de extatische kosmopoliet. Deze kijkers herkenden allen de (morele) boodschappen van de makers, maar waren het hier respectievelijk niet, ten dele of juist geheel mee eens. Er kon bovendien een parallel getrokken worden tussen Hall's (1980) 'encoding / decoding'-model en de wijze waarop elk kosmopolitisch ideaaltypet de morele boodschappen uit de serie ontcijferen.

4.2.1 De #Lijn32-gemeenschap

De virtuele gemeenschap die op de sociale-media dienst Twitter schuilgaat achter de *hash-tag* #Lijn32, blijkt op de uitzenddagen van de serie een gemeenschap te zijn van rituelen. Uren voor de uitzending worden er berichten gestuurd met daarin een aankondiging dat *Lijn 32* die avond op televisie te zien is. Dit wordt vaak gevolgd door één of twee woorden waaruit duidelijk wordt dat men ernaar uitkijkt om de serie te zien. Luttele minuten voor de daadwerkelijke uitzending herhaalt dit fenomeen zich. Men 'gaat er klaar voor zitten', 'zet nog even snel koffie' of gaat er 'lekker' met familie of partner naar kijken. Soms roept men diens volgers ook op om naar de serie te kijken die 'op elk moment kan beginnen'.

Tijdens de uitzending praat men volop over datgene wat zij zien. Opvallend is dat men vooral aandacht heeft voor de vorm van de serie: men schrijft wat zij er scenario-technisch van vinden en heeft vooral opmerkingen over de wijze waarop acteurs de rollen vervullen. Qua inhoud kwam er tijdens de uitzending soms een quote van een personage voorbij in de tijdlijn. Populair was de quote van het personage George en François, die in één van de scènes de morele woordspeling maakten dat: *"wij leven in een maatschappij, niet in een maatschap-mij"*.

Slechts bij een viertal heftige scenes kwam een klein aantal aan geschokte reacties voorbij. Dit was in de eerste aflevering wanneer de bus ontploft en in latere

afleveringen waar het personage Zaïda fysiek wordt mishandeld, Pauline een miskraam krijgt en de Oom van Nadir wordt neergeschoten. Het is vooral na de uitzending wanneer men een oordeel velt over *Lijn 32* als geheel. De serie is leuk, spannend en goed gemaakt óf stom, voorspelbaar en zonde geweest van het belastinggeld. Slechts in een handvol gevallen kozen kijkers voor een middenweg:

"@[verwijderd] Nah, het boeit, spiegelt, schuurt.. Uitstekende acteurs, mooi TV drama, maar leuk? Nee, niet echt #Lijn32"

Wat opvallend is aan de geschetste kijkersrituelen is dat deze in de virtuele gemeenschap van *Lijn 32* niet met elkaar, maar juist naast elkaar afspelen. Men is noch fysiek samen, noch door de teksten in dialoog. Wat Twitter-gebruikers vooral doen is een eenzijdige monoloog voeren over wanneer zij *Lijn 32* gaan kijken, onder welke omstandigheden zij dat doen, met wie zij dat doen en wat zij van de serie vinden. Een actief debat met elkaar voeren over de serie –laat staan de daarin vertegenwoordigde morele boodschappen- kwam in de data niet voor.

4.2.2 #Lijn32: een discours van kosmopolieten

Ondanks dat gebruikers niet expliciet op de morele boodschappen van de serie reflecteerden, deden zij dit wel op een meer impliciet niveau. Men schreef niet letterlijk over 'het moraal van het verhaal', maar de Twitter-berichten deden wel blijken dat men de boodschappen uit de morele piramide wel ontvangen had. Opvallend was hierbij dat de kijkers bezig waren met de vraag wat zij dachten dat *Lijn 32* hen zou moeten leren. Een aantal van de hieronder weergegeven Twitter-berichten, waarin men schrijft over een 'boodschap', illustreren dit:

"8 weken lang genoten van mooie serie met een boodschap #Lijn32. Spannende laatste aflevering."

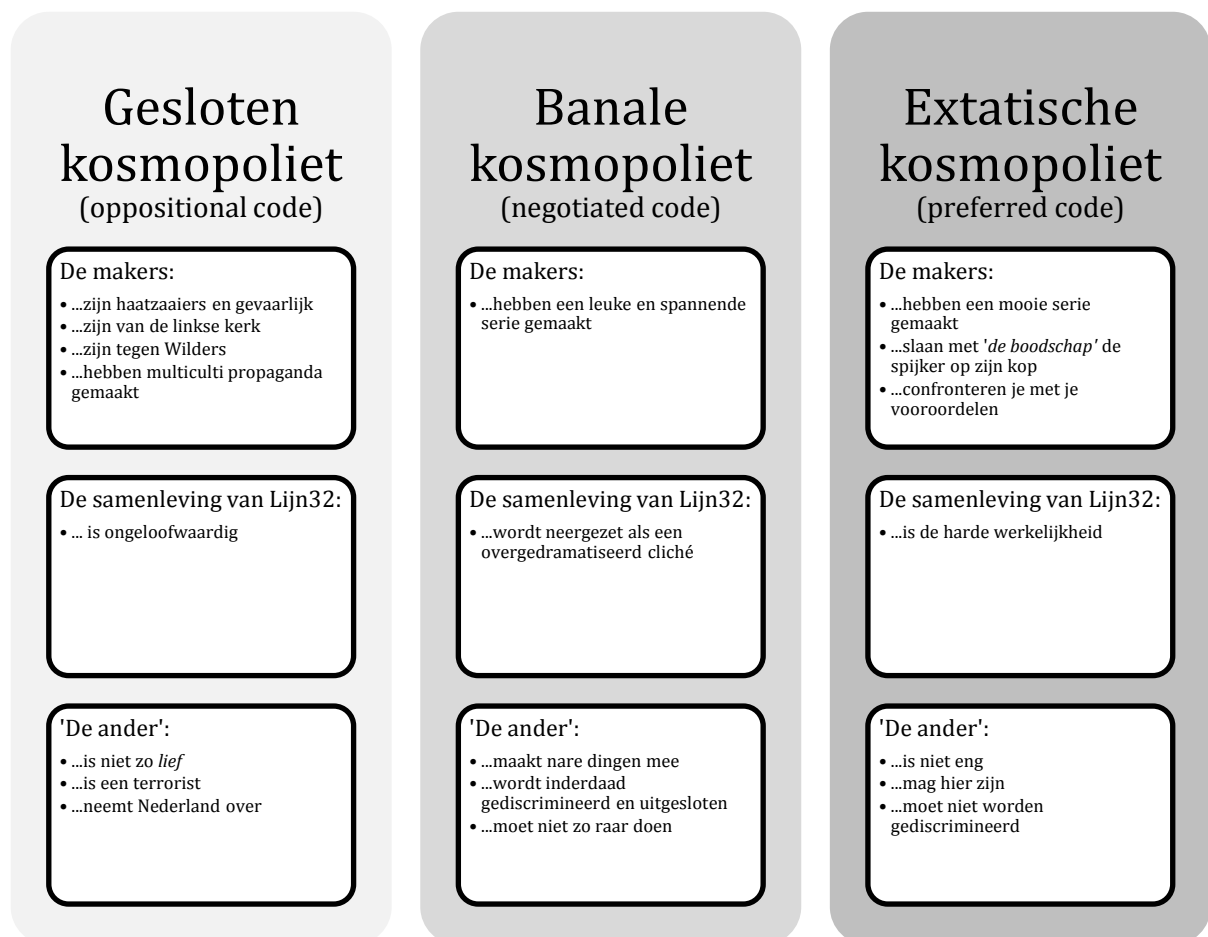
"#Lijn32 = geweldige serie, goede acteerprestaties, ik onderschrijf de positieve boodschap!"

"Zoals televisie bedoeld is. Fantastisch acteerwerk met een duidelijke boodschap over #samenleven #Lijn32"

"Wat een drama! #Lijn32. Onwaarschijnlijk scenario draait uit op politiek-correcte boodschap. Zonde."

Men is het er dus mee eens dat *Lijn 32* een boodschap bevat, maar uit deze berichten wordt het niet echt heel duidelijk wat volgens de kijkers deze boodschap dan precies zou moeten inhouden. De *Lijn 32*-kijkers bleken dan ook meer op latent niveau te reflecteren op de boodschappen van de serie, die overeenkomen met de boodschappen in de morele piramide. Na analyse van het totaal aantal berichten, bleek dat er drie discourses te ontdekken waren die nauwverwant zijn aan drie van Ong's (2009) typeringen van kosmopolitisme: het discours van de gesloten-, de banale- en de extatische kosmopoliet (zie ook hoofdstuk 2.1).

Figuur 4.10 laat zien dat er binnen de drie gevonden discourses telkens drie onderwerpen domineerden. Zo schreef men over de motieven en het doel van de makers, vergeleek men de televisiesamenleving in *Lijn 32* met die van de 'echte' Nederlandse samenleving en was men bezig met de vraag hoe 'de ander' wordt afgespiegeld in de serie. Figuur 4.10 laat ook zien welk type kosmopoliet welk standpunt inneemt in elk van deze onderwerpen.

Figuur 4.10: De drie discourses van de gesloten-, banale- en extatische kosmopoliet (Ong, 2009) in de #Lijn32-gemeenschap

4.2.2.1 De gesloten kosmopoliet: een oppositional coder

De gesloten kosmopoliet verzet zich tegen de morele boodschappen van de serie en vertegenwoordigt in de virtuele #Lijn32-gemeenschap een minderheid. Deze groep kijkers laat zich vrij negatief uit over *Lijn 32* en schrijft voornamelijk over de verborgen 'linkse agenda' van de makers. Voor de gesloten kosmopoliet voelen de morele boodschappen aan als opgedrongen. Hall's (1980) encoding / decoding model volgend, kan deze groep kijkers ingedeeld worden als oppositional coders omdat zij begrijpen wat de boodschap is van de makers, maar het hier totaal niet mee eens zijn:

"Het ekte gevaar in dit land: Types als de makers van #Lijn32 #Ned2 #mpphaatzaaiers"

"ik zo. by. eerste aflevering #Lijn32 dit is gewonn keihard tegen de #pvv niemand luisterd laatste afl. mn papa: dit is gewoon tegen #pvv --_--"

"#Lijn32 multiculti propaganda waar moslims het slachtoffers zijn van gemene non-- moslims #kro #ncrv"

"Bah #Lijn32 #onrealistischpolderdrama waarbij de multicultisamenleving je door de strot wordt geduwd"

Opvallend is de hash-tag: "#mpphaatzaaiers" in het eerste bericht. MPP staat hier voor Monarchie en Politieke Partijen: een theorie die ervan uitgaat dat de Nederlandse politiek in handen is van enkel een elite. Dit is slecht omdat de stem van het volk in een democratie niet wordt gehoord (Oerlemans, 1990). Gesloten kosmopolieten laten zien dat zij deze elite wantrouwen en zien de NPO, KRO en NCRV als een bolwerk dat bezig is met de verspreiding van multiculturele propaganda.

De wijze waarop de Nederlandse samenleving in *Lijn 32* aan bod komt, wordt door de gesloten kosmopoliet gezien als onrealistisch. Meestal verwijzen kijkers naar 'het onrealistische scenario' of 'de vergezochte verhaallijnen', waarbij men in een hash-tag aanduidt dat er waarschijnlijk een elitaire agenda achter de boodschap van de serie schuilt. Zo was er één kijker die de gehele serie eigenlijk als science fiction beschouwt:

"Lijn 32 valt dus in de categorie Fantasy en Science Fiction? Dat verklaart veel :--) #Lijn32 #ongeloofwaardigerkanhetniet #kul #staatsTV"

Dit soort berichten doet vermoeden dat de personages, verhaallijnen en de daaraan gekoppelde morele boodschappen voor de morele kosmopoliet van *Lijn 32* dus eigenlijk een ver-van-mijn-bed-show maakt.

'De islamisering van Nederland en nationalisme' is een populair discours die ook in de virtuele gemeenschap van #Lijn32 aan bod kwam. Dit discours is verbonden met de wijze waarop de gesloten kosmopoliet schrijft over personages als Nadir, Omar en Stanley: het draait in de berichten primair om 'de (buitenl)ander'. Zo zijn Marokkanen 'inderdaad' terroristen, Surinamers net als Stanley toch wel criminelen en zijn zij erop uit om de Nederlandse samenleving over te nemen. De gesloten kosmopoliet denkt dus in dezelfde morele lijn van waar personages als George en Thomas de Zwart voor staan. Kijkers gebruiken deze moreel gelijke personages echter niet als referentiepunt in de berichten. Integendeel: men reageert voornamelijk op wat de niet blank-Westerse personages zeggen of verbeelden.

4.2.2.2 De banale kosmopoliet: een negotiated coder

Kijkers die getypeerd kunnen worden als de banale kosmopoliet lijken moedwillig systematisch voorbij te gaan aan de morele boodschappen van de serie. Zij vonden *Lijn 32* vermakend en drukken zich uit in termen als 'leuk', 'spannend' en 'boeiend'. Tegelijkertijd bleek de serie voor hen ook een kweekvijver van ergernis door de vermeende clichés over hoe men geacht wordt met elkaar samen te leven. In tegenstelling tot de gesloten kosmopoliet, verwijt de banale kosmopoliet het de makers niet dat er een morele bedoeling ten grondslag ligt aan de serie. Hooguit is er de beschuldiging dat men 'elke zaterdagavond aan de buis gekluisterd zat omdat *Lijn 32* een spannende serie is'.

De banale kosmopoliet behoort in Hall's (1980) 'encoding / decoding'-model tot de groep kijkers die de negotiated code aannemen. Ook zij lijken de morele boodschap uit de serie te begrijpen, maar verwerpen de boodschap omdat deze teveel clichés bevat:

"@[verwijderd] Dat #Lijn32 weet ik ook nog niet: veel cliché's en onwaarschijnlijkheden. Maar eens kijken wat het morgen wordt"

"Kan er maar niet over uit dat dat #Lijn32 zo gewaardeerd wordt. Prachtig hoor, maar wat een rammelend script en wat een clichés!"

"Nog niet echt overtuigd van #Lijn32. Net iets te veel clichés en overacting. Maar ik ga de volgende keer wel weer kijken."

"@[verwijderd] nogal wat clichés in #Lijn32 en verhaallijn...ik weet het niet. Gowed voordeel v/d twijfel kijk vlgd week nog wel."

"Je kan er ook een drankspelletje van maken. Iedere keer als het NLse TV clichés in je face smijt: tequila atten. succes verzekerd! #Lijn32"

Hier lijkt de banale kosmopoliet net als de gesloten kosmopoliet de morele boodschappen te verwerpen. In tegenstelling tot de gesloten kosmopoliet spreekt de banale kosmopoliet de boodschappen niet tegen, maar ziet deze ze als onbelangrijke clichés. Deze groep kijkers zijn onverschillig naar de morele boodschappen zelf, maar houden zich wel bezig met het feit dát er morele boodschappen in de serie verwerkt zijn.

Waar de gesloten kosmopoliet zich in relatie tot de samenleving en 'de ander' zich beperkt tot de morele boodschappen die te vinden waren in het islamiseringsdiscours, beperkt de banale kosmopoliet zich uitsluitend tot het uitsluitingsdiscours, zij het in zeer beperkte mate. De banale kosmopoliet erkent dat personages als Nadir en Stanley nare situaties meemaken, maar een oordeel wordt hierover door hen niet geveld.

Uitzondering op de regel is het personage Nadir: wanneer hij besluit een nepbom te maken liet een handvol kijkers weten dat dit 'wel heel erg vreemd' is om te doen. Zij zagen het feit dat hij een stageplaats bij de politie niet krijgt als de enige aanleiding voor Nadir om de bom te plaatsen. Zij vonden het voor Nadir wel vervelend dat hij de door hem gewenste stageplek niet kreeg, maar gingen voorbij aan het uitsluitingsverhaal dat achter de verhaallijn zit.

4.2.2.3 De extatische kosmopoliet: een preferred coder

Waar de gesloten- en banale kosmopoliet de morele boodschappen uit de serie op zijn eigen manier verwerpt, omarmt de extatische kosmopolieten deze juist. Zij drukken zich uit in superlatieven; zij vinden *Lijn 32* 'geweldig', 'geniaal', 'prachtig' en 'fantastisch'. Ook bejubelen zij de makers: zij zijn 'dapper' en hebben een 'gedurfde' productie gemaakt. Hall's (1980) 'encoding / decoding'-model volgend (zie § 2.2), wordt duidelijk dat extatische kosmopolieten gekenmerkt kunnen worden als preferred coders, omdat zij de boodschappen uit de morele piramide onderstrepen:

"Tv---tip: #Lijn32 spannend & relevant. Over wij&zij, Geert Wilders, explosieve #diversiteit. Hopelijk snel op #vrt. <http://t.co/3dHmRSXE>"

"#Lijn32 last zien waar #angst en #wantrouwen toe kan leiden. Verplicht lesmateriaal voor middelbare scholen en voor #politici?"

"Tranen in ogen bij het slot van #Lijn32 De problemen van deze multiculturele samenleving zo mooi in beeld gebracht. Niets is wat het lijkt."

"Jezus wat was Lijn 32 een Fucking fijne serie met een veelzeggende boodschap!!!! #Lijn32"

*“Prachtige serie #Lijn32, 'jullie kijken wel, maar zien me niet' [gequote uit afl. 7 & 8].
#vooroordelen #zegenvanboven”*

Duidelijk wordt dat de extatische kosmopoliet zich kan verenigen met de boodschappen dat er eigenlijk geen verschil gemaakt moet worden tussen bevolkingsgroepen, en ‘de ander’ niet uitgesloten moet worden in de samenleving. De televisiesamenleving van *Lijn 32* is in de ogen van de extatische kosmopoliet dan ook de harde werkelijkheid en men vindt dat ‘de ander’ niet gediscrimineerd mag worden. Sterker nog, Nederland is voor de extatische kosmopoliet ook het land van ‘de ander’; hij verlangt net als de volgende kijker schrijft, in de meest ultieme vorm naar verbinding met ‘de ander’:

“#Lijn32 mooie boodschap, verlang ook naar verbinding. Hoe doen we dat in real life? All we need is love ...”

Opvallend is dat de extatische kosmopoliet pas actief werd bij de laatste twee afleveringen van *Lijn 32*; nagenoeg al de gevonden ‘extatische’ Twitter-berichten zijn rondom deze uitzendingen geplaatst. Dit suggereert een tweetal zaken. Enerzijds is het mogelijk dat de extatische kosmopoliet zich liet zien nadat de serie tot een einde kwam. Zoals besproken in hoofdstuk 4.1.1 is het voor de kijker noodzakelijk om alle afleveringen gezien te hebben, voordat men de boodschap volledig kan bevatten. Dit houdt in dat op het moment dat er in de laatste afleveringen de morele boodschappen duidelijk worden, deze pas door de extatische kosmopoliet genoeg reden waren om hier een Twitter-bericht over te schrijven.

Anderzijds kan de latere toevoeging van dit extatische discours suggereren dat er een transformatie heeft plaatsgevonden van kosmopolitisme. Mogelijk is men van banaal- of zelfs gesloten naar extatisch getransformeerd. Het onderzoek zoals uitgevoerd op deze manier toont geen causaal verband aan, maar biedt wel perspectieven voor mogelijk vervolgonderzoek.

4.2.2.4 Ontbrekende discourses: de morele trechter, vrijheid van meningsuiting en werkeethiek

Opmerkelijk aan deze resultaten is, dat er in de data geen berichten zijn gevonden die verwezen naar de morele trechter. Uit de Twitter-berichten bleek namelijk niet dat de boodschappen in de morele trechter bij de gebruikers overgekomen was. Dit kan te verklaren zijn doordat de boodschappen in de morele trechter niet op manifeste wijze geuit zijn in de serie. Dit in tegenstelling tot de boodschap in de morele piramide, die door het personage Tamara in de laatste twee afleveringen van *Lijn 32* op manifeste

wijze verwoord zijn. Een andere mogelijkheid is dat de virtuele *#Lijn32*-gemeenschap bestaat uit enkel blank-Westerse kijkers. Echter, een aantal berichten doet vermoeden dat dit niet het geval is:

*“Hy heeft gelyk; jullie kijken de heletijd naar ons en terwijl jullie kyken zien jullie niet wie we zijn!
#Lijn32”*

“Die mocro is wel nep man die met die Hollandse chick zijn gedrag #Lijn32”

Het is onmogelijk om vast te stellen dat het hier zou gaan om niet blank-Westerse kijkers. Wat echter wel duidelijk wordt is dat deze groep zo goed als ondervertegenwoordigd lijkt in de gemeenschap van *#Lijn32*.

Eveneens zijn er binnen de virtuele *#Lijn32*-gemeenschap geen data gevonden die verband houden met twee andere discoursen uit de serie: vrijheid van meningsuiting en werkethiek. Onduidelijk wordt is of de morele boodschappen die zich tot deze discoursen verhouden, overgekomen zijn of gewoonweg niet de moeite waard zijn om erover te schrijven.

5. Discussie van de resultaten

Lijn 32 lijkt kritiek te hebben op de gesloten kosmopoliet die vandaag de dag prominent aanwezig is in de Nederlandse samenleving. De gesloten kosmopoliet George komt er in de serie slecht van af en bekoopt het uiteindelijk zelfs met de dood. Het is juist de extatische kosmopoliet die er beter van af komt: hij verbindt zich met 'de ander' en het verhaal loopt voor hem goed af. In zekere zin biedt *Lijn 32* hiermee op zeer subtiele wijze een tegengeluid aan allen die zich verenigen met de ideologie van politici zoals Geert Wilders, die als gesloten kosmopoliet 'de ander', of dit nu Marokkanen, Polen, Turken of de gehele Europese Unie is, geregeld aanziet als een bedreiging voor de Nederlandse samenleving. Aan hen wordt een paradoxaal moraal gepresenteerd: diegenen die uitsluiten, worden uiteindelijk zelf uitgesloten.

Dat de gesloten kosmopoliet 'de ander' aanziet als een bedreiging impliceert in *Lijn 32* een aantal zaken. Men kan er volgens de serie niet meer omheen dat de samenleving niet uitsluitend meer uit blank-Westerse Nederlanders bestaat: zij moeten 'de ander' accepteren en hier niet bang voor zijn. Zoals Tomlinson (1999) stelde, leidt de veranderde fysieke omgeving van mensen door 'media en communicatietechnologieën, verhoogde multiculturalisatie van samenlevingen en toegenomen mobiliteit' tot een bewustzijn waarin sommigen deze veranderde wereld kunnen waarnemen. Men lijkt bang, onverschillig of juist dolenthousiast om 'de ander' te verwelkomen. In zekere zin lijkt *Lijn 32* met de morele boodschap, om de ander niet achter te stellen, te discrimineren, minachten, intimideren, vernederen en uit te sluiten, de blanke Westerling juist op te roepen om, net als Ong's (2009) veronderstelling van de extatische kosmopoliet, zich open te stellen voor 'de ander'. Hiermee lijken de makers van *Lijn 32* uit te zijn op stabiliteit van de Nederlandse samenleving, want deze kan, Morley's (2001) perspectief volgend, in elk geval in de serie gekenmerkt worden als een 'gedestabiliseerde risicomaatschappij' waarin uitsluitend de gesloten kosmopoliet gebukt lijkt te gaan onder zijn eigen 'postmoderne angsten'.

Postmoderne angsten liggen ook ten grondslag aan de gerepresenteerde uitsluitingspraktijken in de verhaallijnen van twee personages in het bijzonder: Omar en Nadir. Gastarbeiders hebben in Nederland gezorgd voor de tweede en derde generatie allochtonen die van Nederland een permanente thuisbasis hebben gemaakt en deze twee personages vertegenwoordigen deze derde generatie. Ondanks dat zij in Nederland geboren zijn, worden zij door de samenleving aangezien als vreemden. De blank-Westerse Nederlander voelt zich in *Lijn 32* gedeterritorialiseerd (Tomlinson, 1999) omdat de verbeelding van een Nederlander niet langer meer betrekking heeft op iemand met

uitsluitend blank-Westerse fysieke kenmerken. Vanuit Foucault's (1976) perspectief monden de boodschappen over het object 'Marokkaan' in het morele discours van *Lijn 32* dan ook uit op een appèl op het gezond verstand van de blank-Westerse Nederlander. Zij moeten allochtonen niet uitsluiten en hebben te accepteren dat Nederland ook het thuis is van jongens als Omar & Nadir. Simpel gesteld is de boodschap voor de kijker dus: *"Zie allochtonen niet als 'de ander', maar als één van jezelf"*. Deze boodschap is hiermee de kern van wat de makers beogen over te brengen op de kijker, want zoals in hoofdstuk 1 regisseur Maarten Treurniet vertelde, moet men in Nederland *anders* met elkaar omgaan.

Opmerkelijk is dat in een aflevering de oom van Nadir zich in het Arabisch tot de allochtone kijker lijkt te richten als hij vertelt dat 'je niet zoveel van anderen moet aantrekken als je dat niet wilt, omdat je een vrij mens bent'. Op latent niveau kan deze boodschap inhouden dat ondanks dat je als allochtoon de uitsluitingspraktijken, pesterijen en xenofob gedrag van en door de blank-Westerse Nederlanders moet accepteren. Vandaag de dag is dit namelijk aan de orde in de Nederlandse samenleving en men moet zich er niet zo gek door laten maken. Zou dit dan vanuit Foucault's (1976) perspectief betekenen dat een allochtoon het gedrag van de blank-Westerse Nederlander moet accepteren en zich over moet geven aan de onderdrukking? Een kritische analyse van de discourses liet zien dat dit zeer zeker het geval is, omdat personages op systematische wijze zich reactief moeten aanpassen op datgene wat hen door de heersende blank-Westerse Nederlandse personages wordt aangedaan.

De positie van de Islamiserings-discours draait om angst als gevolg van deterritorialisatie (Appadurai, 1996; Morley, 2001). Door bijvoorbeeld (massa) immigratie en de verhoogde verspreiding van culturele producten zoals muziek, films en televisie is 'de ander' dag-in-dag-uit nadrukkelijk aanwezig in het leven van de blank-Westerse Nederlander. Nederland bestaat niet meer voornamelijk uit molens, klompen, tulpen en boeren. Nederland is het land waar in grote steden op elke hoek van de straat een broodje shoarma gekocht kan worden, wereldmerken van grote ketens het straatbeeld domineren en waar jongens zoals Omar en Nadir gewoon scholieren zijn die de eerste stappen zetten om een toekomst in Nederland op te bouwen.

Deze twee elementen, het collectieve beeld in de verbeelding van al datgene wat Nederland is en de dagelijkse realiteit die totaal niet overeenkomt met de verbeelding van Nederland, leidt in *Lijn 32* tot een conflict met reterritorialisatie tot gevolg (Morley, 2001). Bennett (2002) merkt met zijn concept van een *mythscape* al op dat de verbeelding waarmee men over een plaats denkt, gemedieerd kan worden door middel van culturele producten. Waar programma's als *Boer Zoekt Vrouw* en *Ik Hou Van Holland* mogelijk de verbeelde realiteit van Nederland in de collectieve geest van de

Nederlandse samenleving laat zien, zegt *Lijn 32* een Nederland te laten zien dat meer overeenkomt met de dagelijkse realiteit (zie hoofdstuk 1). Of dit in zijn geheel zo is, valt over te twisten zonder verder onderzoek. Wat *Lijn 32* wel laat zien is dat de blank-Westerse Nederlander Nederland dus weer terug eist en als hervonden nationalist strijdt voor het Nederland dat 'ingepikt wordt door buitenlanders'.

De vraag rijst of deze direct verbeelde en verwoorde boodschappen van de personages ook gezien moeten worden als de daadwerkelijke boodschappen die de makers hebben getracht over te brengen op de kijker. Vanuit het idealistisch perspectief dat de makers na zeggen te streven, lijkt dit niet het geval. De narratieve structuur van de serie lijkt uit te zijn op het onderscheppen en confronteren van de kijker met juist de vooroordelen die men heeft over buitenlanders. De morele boodschappen waarin personages uiten dat het slecht is dat Nederland wordt ingepikt door 'de ander' en zij niet te vertrouwen zijn, activeren mogelijk het angstmechanisme over deze groep; het ligt in lijn der verwachting van wat de kijker wellicht voelt. Door deze angsten door middel van de morele boodschappen in de serie vaak genoeg aan te stippen gaat men zelf ook op deze wijze denken en wordt hij door de uiteindelijke plottwist waarin bijvoorbeeld blijkt dat Nadir en zijn oom geen terroristen zijn, geconfronteerd met de eigen angsten en vooroordelen over 'de ander'. De uiteindelijke morele boodschap voor de kijker zal dan ook eerder luiden dat men juist niet vanuit deze vooroordelen en angsten naar elkaar moet kijken omdat het een allesbehalve stabiele samenleving geeft.

Met betrekking tot de analyse van de virtuele gemeenschap werd duidelijk dat men niet *met* elkaar, maar *naast* elkaar leeft. Dit maakt van de *#Lijn32*-gemeenschap een vrij eenzame ruimte waarin de stem van het individu dus vaak ongehoord blijft. De Certau (1984) zou hier gezegd kunnen hebben dat een 'eenzame zwerm zonderlingen' de *#Lijn32*-gemeenschap opmaakt doordat zij toevalligerwijs samenkomen. De enige gemene deler die deze zonderlingen hebben, is dat zij naar de serie kijken en er op de sociale-media-dienst Twitter er een bericht over schrijven.

Het feit dat de extatische kosmopoliet actief wordt naarmate de serie tot een einde komt, leidt tot een aantal hypothesen. Het is mogelijk dat kijkers gaandeweg de serie een morele leercurve hebben doorgemaakt. De gelaagdheid van de morele boodschappen in de morele piramide (§ 4.1.3) kan hiermee te maken hebben, omdat deze de morele boodschappen op gedoseerde wijze de kijker bereiken. Voor de hand liggend is om te theoretiseren dat de banale kosmopoliet naarmate de serie een extatische kosmopoliet is geworden. Als dit blijkt dan kan een televisieserie daadwerkelijk de morele horizon (Krijnen en Meijer, 2007) van een kijker verruimen. Bovendien blijkt televisie in dat geval mogelijk ook een behulpzaam medium om morele volwassenheid van een individu te bereiken (Krijnen, 2007).

Wat *Lijn 32* ons in elk geval laat zien is dat het niet alleen een individu is dat moet veranderen: de serie stuurt duidelijk aan op verandering van gedrag van een gehele samenleving. Blank-Westerners of niet: wij moeten volgens *Lijn 32* met elkaar *samenleven* en 'elkaars onverenigbare verschillen op grond van equality-beginselen accepteren' (Dommering, 2003; Morley 2001). Voor samenlevingen kunnen de gevolgen van globalisering dan wel ontwrichtend zijn, maar het zijn series als *Lijn 32* die aansturen op stabiliteit in samenlevingen die gebukt gaan onder 'postmoderne angsten voor de ander' (Morley, 2001). Mogelijk maakte *Lijn 32* voor de handvol kijkers, die zich konden vinden in de extatische boodschappen van de serie, hierin het verschil.

6. Conclusie

In dit onderzoek werd bekeken welke morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving tot uitdrukking komen in de narratieven van de dramaserie *Lijn 32* en hoe kijkers hierop reflecteren in de virtuele gemeenschap van *#Lijn32*. De morele boodschappen over de Nederlandse multiculturele samenleving konden onderverdeeld worden in vijf morele discoursen: *werkethiek, uitsluiting, vrijheid van meningsuiting, de islamisering van Nederland / nationalisme, en vooroordelen*. Duidelijk werd dat binnen deze discoursen twee morele perspectieven voor zowel de kijkers als personages onderscheiden konden worden: die van de blank-Westerse Nederlander en die van 'de (buitenl)ander'. Waar van de blank-Westerse Nederlander een *actieve verandering* van gedrag werd verlangd, bleek dat 'de (buitenl)ander' een *reactieve verandering* kreeg *opgelegd*. Vanuit Foucault's (1976) begrip van een discours werd duidelijk dat de niet-blank-Westerse Nederlander beschouwd kan worden als de onderdrukte groep: duidelijk werd dat deze groep personages in *Lijn 32* in een positie zijn neergezet waarin zij wat er met hen gebeurd moeten ondergaan, minder mogelijkheden hebben en reactief moeten veranderen.

Ondanks de twee morele perspectieven binnen de vijf discoursen konden alle boodschappen gededuceerd worden naar een voor allen geldende morele boodschap van de makers van de serie: *zoek verbinding met elkaar, werk samen, wees niet bang voor elkaar en accepteer elkaars aanwezigheid en verschillen*. Uit deze boodschap bleek dat de kijker eigenlijk wordt aangestuurd om zich te vormen naar een extatisch kosmopolitisch (Ong, 2009) ideaaltype (zie ook § 2.1).

Deze overkoepelende morele boodschappen komen overeen met de missie van de makers: "*Lijn 32 gaat erom [...] [d]at we moeten leren anders met elkaar om te gaan*" (Maarten Treurniet, regisseur. In: BN De Stem, 2012). Wanneer echter kritisch gekeken wordt naar de morele boodschappen in de serie, blijkt dat dit streven van de makers toch te ambitieus is geweest: binnen de discoursen zijn de machtsverhoudingen (Foucault, 1976) tussen de blank-Westerse Nederlander en 'de (buitenl)ander' nooit doorbroken. Passiviteit van 'de (buitenl)ander' voert in *Lijn 32* de boventoon en zij blijven in de serie op systematische wijze de onderdrukte groep die zich moet aanpassen.

Een vraag die hierbij rijst is wat *Lijn 32* dan uiteindelijk toevoegt aan het debat over de multiculturele samenleving. Duidelijk wordt dat er nog weinig over blijft van de goede bedoelingen van de makers, wanneer deze de kijker leert dat er nog altijd een distinctie valt te maken tussen groepen in de Nederlandse multiculturele samenleving, waarvan de blank-Westerse Nederlander gezien kan worden als de heersende klasse

(Foucault, 1976). Geconcludeerd kan worden dat *Lijn 32* simpelweg gefaald heeft in haar goedbedoelde poging om de kijker te leren dat wij in Nederland *anders* met elkaar om moeten gaan.

Hoe het fractal narratief hier exact een rol in speelt, valt niet binnen het bereik van dit onderzoek, maar biedt wel ruimte voor een vervolgstudie. Hoe kan er in een fractal narratief de macht van een discours doorbroken worden? En is deze vorm van het vertellen van een verhaal überhaupt geschikt om idealistische boodschappen over samenlevingen te verspreiden? *Lijn 32* laat zien dat het zeer lastig is om af te wijken van een stereotypische verbeelding van bevolkingsgroepen in de Nederlandse multiculturele samenleving.

Met betrekking tot reflectie op de gevonden morele boodschappen door kijkers in de virtuele Twitter-gemeenschap van *#Lijn32*, bleek dat er vooral niet op de boodschappen werd gereflecteerd. De virtuele gemeenschap bleek een ruimte te zijn waarin kijkers een eenzijdige monoloog voeren over wanneer zij *Lijn 32* gaan kijken, onder welke omstandigheden zij dat doen, met wie zij dat doen en wat zij van de serie vinden. Zij leken de boodschappen uit de serie echter wel te herkennen. Er was een drietal discourses te ontdekken: die van de gesloten-, banale- en extatische kosmopoliet. Binnen deze discourses bleek dat kijkers de boodschappen van de serie respectievelijk in zijn geheel of deels verwerpen, óf deze juist omarmden. Opvallend was dat de extatische kosmopoliet pas rondom maart 2012 in de data naar voren kwam: tegen het einde van de serie aan, om-en-nabij het moment waarop het extatische personage Tamara de boodschappen van de serie op zeer manifeste wijze uitdraagt, wanneer zij in een door haar zelf geschreven brief de gevoelens van de Marokkaanse personages Nadir en Omar verwoordt.

Net als in de televisiesamenleving van *Lijn 32* is er ook in de virtuele gemeenschap van *#Lijn32* dus eenzelfde onderverdeling te maken in drie vormen van kosmopolitisme (§4.1.5 & §4.2.2). Hiermee geeft de televisiesamenleving van *Lijn 32* zeer sterk lijkende afspiegeling van in elk geval de virtuele gemeenschap van *#Lijn32*. Of dit dan ook betekent dat de virtuele gemeenschap een correcte doorsnede bevat van de Nederlandse samenleving valt echter te betwisten. Dit onderzoek liet bijvoorbeeld niet zien hoe niet-internet- of Twitter-gebruikers over *Lijn 32* denken.

In de virtuele gemeenschap van *#Lijn32* is schrijven over moraal dus een zeldzame exercitie. Wel komen Twitter-gebruikers binnen 140 karakters relatief gezien best ver, wanneer duidelijk wordt dat zij de boodschappen uit de serie lijken te begrijpen en een positie innemen. Door de relatief grote hoeveelheid aan data (4883 Twitter-berichten) kan dit met een zekere stelligheid geconcludeerd worden, al is er met de Twitter-gebruikers zelf nooit interactie geweest waarin dit soort observaties geverifieerd

konden worden. Twitter-berichten blijken dus prima in staat te zijn om tamelijk oppervlakkige trends, tendensen en posities van kijkers te weergeven. Wil men echter meer begrijpen over wat een Twitter-gebruiker op latent niveau denkt, dan zijn interviews of focusgroepen toch meer geschikte onderzoeksmethodieken. Een kritische vraag die naar aanleiding van de uitgevoerde receptiestudie op Twitter gesteld kan worden is echter of kijkers überhaupt bezig (willen) zijn met de vraag wat zij denken dat televisie hen leert.

7. Literatuurlijst

- Ang, I. (1985). *Het geval Dallas*. Amsterdam: Uitgeverij SUA.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity At Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 27 - 47.
- Bennett, A. (2002). Music, media and urban mythscapes: a study of the 'Canterbury Sound'. *Media Culture & Society*, 24(1), 87-100. doi: 10.1177/016344370202400105
- Boase, J., Lai, C.H., & Naaman, M. (2010). *Is it Really About Me? Message Content in Social Awareness Streams*. New Jersey: Rutgers University.
- Bollen, J., Huina, M., & Alberto, P. (2011). Modeling public mood and emotion: Twitter sentiment and socio-economic phenomena. Paper gepresenteerd op *The Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media*, (1), 450-453.
- Bowen, G.A. (2006). Grounded Theory and Sensitizing Concepts. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(3), p. 1-9.
- Brandt, M. (2012, Jan. 14). Lijn 32: angst als slechtste raadgever. *BN De Stem*. Geraadpleegd op <http://www.bndestem.nl>
- Brosius, B. & Weimann, G. (1996). Who sets the agenda?: Agenda setting as a two-step flow. *Communication Research*, 5(23), 561-580.
- Bruckman, A. (2002). *Ethical Guidelines for Research Online*. Geraadpleegd op 27 maart 2012 van: www.cc.gatech.edu/~asb/ethics/
- Burck, C. (2005). Comparing qualitative research methodologies for systemic research: the use of grounded theory, discourse analysis and narrative analysis. *Journal of Family Therapy*, 3(27), 237-262. doi: 10.1111/j.1467-6427.2005.00314.x
- Carr, D. (2006). Moral education at the movies: On the cinematic treatment of morally significant story and narrative. *Journal of Moral Education*, 35(3), 319 - 333.
- Crane, D. (2002). Culture and Globalization: Theoretical Models and Emerging Trends. In: D. Crane, N. Kawashima & K. Kawasaki (Eds.), *Global Culture: Media, Arts, Policy and Globalization*. London: Routledge, 1 - 25.

- Colby, A. & Kohlberg, L. (1987). *The measurement of moral judgment*. New York:Cambridge University Press.
- Creeber, G. (2004). *Serial television: big drama on the small screen*. London: BFI Publishing.
- Davis, D.K. & Baron, S.J. (1981). A History of Our Understanding of Mass Communication. In: Davis, D.K. & Baron, S.J. (Eds.). *Mass Communication and Everyday Life: A Perspective on Theory and Effects (19-52)*. Belmont: Wadsworth Publishing.
- Diakopoulos, N.A. & Shamma, D.A. (2010). *Characterizing Debate Performance via Aggregated Twitter Sentiment*. Geraadpleegd op 15 januari 2012 van: <http://dmrussell.net/CHI2010/docs/p1195.pdf>
- De Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life* (trans. Steven F. Rendall), London: University of California Press.
- Dommering, E. (2003). 'Tolerantie, de vrijheid van meningsuiting en de Islam', in: A.W. Hins & A.J. Nieuwenhuis(red.), *Van ontvanger naar zender: Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.M. de Meij*, Amsterdam: Otto Cramwinckel, 89-109.
- Everett, W. (2005). Fractal films and the architecture of complexity. *Studies in European cinema*, 3(2), 159 - 171.
- Foucault, M. (1976). *De orde van het vertoog*. Meppel: Boom.
- Gee, J.P. (2005). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and method*. New York: Routledge.
- Gerbner, G. (1998). Cultivation analysis: An overview. *Mass Communication and Society*, 1(34), 175 - 194.
- Glover, R., Garmon, L., & Hulla, D. (2011). *Media's moral messages: Assessing perceptions of moral content in television programming* (40th ed.). Journal of Moral Education: Routledge.
- Goh, D., & Lee, C. (2011). An analysis of tweets in response to the death of Michael Jackson. *Emerald Group Publishing Limited*, 63(5), 432-444.
- Haidt, J. (2003). The moral emotions. In: R. J. Davidson, K. R. Scherer, & H. H. Goldsmith (Eds.), *Handbook of affective sciences*. Oxford: Oxford University Press, 852 - 870.
- Hall, S. (1980). Encoding/Decoding, in: Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe and Paul Willis (eds.). *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies 1972-1979*, 128-138. London: Hutchinson.

- Halsema, F. (2012, Jan. 21). Lijn 32 is dapper drama. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 25 januari 2012 van: <http://www.volkskrant.nl>
- Het Parool* (2012, Jan. 16). Lijn 32. Geraadpleegd op 10 februari 2012 van: <http://www.parool.nl>
- Jhally, S. & Lewis, J. (1992). *Enlightened racism: The cosby show, audiences, and the American dream*. Boulder, CO: Westview Press.
- Jones, Q. (1997). Virtual-communities virtual settlements and cyber-archaeology: A theoretical outline. *Journal of Computer-mediated Communication*, 3(3), 35 – 49.
- Katz, E., & Lazarsfeld, P. (1955). *Personal Influence*. New York: The Free Press.
- Kim, E., Gilbert, S., Edwards, M. J., & Graeff, E. (2009). *Detecting sadness in 140 characters: Sentiment analysis of mourning michael jackson on twitter*. Geraadpleegd op 28 december 2011 van: http://www.webecologyproject.org/wp-content/uploads/2009/08/Detecting_Sadness_in_140_Characters2.pdf
- Kuipers, G. & De Kloet, J. (2009). Banal cosmopolitanism and The Lord of the Rings: The limited role of national differences in global media consumption. *Poetics*, 37(2), 99 - 118. doi: 10.1016/j.poetic.2009.01.002
- Krijnen, T. (2007). There is More(s) In Television: Studying the relationship between television and moral imagination. (Doctoral dissertation, University of Amsterdam). Te verkrijgen via *Digital Academic Repository*. (Record ID: 220253).
- Krijnen, T. & Meijer, I. (2007). De moraal van televisie: Een empirisch onderzoek naar de lessen van een populair medium. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 35(1), 3 – 22.
- Lane, P. J. (2001). The Existential Condition of Television Crime Drama. *The Journal of Popular Culture*, 34(4), 137–151. doi: 10.1111/j.0022-3840.2001.3404_137.x
- Lasswell, H. D. (1971). *Propaganda Technique in World War I*. Cambridge: Mass, M.I.T. Press.
- Lazarsfeld, P.F., Berelson, B. & Gaudet, H. (1944). *The people's choice: How the voter makes up his mind in a presidential campaign*. New York: Columbia University Press.
- Lechner, F. (2009). *Globalization, the making of world society*. West Sussex: Blackwell Publishing.
- Liebes, T. & Katz, E. (1993). *The Export of Meaning*. Cambridge: Polity.
- Lijn32.nl (2012). *Over het programma* [website]. Geraadpleegd op 3 januari 2012 van: <http://www.lijn32.nl/over-het-programma>

- Lindgren, S., & Lundström, R. (2011). Pirate culture and hacktivist mobilization: The cultural and social protocols of #WikiLeaks on Twitter. *New Media & Society*, 13(6), 999 -1018.
- Lonacre, R. (1996). *The grammar of discourse*. New York: Plenum Press.
- McRobbie, A., & Thornton, S. (1995). Rethinking 'moral panic' for multi-mediated social worlds. *The British Journal of Sociology*, 46(4), 559 - 574.
- Morley, D. (2001). Belongings. Place, Space and Identity in a Mediated World. *European Journal of Cultural Studies*, 4(4), 425 - 448. doi: 10.1177/136754940100400404
- Morley, D. & Brunsdon, C. (1980). *The Nation Wide Television Studies*. London: Routledge.
- NRC (29 jan. 2000). Het multiculturele drama [online artikel]. Geraadpleegd op 12 maart 2012 van: <http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>
- Oerlemans, J.W. (1990). Een-partijstaat Nederland. Geraadpleegd op 4 juni 2012 van: http://www.autouniv.nl/doc/artikel_grasmusuni.html
- Ong, J. C. (2009). The Cosmopolitan Continuum: locating cosmopolitanism in media and cultural studies. *Media, Culture and Society*, 31(3), 449 - 466.
- Ruiz, J.J. (2009). *Sociological Discourse Analysis: Methods and Logic*. Geraadpleegd op 25 maart 2012 van: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1298/2882>
- Ryan W. G. & Bernard, H. R. (2002). Data management and analysis methods. In: *Handbook of Qualitative Research*, Denzin, N.K. & Lincoln Y.S., p. 769 - 802. London: Sage Publications.
- Sanderson, J., & Hope Cheong, P. (2010). Tweeting prayers and communicating grief over Michael Jackson online. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30(5), 328 - 340.
- Seaton, E. E. (2008). Common knowledge: Reflections on narratives in community. *Qualitative Research*, 8(3), 293 - 305.
- Semiocast (2012). *Brazil becomes 2nd country on Twitter, Japan 3rd. Netherlands most active country*[website]. Geraadpleegd op 11 februari 2012 van: http://semiocast.com/publications/2012_01_31_Brazil_becomes_2nd_country_on_Twitter_s_uperseds_Japan
- Shearon, L. & DeFleur, M.L. (1983). *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects*. New Jersey: Prentice Hall Press.
- Silverstone, R. (2007). *Media and Morality: on the rise of the mediapolis*. Cambridge: Polity Press.

- Silvey, V. (2009). Framing Racism: the Problematic Racial Politics of Crash. *Screen Education*, 55, 95-100.
- Slade, C. (2000). Why not lie?: Television talk and moral debate. *Television & New Media*, 1(4), 419 - 430.
- Starks, H. & Trinidad, S.B. (2007). Choose Your Method: A Comparison of Phenomenology, Discourse Analysis, and Grounded Theory. *Qualitative Health Research*, (7)17, 1372 - 1380. doi:10.1177/1049732307307031
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, Calif: Sage Publications.
- Sumser, J. (1996). *Morality and Social Order in Television Crime Drama*. London: McFarland & Company Inc. Publishers. U.N.
- Tankard, J.W. & Severin, W.J. (1979). *Communication Theories: Origins, Methods, Uses*. New York: Hastings House.
- Tomlinson, J. (1999). *Globalization and Culture*. Chicago: The University of Chicago Press, 150 - 160, 171 - 180.
- Turner, G. (2005). Cultural Identity, Soap Narrative, and Reality TV. *Television & New Media*, 6(4), 415 - 422. doi: 10.1177/1527476405279864.
- Wester, F., Weijers, A. (2006). Narratieve analyse en transcriptie; Culturele thema's in de sitcom. In: F. Wester (Eds.), *Inhoudsanalyse: theorie en praktijk*. Alphen a/d Rijn: Kluwer, 186 - 189.
-

Appendix 1: methodiek downloaden TT888-transcripties

1. Open WireShark (Downloaden via: <http://www.wireshark.org/>)
2. Ga naar Capture -> Interfaces en selecteer de juiste netwerkverbinding
3. Druk op start en WireShark gaat dataverkeer loggen
4. Laadt de betreffende Uitzending Gemist pagina
5. Als de video is geladen en afspeelt, druk op het TT888 icoontje in de player.
6. Als de ondertiteling in beeld loopt, ga terug naar WireShark en stop het loggen van het dataverkeer (CTRL+i)
7. Ga vervolgens zoeken in WireShark op: **http.request.uri matches "sami\$"**
waarbij de sami-file dus het ondertitelingsbestand is.
8. Copy-paste de regel in een applicatie als NotePad en plak er
http://ea.omroep.nl voor
9. Dan krijg zoiets als:
<http://ea.omroep.nl//tt888/embedplayer/3e62e2f750a2674fd5a6dcadd2ae6c0f/4f0dec39/aflevering/13589864/format/sami>
10. Kopieer de URL en de transcriptie komt nu in beeld
11. Selecteer de gehele pagina (CTRL+A) en kopieer deze naar bijvoorbeeld Word

Appendix 2: data-DVD

Bijgevoegd is een DVD met de data van dit onderzoek. De mappenstructuur is als volgt:

- Video (wmv-bestanden van de 8 afleveringen van *Lijn 32*)
- Narratieve analyse
  - Transcripten (van de 8 afleveringen)
  - Verhaallijnen (overzicht en beschrijving van de verhaallijnen)
  - Personages (profiel schetsen, motieven, psychologische drijfveren en verbeelde en verwoorde (morele) boodschappen)
- *#Lijn32*
  - Twitter-berichten (ruwe data: alle Twitter-berichten die voor dit onderzoek zijn verzameld)
  - Analyse (de atlas.ti bestanden)

DATA
DVD

Appendix 3: Verhaallijnen van *Lijn 32*

A – Ontploffende Bus

Scenes

Afl. 1: 2, 4, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 19

Afl. 8: 13, 16, 18, 19, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 36, 37

Personages

George, Mevrouw Teunissen, François, Tamara, Nadir, Omar, Dennis, Pauline, Stanley, Klaas & Hein

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

1: De bus ontploft.

2: We zijn als kijker getuigen van de climax: de ontploffende bus. Duidelijk wordt hoe de paden van wildvreemden elkaar nu pas kruisen. Ook opvallend: de vele cuts van scenes die met deze verhaallijn te maken hebben, doen denken aan aflevering 1. Enerzijds is dit spelen met de spanning. Anderzijds is dit de fractal structuur van de narratieven die laten zien hoe de paden van wildvreemden elkaar kunnen kruisen. Deze verhaallijn moet gezien worden als de wortel die de andere verhaallijnen voedt: deze zijn allen uiteindelijk met deze verhaallijn innig verbonden. De ontploffende bus is daarom dan ook het ontoombare en onfortuinlijke lot van alle personages die in de serie aan bod komen.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

In de eerste scenes van de eerste aflevering zien we een bus verongelukken en ontploffen. We zien hier al dat een groot aantal van de hoofdrolspelers in deze bus zitten. Dit is de enige gebeurtenis die zij allen met elkaar delen. Deze eerste scenes zijn kort en in hoog tempo op elkaar volgend (fragmentarisch). De shots binnen de scenes zijn 'snel' gemonteerd.

Deze eerste scene lijkt uit te zijn om voornamelijk chaos uit te beelden. De climax van de chaos is de verongelukte en ontploffende bus, maar dit is niet per se de climax van de serie. De gebeurtenissen die hebben geleid tot deze situatie worden vanaf scene 19 verder uiteengezet. De serie gaat hierop zes weken terug in de tijd.

Zie ook DVD voor meer data.

B. De Rechtszaak

Scenes

Afl. 1: 3, 5, 7, 11, 17, 18

Afl. 3: 22, 26

Afl. 6: 9, 12, 17

Afl. 7: 8

Personages

Zaïda, De Zwart,

Wat gebeurt er globaal per aflevering?

1: De rechtszaak gaat beginnen, de Zwart komt binnen. De bus ontploft en er ontstaat chaos.

3: De Zwart belt Zaïda met het verzoek hem te vermommen zodat hij mee kan gaan naar een voetbalwedstrijd. Zaïda wil dit niet doen.

3: Zaïda helpt de Zwart toch wel, want ze vindt niet dat hij gestraft moet worden om wat hij vindt.

6: Zaïda wordt aangevallen door een groep blank-Westerse jongens (deels skin-heads, kort geschoren koppen). Ze loopt een snee in haar gezicht op door een mes. De Zwart redt haar.

6: Stanley vindt dat Zaïda aangifte moet doen.

6: De Zwart vraagt Zaïda geen aangifte te doen omdat hij belangen moet afwegen; het is schadelijk voor zijn imago (omdat hij een donker meisje heeft geholpen die door blanke Westerlingen werd belaagd).

6: De medewerker van De Zwart probeert Zaïda om te kopen met geld in de hoop dat zij geen aangifte gaat doen. Zaïda is boos en gaat wel aangifte doen.

7: Zaïda was 20.000 euro geboden. Ze wil de rechtszaak toch doorzetten. De Zwart en Guus (zijn medewerker) bedenken een andere strategie. Ze gaan haar helpen. Dit helpt de carrière van De Zwart, want "Zaïda is een Nederlandse met 1 paspoort en dat vereenvoudigt de zaak" – zie afl7, sc. 8.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

De Zwart roept sinds de eerste aflevering, dat het vechten voor zijn ideologie ten koste zal gaan van alles, zelfs zijn vriendin. Zijn vriendin gaat echter dood en dit zet de wereld van De Zwart relatief gezien 'op zijn kop'. De Zwart leert dat zijn ideologie niet ten koste kan gaan van alles. Hij besluit voor Zaïda (die belaagd is door blank-Westerse Nederlanders) te getuigen, wat ten koste kan gaan van zijn politieke carrière. Het is belangrijk om te vechten voor je idealen, maar er zijn (zoals Zaïda zegt in afl. 3) toch echt wel grenzen. De Zwart leert relativeren. Zaïda leert dat vechten voor gerechtigheid werkt, maar leert ook dat er groepen mensen in de samenleving zijn die haar iets naars aan willen doen omdat zij simpelweg beschouwd wordt als een 'buitenlander'.

Zie ook DVD voor meer data.

C – Melvin's toekomst

Scenes

Afl. 1: 21, 25

Afl. 2: 7

Personages

Stanley, Melvin, Zaïda

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

1: Melvin komt bij Zaïda en Stanley langs, wil geld lenen want hij heeft een afspraak met een producer en wil nieuwe kleding komen. Zaïda geeft Melvin 100 euro.

2: Moeder van Melvin belt Stanley en Zaïda. Melvin is al twee nachten niet thuis geweest. Stanley gaat Melvin zoeken. Stanley is bezorgd dat Melvin het geld heeft besteed aan drugs.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Bepalend is dat een vriend van Melvin inbreekt op de laptop van zijn broer, Stanley. De blank-Westerse vriend van Melvin is de dader. Surinamers stelen blijkbaar toch niet allemaal, zoals wordt aangenomen in bijvoorbeeld aflevering 3 en 4.

Zie ook DVD voor meer data.

D – De Drie Musketers

Scenes:

Afl. 1: 22, 38, 41, 42

Afl. 2: 11

Afl. 3: 5

Afl. 5: 25

Afl. 7: 3, 10

Personages:

Omar, Nadir, Tamara

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

- 1: Nadir en Omar werden opgepakt door de politie. Tamara niet.
- 1: Tamara zorgt er voor dat Nadir en Omar uit hun cel mogen komen.
- 2: Nadir is boos op Tamara omdat ze grapjes over Arabieren maakt.
- 3: Nadir en Omar zijn bezorgd dat ze opgepakt worden voor het plaatsen van de bom. Ook komen zij erachter dat Tamara op het politiebureau was.
- 5: Nadir en Omar willen niet 'terug' (naar Marokko) en hebben hier een discussie over.
- 7: Omar en Tamara vragen aan Nadir of hij mee wil werken aan het maken van een nepbom (zie ook verhaallijn Tamara & vader). Nadir wil hier niet aan meewerken. Tamara en Omar gaan het zonder Nadir doen.
- 7: Tamara schrijft de brief en leest het voor aan Omar. Omar kan zich in de tekst vinden.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Een Nederlands meisje, Tamara, kan zich verplaatsen in de leefwerelden van Omar en Nadir. Zij helpt hen uiteindelijk om het verhaal rondom de bom tot een goed einde te brengen.

Zie ook DVD voor meer data.

Verhaallijn E is vervallen: deze is gaandeweg de analyse samengevoegd met verhaallijn F

F – Dennis' toekomst

Scenes:

Afl. 1: 26, 35, 37

Afl. 2: 6, 13, 15, 18

Afl. 3: 32

Afl. 4: 8

Afl. 6: 6, 15

Personages:

Dennis, Pauline

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

1: Dennis wil een 'fietstoko beginnen'. Hij is gestopt met zijn baan op de markt.

1: De moeder van Dennis is terminaal kankerpatiënt, uitbehandeld en zal op korte termijn overlijden.

1: Pauline maakt zich zorgen over Dennis en zijn vele baantjes.

1: Dennis heeft een nieuwe baan als gids op een rondvaartboot.

2: Dennis stopt met zijn nieuwe baan als gids op een rondvaartboot.

2: Pauline is nog steeds bezorgd om Dennis en het feit dat hij veel van baantjes wisselt. Dennis maakt zich geen geldzorgen.

2: Dennis steelt de sleutels van een 'mooie' auto. Hij 'leent' de auto.

2: Dennis raakt meer onzeker wat betreft Pauline. Hij wil haar als zijn vriendin behouden maar is bang dat hij tekortschiet.

3: Dennis neemt Pauline mee naar een huis en laat haar een schilderij zien, 'het Purperen woud'. Dennis breekt in zodat ze het schilderij van dichtbij kunnen zien.

4: Dennis ging niet mee naar het ziekenhuis.

5: Dennis heeft een baantje als kok. Dit vindt hij niets. Hij wil ondernemer worden.

6: Dennis schrijft zijn ondernemingsplan en praat hierover met Pauline en zijn moeder.

6: Dennis doet een huwelijksaanzoek en heeft een pand gevonden voor zijn fietswinkel.

6: Dennis gaat wellicht een crimineel klusje doen (drugskoerier) om sneller geld bij elkaar te verzamelen voor zijn fietswinkel.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Deze verhaallijn wordt overgeslagen omdat deze niet ingaat op multiculturele problemen.

Zie ook DVD voor meer data.

G - De strijd van De Zwart

Scenes

Afl. 1: 30, 32, 40

Afl. 2: 19, 46

Afl. 3: 10

Afl. 4: 34, 35, 36

Personages

Thomas de Zwart, Saskia (vriendin), Hein, medewerker de Zwart, Klaas Kroon, ouders van Saskia

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

- 1: De Zwart heeft ruzie met Saskia. Hij moet de safehouse uit omdat men er achter is gekomen waar hij zit.
- 2: De Zwart maakt zijn opwachting in Kroon op de Avond. Hij komt politiek 'rechts' uit de hoek.
- 2: Saskia komt weer terug bij de Zwart om de ruzie goed te maken. Ze krijgen weer ruzie. De Zwart wil geen keuze maken, want "de wereld staat in de brand".
- 3: Thomas staat op 27 zetels in de peilingen. Dit na de bomaanslag en zijn optreden in Kroon op de avond.
- 4: Saskia is omgekomen bij het motorongeluk (dat Mevrouw Teunissen heeft veroorzaakt). Hij mag van de ouders van Saskia niet naar de begrafenis. Zij willen namelijk niet dat het een publieke happening gaat worden.
- 6: De Zwart wil dat Zaïda geen aangifte doet. Hij overlegt met zijn medewerker en stemt af dat ze omgekocht gaat worden. Dit mislukt.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Deze verhaallijn hangt nauw samen met verhaallijn A. Deze wordt vanaf nu verder aangehouden en later samengevoegd.

Zie ook DVD voor meer data.

H – Klaas en Alina's Huwelijk

Scenes

Afl. 1: 31, 43

Afl. 2: 12

Afl. 3: 6

Afl. 5: 7

Afl. 6: 7, 18

Personages

Klaas Kroon, regisseur, Alina

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

1: Klaas Kroon wil stoppen met Kroon op de avond omdat hij zijn huwelijk met Alina Rood wil redden.

1: Alina krijgt een hartaanval.

2: Alina wordt onderzocht in het ziekenhuis. Het blijkt dat ze een donorhart moet krijgen. Ze moet vanaf nu een pieper bij zich dragen en kan daardoor niet naar New York voor een expositie van haar werk.

3: Alina is er van overtuigd dat ze wel mee kan naar New York en de werken op tijd afkrijgt. Ze probeert Hanneke (een vriendin) hiervan te overtuigen.

5: Alina krijgt misschien een nieuw hart. Donor blijkt echter niet een match te zijn. Zij laat Klaas weten dat ze niet meer verder met hem wil gaan.

6: Klaas Kroon meldt de redactie dat hij stopt met zijn televisieprogramma.

6: Alina accepteert steeds meer dat ze uiteindelijk een nieuw hart moet krijgen en vraagt zich af wat dat met haar zal doen. Ze heeft de nacht bij een vriendin doorgebracht. Ze wil nog steeds naar New York. Hanneke blijft dit afraden.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Verhaallijn heeft geen betrekking op de multiculturele samenleving. Het gaat puur om de relatie van Klaas en Alina en is derhalve uitgesloten van de analyse.

Zie ook DVD voor meer data.

I – Vader & Dochter

Scenes

Afl. 1: 32, 48

Afl. 4: 32

Afl. 6: 40

Personages

Tamara, Martin, Omar

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

1: Tamara wil niets met haar vader te maken hebben. Ze wil niet met hem squashen.

4: Martin geeft Tamara een pak met condooms. Hij wil dat zijn dochter van 15 veilig gaat vrijen. Tamara warmt zich hierdoor meer op naar haar vader. Zij wil dat zij zich zorgen gaat maken om haar/zich om haar bekommert.

6: Tamara en Martin komen dichterbij elkaar. Tamara vraagt advies over een maatschappijleer paper waarin ze de case gebruikt van de bomaanslag op het stadhuis. Ze theoretiseert over wat de ouders zouden doen en praat daarover met Martin.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Deze verhaallijn wordt overgeslagen aangezien het qua thematiek niet ingaat op multiculturele morele boodschappen over de NL-samenleving. Het gaat om de relatie tussen Tamara en Martin.

Zie ook DVD voor meer data.

J – Hein's Carriere

Scenes:

Afl. 1: 34

Afl. 3: 11

Afl. 4: 7

Afl. 5: 14

Personages:

Hein, baas van Hein, ex-vrouw, vriend v. ex-vrouw

Wat is er globaal per aflevering gebeurd:

- 1: Hein heeft gesolliciteerd op de functie van hoofd terrorismebestrijding.
- 3: Hein krijgt te horen dat hij het niet is geworden. Zijn Marokkaanse collega Yben is het geworden. De minister heeft bepaald dat bij gelijke geschiktheid allochtonen de voorkeur hebben.
- 4: Hein ontmoet Dorya. Zie verder verhaallijn van George waar hij prominenter aanwezig is.
- 5: Hein gaat naar bed met Dorya.
- 5: Hein komt er achter dat de voetbaltas met de bom niet ter analyse is gestuurd naar Parijs.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Belangrijke gebeurtenis is dat Hein in verband met positieve discriminatie geen promotie krijgt. Dit lijkt hem echter niets te doen en hiermee lijkt hij positieve discriminatie te accepteren. Hij is namelijk niet boos of gefrustreerd en keert zich niet tegen buitenlanders. Juist het tegenovergestelde gebeurt: hij helpt Omar en Nadir om met de waarheid naar buiten te komen wat betreft de plaatsing van de nepbom op het stadhuis. Het doel van deze verhaallijn is om de kijker te laten zien dat positieve discriminatie van allochtonen in de eerste plaats mag. In de tweede plaats is gerechtigheid belangrijker dan de afkomst van buitenlanders Nadir en Omar.

Zie ook DVD voor meer data.

K – Het Nederland van George

Scenes

Afl. 1: 36

Afl. 3: 12, 14

Personages

George, François, Hein, Mevrouw Teunissen

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

- 1: George heeft haast, hij wil de bus halen. Hij neemt de auto om de specifieke bus te halen.
- 2: George helpt een Turkse man met een UWV-brief m.b.t. tot een uitkering. Hij spreekt twee kinderen met een donkere huidskleur aan en groet daarna twee vrouwen in een boerka.
- 3: George belt met Hein. George houdt zijn Marokkaanse burens in de gaten. George heeft de rode tas van Nadir en Omar gezien. George denkt dat het terroristen zijn.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Het doel is om in de eerste plaats te laten zien hoe de wereld van George er anders uit is komen te zien: achter elk muurtje staat een allochtoon. De kijker ziet hoe George verandert: van een behulpzame middenstander naar iemand die uit pure paniek en angsten handelt.

Zie ook DVD voor meer data.

L – Stanley's Criminele Verdenking

Scenes

Afl. 1: 46

Afl. 3: 21, 30

Afl. 4: 24, 36

Afl. 6: 14

Afl. 8: 54

Personages

Stanley, Alina

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

1: Grap van Alina over dat Stanley niet te vertrouwen zou zijn om op haar huis te passen. Stanley grapt terug. Uiteindelijk laat ze hem toch alleen in het huis.

3: In het huis van Alina en Klaas is ingebroken. De collega's van Stanley grappen dat De Zwart gelijk heeft dat Surinamers niet te vertrouwen zijn. Stanley haast zich naar de inbraak.

3: Stanley is gefrustreerd door de inbraak. Hij lijkt paranoïde te worden naar zijn broertje Melvin (hoe kom je aan geld, laptop, etc.) en zijn vrouw (waar kom je vandaan?).

4: Stanley wordt verdacht van de inbraak. Er is ingelogd onder zijn naam op de server van de meldkamer op de dag voor de inbraak.

4: Stanley is nog steeds achterdochtig. Melvin geeft hun moeder een dure ketting cadeau voor haar verjaardag. Stanley begrijpt niet waar Melvin het geld vandaan haalt en verdenkt hem mogelijk van de inbraak.

4: Stanley heeft het hier over 'de trotse neger uithangen'. *Note: Wendy Everett's (2008) bevindingen in het artikel dat niet-blanken in fractal films zelf het meest discrimineren!*

5: In een ander door Stanley beveiligd huis is wederom ingebroken. Stanley is op non-actief gezet.

5: Zaïda spoort hem aan om voor zich zelf te beginnen.

6: Er komt een huiszoeking. Stanley werkt mee en zegt geen geheim te hebben.

8: Stanley neemt ontslag. Hij is dan wel gerehabiliteerd maar hij gaat niet meer werken voor een NL baas.

Zie ook DVD voor meer data.

M – Tamara & Omar

Scenes

Afl. 2: 31

Afl. 3: 20

Afl. 4: 19, 22

Afl. 5: 9, 19

Personages

Tamara, Omar, Martin,

Wat gebeurde er globaal per aflevering?

2: Tamara wil iets leuks doen met Omar. Omar gaat met Nadir een bom op het stadhuis plaatsen en kan daardoor niet afspreken.

3: Omar vertelt aan Tamara dat hij en Nadir de bom op het stadhuis hebben geplaatst.

4: Omar ontmoet de vader van Tamara.

5: Omar krijgt een terroristenfilmpje in zijn mailbox. Hij schrikt, dit blijkt later Nadir te zijn. Zie ook zijn verhaallijn. (wellicht aparte verhaallijn tussen Omar en Nadir?)

5: Omar begint zich zorgen te maken als hij verneemt van de tweede aanslag op een moskee: de moskee waar Nadir en zijn oom ten tijde van de aanslag ook waren.

Zie ook DVD voor meer data.

N – De Angsten van Mevrouw Teunissen

Scenes

Afl. 2: 43

Afl. 3: 8, 23

Afl. 4: 27

Afl. 5: -

Afl. 6: 20

Personages

Mevrouw Teunissen, Meneer Teunissen

Wat gebeurde er globaal per aflevering:

2: Meneer Teunissen moet naar het ziekenhuis voor dialyse. Ze gaan met de bus i.p.v. de taxi: de zorgverzekeraar vergoedt de taxiriten niet meer.

2: Als gevolg van de bommelding moet de bus omrijden. Mevrouw en Meneer Teunissen stappen uit bij een willekeurige halte. Een auto stopt en ene Indiaanse man neemt ze mee naar het ziekenhuis. Hij blijkt een taxichauffeur te zijn. Meneer en Mevrouw Teunissen kunnen de chauffeur niet betalen.

3: Mevrouw Teunissen krijgt een thuis zuster. Zij legt uit hoe de dialyse apparaat werkt. Meneer Teunissen vindt het best als de zuster altijd bij het dialyseren is. Mevrouw Teunissen “wil niet elke dag een vreemde over de vloer”.

3: Een deurwaarder komt langs. Mevrouw Teunissen heeft een huurachterstand. Marcia Pinedo (de moeder van Stanley) is de zusters (ze blijkt een maatschappelijk werker te zijn, maar dan in een ziekenhuisschort?) en gaat het oplossen.

4: Mevrouw Teunissen is doodsbang voor de buitenwereld. Ze gaat naar buiten om boodschappen te doen en veroorzaakt een dodelijk ongeluk. Saskia probeerde haar op de motor te ontwijken.

5: De man van Mevrouw Teunissen is overleden. Zij heeft hem verkeerd gedialyseerd.

6: Mevrouw Teunissen doet niet de deur open voor Marcia Pinedo: de zusters/maatschappelijk werker/thuishulp.

Wat is het doel van deze verhaallijn?

Het doel van dit verhaal is om te laten zien hoe de wereld van mevr. Teunissen er uit ziet. Zij is bang voor de wereld buiten en heeft als bejaarde (die haar man heeft vermoord) geen behoefte om zich open te stellen voor vreemden (incl. Blank-westers).

Zie ook DVD voor meer data.

O – George's Realisatie

Belangrijkste scènes

Afl. 1: 36

Afl. 2: 43

Afl. 3: 12

Afl. 4: 6

Afl. 6: 19

Personages

Heijn, Nadir, Omar, vader nadir, oom nadir

Wat gebeurde er globaal per aflevering:

- 1: George legt een Turkse man uit dat hij arbeidsongeschikt is.
- 1: George leest twee donkere kleine jongens uit dat zij niet zomaar dingen om moeten gooien. Vervolgens groet hij twee dames in een boerka.
- 2: George kijkt naar Klaas Kroon en De Zwart.
- 2: George ziet de tas van Nadir en Omar. Hij weet niet dat de nep bom daar in zit.
- 3: George houdt Nadir, zijn vader en zijn oom in de gaten. Hij wil Hein hierover spreken. Hein blijkt een oud teamgenoot van voetbal.
- 4: George bespiedt Nadir. Hij ziet hem met een geweer in zijn handen staan, de gordijnen op een kier. Hij wil dit met Hein bespreken.
- 5: George vindt dat Hein Nadir nader moet onderzoeken: volgens hem zit er iets niet pluis.
- 6: George steelt de harde schijf van Nadir en belt Hein. George wil dat Hein de computer gaat onderzoeken.
- 6: George en Hein bekijken de opgenomen videoboodschap van Nadir.

Zie ook DVD voor meer data.